

Değerli Kubbealtı Dostları

Yeni bir sayı ile karşınızdayız. Mecmuamızın bir bölümünü kurucularımızdan merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'ye, vefâtının 25. yılı münâsebetiyle ayırdık. Ergun Göze, Gürbüz Azak, Hicran Göze, Suphi Saatçi, Necip Dinç'in yazılarının ardından Mehmet Nuri Yardım'ın Aydın Yüksel ile yaptığı mülâkatı sunuyoruz. Zeynep Uluant'ın hasbihâli ise Yahyâ Kemal'in çevresinde bulunmuş, Sermet Sâmî Uysal ile. Zeki Önsöz'ün yazısı her sene Nisan ayında gündeme getirilen "sözde Ermeni soykırımı" iddialarına bir cevap mâhiyetinde. Bekir Sıtkı Erdoğan, Özcan Ergiydiren, Beynun Akyavaş, Ayşe Göktürk Tunceroğlu ve Kemal Y. Aren mecmuamızın diğer şâir ve yazarları.

Elginkan Vakfı tarafından her yıl verilmekte olan "Türk Kültürüne Hizmet Ödülü" bu yıl Vakfımızın Mütevelli Heyeti Başkanı Sayın İlhan Ayverdi'ye takdim edildi.

"Vâkıflarımızı Anma Günü" 4 Nisan Cumartesi saat 16.30'da. Vakfımızın merkezi olan Köprülü Mehmet Paşa Medresesi'nde yapılacak olan programa bütün okuyucularımızı dâvetlidir. Toplantının konuşmacıları Prof.(hc) Uğur Derman ve Dr. İ.Aydın Yüksel. Coşkun Aral'ın "Dünya Gezgininin Gözüyle" isimli konferansı 23 Mayıs 2009 Cumartesi saat 16.30'da.

Yüce Gümüş'ün tekrar başlattığı "Kubbealtı Mûsikî Sohbetleri"nden Sâlih Bilgin, Murat Aydemir ve Necâti Çelik'in programları geniş bir katılımıla Köprülü Medresesi'nde yapıldı.

Bulgaristan'da Burgaz ve Razgrat şehirlerinde 27-28 Nisan târihleri arasında hat, tezhip, minyatür sergisi düzenlenecektir. Açılışta Çiçek Derman, Uğur Derman ve Gülnur Duran birer konuşma yapacaklar. Dolmabahçe sergi salonunda da 6-10 Mayıs târihleri

arasında resim, hat, tezhip, minyatür, ebrû, gravür ve çini sergisi tertip edilecektir.

2009 yılının ilk aylarında iki vefat haberi bizi çok üzdü. Âzerbaycanlı büyük şâir Bahtiyar Vahapzâde Türk dünyasında ve ülkemizde sevilen bir sanatkârdı. Ardından Türk mîmârîsine mühim hizmetleri olan Turgut Cansever de ebedî âleme göçtü. Her iki sanatkârimıza Allah'tan rahmet niyaz ediyoruz.

Yeni yayınlarımız çıkmaya devam ediyor. Sâmiha Ayverdi'nin makâlelerinden meydana gelen *Paşa Hanım* muhtevâsıyla dikkatleri üzerine çekecek bir eser. Ayverdi Enstitüsü tarafından hazırlanan *Paşa Hanım*'ın, 2009 yılı içinde en çok istifâde edilerek okunacak eserlerden olduğunu belirtelim. Yine Sâmiha Ayverdi'nin daha önce neşredilen eseri *Kaybolan Anahtar*'ın kısa sürede ikinci baskısı yapıldı.

Özcan Ergiydiren'in *Hayâli Cihan Değer*, Sâmiha Ayverdi ile *Hâtıralar* isimli eseri Kubbealtı'ndan çıktı. Kitapta Ergiydiren, çocukluk, gençlik ve Sâmiha Ayverdi ile geçirdiği yılları çok tatlı bir üslûpla anlatıyor.

İnci A. Birol'un hazırladığı *Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı* sanat çevreleri tarafından çok beğenildi. Aydın Yüksel'in kaleme aldığı Bülent Çetinor'un çizimlerini yaptığı *Pâdişah Türbeleri* de ilim ve sanat dünyasının takdirlerini elde etti.

Dursun Gürlek tarafından yazılan *Tebessüm ve Tefekkür* isimli kitabımız, Kubbealtı'ndan okuyucular tarafından çok beğenildi ve ilk baskısı kısa bir zamanda tükendi. Bu arada *Ayaklı Kütüphâneler*, *Kültür Dünyamızdan Manzaralar*, *Ah Tuna Vah Tuna*, *İnsan ve Şeytan*, *Ezelî Dostlar* ile *Ali Üsküdârî* isimli eserlerin yeni baskıları yapıldı. *Kölelikten Efendiliğe* kitabımızın ise İngilizce ve Arapçalarının dördüncü baskısı yapıldı.

Öte yandan Mardin'de ve İzmir Konak'ta Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerine Vakfımız tarafından "Türkçe ve İmlâ" seminerleri verildi.

Yeni sayımızda buluşmak üzere hoşça kalın.

Kubbealtı

Târih Yalan Bilmez

Sâmiha Ayverdi

Milletleri kâh güldüren, kâh ağlatan iniş çıkışlar olduğuna göre, Türk târihinde de unutulmayacak zaferlerin şevki yanı sıra, göz yaşı döktüren acı günler de eksik değildir.

Bunların başlıcaları arasında, Birinci Sultan Bâyezid'in Timur'a mağlûp olarak, şehzâdelerin, aralarında nüfuz bölgeleri tespit edip, memleketi bölmeleri gibi, unutulması zor bir Fetret devrinin açılmış olması gelir.

Ya Fâtih Sultan Mehmed gibi, dünyâda benzeri pek düşünülmemeyen bir hükümdârın, Yahûdi hekimi tarafından zehirlenmiş bulunması telâfîsiz bir acı değil midir?

Kânûnî Sultan Süleyman'ın yiğit şehzâdesi Mustafa'nın öldürülmesi ise, gene memleketin geleceğini tehdit ederek karartacak bir hâdise olarak nasıl esefle karşılanmaz?

Ya, Türk târihinin ferî kaçmış, dizlerinin bağı çözülmüş bir zaaf devrinde, memleketi ayakta tutmayı başaran hatta devletler arasında saygı ve itibârını arttıran dâhî hükümdar İkinci Sultan Abdülhamîd'in bir Yahûdi oyununa fedâ edilerek tahttan alınmasını ise târih nasıl affedebilir?

*

Bir de Garp Ocakları'nı ele geçiren Barbaros'un, o ferâgatli, hamiyetli ve müstesnâ hareketiyle, kazandığı koca ülkeyi memleket hudutları içine bırakması ile Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın memleketten toprak çalmak ve bu iş için de Türk kanı dökmek ve dahi devletin itibârına çelme takmış olmak gibi ednâ ve alçakça hareketi nasıl mukâyese edilebilir?

*

Milletlerin târihinde, kısmen olsun telâfi edilmiş bozgunlar arasında, şüphesiz ki Birinci Sultan Bâyezid'in oğullarından Mehmed Çelebi'nin, kan damlayan kılıcı ile kardeşlerini mağlûp edip, şahsî saltanat bölgelerini ellerinden alarak, yeniden devletin birliğini kurmuş olmasını hatırlayabiliriz.

*

Târihlerinde, her zaman kusur ve günah arayarak bunları ilân etmekten hoşlanan milletler pek fazla değildir. Ancak bu sakim alışkanlık, bizde fazlaca rağbet görmektedir. Meselâ, bütün suçu hükümdarların sırtlarına yükleyerek devlet adamlarını ve kütleyi temize çıkarmak istesek de, târih hatâmızı yüzümüze vurmaktan korkmaz ve gerçeği söyler. Zira vazîfesi budur. Nasıl ki aynaya yalan söyletmek kâbil değilse, târihi de doğru söylemekten men etmenin mümkün olmadığını hiç düşünmeden, gelişigüzel, ağzımıza gelen suçlamaları yapar geçeriz.

Öyle ya, pâdişah saraylarını bir eğlence merkezi olarak gösterirken, aynı çatı altının ilme, irfâna ve sanata açıldığını acaba neden görmezlikten gelmek isteriz? İşte meselâ idârî, siyâsî, askerî ve ilmî anlayışı çok ileri olan Fâtih Sultan Mehmed'in parlak saltanat devri ile kıyas ederek, oğlu İkinci Sultan Bâyezid'i, âdeta bir gerici pâdişah olarak küçümsemeyi ve bunu söylemeyi neden vazîfe biliriz?

*

Kimdir bu İkinci Sultan Bâyezid? Devletine, milletine hiç mi müspet işleri olmamıştır? Olmuştur. Hem de çok... Bunlardan ancak birkaçını işâret etmekle iktifâ etmeliyiz. Öyle ki, târih bize, bu pâdişâhın zamânında ordu ve donanmanın daha güçlendiğini, Boğdan Seferi ve Akkırman'ın alınmasıyla Karadeniz'in bir Türk gölü hâline geldiğini söyler. Gene târihin rast konuşan dudağı, 1483'de Macaristan üzerine yapılan Morava Seferi sonunda Belgrat yakınlarına kadar bütün kalelerin tâmir edildiğini, Macaristan Arnavutluk Seferi ile de Belgrat'ın üçüncü defa muhâsara edildiğini fısıldar. Akdeniz üstünlüğünün muhâfaza edildiğine, Kemal Reis'in Batı Akdeniz'i iki defa dolaşarak İspanya Müslümanlarına yardım edildiğine

ve bu arada, zulüm gören Yahûdilerin İstanbul'a getirilip yerleştirildiğine de işâret eder. Ama, 1499'da önce Güney Mora'daki Venedik üslerinin temizlendiğini, sonra büyük denizcilerimizden Kemal ve Burak Reislerin Sapienza'da 200 parçalık Venedik donanmasını perîşan ederek Osmanlı târihinde ilk büyük açık deniz muhârebesini kazandığımızı, II. Bâyezid'in bizzat kumanda ettiği orduların Modon'a girdiğini, Koron, Navarin ve İnebahtı'nın alınıp Venediklilerin sulha zorlandığını, Bali Bey'in Varşova'ya kadar girip Polonyalıların sulha mecbur edildiğini de unutmaz.

Sâdece batıda mı? Doğuda da fitne ve fesat mihrakları hâline getirilmek istenen Anadolu'da Şahkulu kuvvetlerinin bastırıldığını da hatırlatır.

Gene târih bize, tahtını oğluna devreden İkinci Sultan Bâyezid ile Yavuz Sultan Selim arasında bir örneğine zor rastlanır şu hâdiseyi de anlatır: Yavuz Sultan Selim, cülûs merâsimi için Topkapı Sarayı'na giderken babasını Eski Saray kapısına kadar bizzat götürmüş, daha sonra Dimetoka'ya hareket etmek üzere Eski Saray'dan ayrılırken de Yavuz babasını surlara kadar yaya yürüyerek uğurlamıştır. Öyle ki babası hastalığı sebebiyle ata binemeyip tahtirevanla giderken birkaç kere oğluna artık geri dönmesini söylemiş ama Yavuz Selim ancak surlara varınca atına binmiş, bir müddet de öyle gitmiştir. Bu arada İkinci Bâyezid oğluna devlet işleri hakkında nasihat vermiş, Yavuz babasından hayır duâsını istemiş, oğluna duâ eden Sultan Bâyezid elini öptürerek vedâ ederken her ikisi de ağlamıştır.¹

*

II. Sultan Bâyezid çok mükemmel bir tahsil görmüş, Türkçe, Arapça ve Farsçayı edebiyatlarıyla öğrenmiş, felsefe, matematik, İslâm ilimleri ve mûsikî tahsil etmiş, bestekâr ve hattat bir şâirdi. Bir çok saz eseri zamânımıza kadar gelmiş, şehzâdeliği zamânında Amasya'da bulunduğu sıralarda da Şeyh Hamdullah'dan hat dersi almıştır.

Amasya'da Edirne ve İstanbul'da yaptırdığı kendi adını taşıyan

¹ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Târihi*, C.3, s. 204, 1977.

külliyeleeri de klasik Türk mîmârîsinin ölümsüz eserleeri arasındadır.

Öyle ki sanata ve eğitime çok önem veren İkinci Sultan Bâyezid, 890 Hicrî senesinde, Galatasaray kışlasını yaptırınca buraya alınan gençlere cündilik, silâhşörlük, kemankeşlik dersleeri de öğretilmeye başlanmıştır. Amma bir yandan da mektebin programına, bir mûsikî meşkhânesi kurdurmayı da ihmâl etmemiştir.

Bu sûretle, pâdişahdan kuvvet alırcasına, vezirleerin ve cemiyetin ileri gelenleerinin konaklarında da saz meclisleeri kurulmaya başlanmıştır.

İkinci Sultan Bâyezid'in saray eğlencelerinin mihveri ise, mûsikî olarak sanata temel olmuştur.

*

Geçmişin kal'asından mes'ûliyetsizce taş çekmek, o kal'ayı yıkmak demek olduğunu umursamamak, bilmem ki o toprakların evlâtları için nasıl hoş görülebilir? Nasıl affedilebilir?

Son Rumeli Beylerbeyi

Ergun Göze

Ben ona “Rumeli Beylerbeyi” derdim. O ise bana “Reisülküttap” diye takılırdı. Bana bu iltifâtının sebebi belliydi: O sıralarda Dışışleri konusunda devamlı yazı yazmaktaydım. Ama benim ona, aslında “Bolu beyi” demem daha doğru iken niçin, hatta Anadolu değil de, Rumeli beylerbeyi derdim?

Elbette bunun hemen görünen bir sebebi vardı: Ömrünün, mesleğinin, servetinin ve enerjisinin büyük bir bölümünü Rumeli’ndeki Osmanlı eserlerini tespit edip, rölelerini hazırlayıp, târihi ve mîmârî sicilini çıkartmaya hasretmişti.

Ama acaba uzun kâmeti, her zaman temiz ve dikkatli giyinişi, incecik bağladığı kravatu, devetüyü rengi pardösüsü, başındaki beresi ve elinden düşürmediği purosı ile herhangi bir Avrupalı’ya da ilk bakışta benzeyen bu İstanbul Beyefendisi’ne Rumeli Beylerbeyliği kaftanını sâdece bunun için giydirmek doğru mu idi? Bu sözüm sâdece bir şaka mı idi?

Heybetsiz değildi ama ne tolgası, ne kartal kanadı, ne hançeri, ne kılıcı, ne de gürzü ve ordusu vardı. Ama bir Rumeli Beylerbeyi’ne gerekli olan maddî vâsıtalara olmamasına rağmen o benim için yine de bir Rumeli Beylerbeyiydi.

O kadar ki kendisine pâdişahlık verilse Rumeli Beylerbeyliğini tercih etmeliydi.

Bana bu kanaat nereden ve niçin gelmişti?

Bunu onun Rumeli seyâhatlerinden birisinde Estergon Kalesi’nde namaz kılariken çekilmiş bir fotoğrafını görünce derinden anladım.

Estergon Kalesi bire dilber aman su başı durak

Bu türkünün ne geniş, kıtaları ve dünya ufuklarını kucaklayan ve insan gönlünü bütün dünya ovalarının ufkundan öteye taşıyan ne kadar yüce bir açılımı vardır? Sanki başta Rumeli olmak üzere dünyanın bütün ovalarına yayılan bir geniş, bir kucaklayıcı ve bir o kadar da firaklı bir bestedir.

Kemirir gönlümü bire dilber aman bir sinsi firak!

Bir türkü ile bir namazın akla gelmeyecek güzellikteki bu birleşiminden çıkardığım mânâ idi onun Rumeli Beylerbeyliği'ni ifâde eden. Çünkü bu namaz Estergon namazı idi.

Rumeli akıncıları da Estergon Kalesi'ni bir "Subaşı durak"tan öte görmemişlerdi. Kılıç, kalkan, mızrak, gürz oynatarak, kartal kanatları açarak, can baş vererek çıktıkları bu yolun sonu dünyâda ancak bir "Subaşı durak"tı. Onlar Rumeli'ye bu anlayışla at tepmişlerdi. Mal mülk, hükmetmek değil onlarda yalnızca "akıncı cetlerinin ihtirâsı" vardı ve bu ihtirâsın mânevî dünyâsı içinde Fethin kendisi asıl ganîmetti, hedefi değil...

Derviş Yûnus'un tıpkı "Dünya dedikleri bir gölgeliktir" deyişi gibi Ekrem Hakkı Bey de, gönlündeki mâzi firâkıyla her karışında ecdâdının adımlarının izlerine basa basa ve inançlarının ebedî nefesini duya geldiği bu muhteşem serhad kalesinde, kartal kanatlarını, kılıcını, mızrağını çıkarıp, atını bir ağaca bağlayıp su başında namaza durmuş bir akıncı îmânı ve teslimiyeti ile el bağlamış, secdeye varmış...

Öyle bir secde ki şehidiyle gâzisiyle bütün akıncıların ruhlarındaki firâkın darabânına tercüman sanki bütün akıncıların rûhu orada toplanmış ve kendileri gibi bu "Su başı durakta" secdeye varan torunlarının selâmına mukâbele ediyorlar. Bir Rumeli Beylerbeyi'ni selâmlar gibi. Son Rumeli Beylerbeyi...

Şehzâde Duruşlu Adam

Gürbüz Azak

E krem Hakkı Ayverdi kimdir? diye sorulduğunda hemence, “Özlenen, beklenen, sohbeti yerinde bir İstanbul efendisi” cevâbını vermek isterim.

Öyleydi. Aydınlar Ocağı’ndaki özel muhabbetlerde; Ahmet Kabaklı, Muharrem Ergin, Mehmet Kaplan, Süleyman Yalçın, Erol Güngör ile İbrâhim Kafesoğlu, Ekrem Hakkı Ayverdi eksenli ve de şimdi okumakta olduğunuz yazarın hayranlıkla misâfiri olduğu şen-şakrak ama yoğun hacimli bir kültür şöleni başlardı. Bâzen saatler süren bu berâberliğin bitmesini istemezdik. Ekrem Hakkı Bey en ciddî konularda bile meselelerin bam teline kestirmeden basar, hepimizi müthiş zekâsı ile şaşırtır, sarsar ve beslerdi.

Hiç unutmam. Bir gün yine aynı küçük kalabalıkta Türk kültürü üzerine bahisler açılmış, her birimiz iki çift söz arayıp söylemeğe durmuşken “Ekrem” büyüğümüz fısıldadı ve dedi ki: “*Mevzû derindir. Karşımızda, çorbaya daldırdığı kaşığı bile süsleyen bir millet duruyor. Gelin, kaşıktan başlayalım.*”

Susup kaldık.

Ekrem bey varken, hele söz konusu kültür ise çokça durup bolca dinlemek gerekirdi. Mîmârî, şehircilik, edebiyât, sanat, İstanbul, Osmanlı, görgü deniverdiği O’ndan öte ehil bulamazdınız.

Hep koyu renk elbise, beyaz gömlek, uygun kravat ve pırıl pırıl ayakkabılar ile birlikte hatırladığım bu kıymet, aynı zamanda toza tomura aldırmayan bir mîmar olarak Balkanlar ve Anadolu coğrafyasında Osmanlı eserlerini restore etmekten, rölövesini yapmaktan ırak kalamıyordu. Hiç eksilmeyen sevdâları peşinde; yorulmaz alp-eren duruşu ve şehzâde ruhlu yapısıyla gerçekten örnek alınacak,

kıskanılacak kadar temiz ve dopdolu yaşayan Ekrem Hakkı Bey için “En güzel hâtırâların en usanmaz türbedârı idi” dense yeridir.

Dünlere hayran ama, yarınlara da alabildiğine açıktı. Asırlık obje ve hüsn-i hatt’lara ne kadar bağımlı ise yeni teknik ve elektronik gelişmelere de o ölçüde yakındı. Dün, Tuna Nehri’nin destansı serencâmını, bu uçsuz bucaksız suyun Osmanlı’yı eritişini anlatan Ekrem Bey, yarın üniversite öğrencilerinin dertleriyle hemhâl olabiliyordu.

Ne kadar çok gözü kulağı vardı Ekrem Bey’in ve ne müthiş bir hâfızası. Sıkça anar ve imrenirim. Bir ömre üç ömür sığdırabilen bu kişilik, sanırdım ki Osmanlı ile yaşıt. Yemin etsem başım ağrımaz.

Böylesi dirâyet yüklü karakterler yüz yılda çıkagelen, üçü-beşi geçmeyen müstesnâ kâbiliyetlerdir ve de hepimize, çok özel medeniyetimizin parlak armağanlardır.

Ekrem Bey, bendenizin unutulmazları arasında hep baş köşede oturur. O, ipince endâmı, tatlı dili, tatlı öfkeleri, verimli yorgunluklarıyla; bilinmesi, öğrenilmesi gereken, güvenilir, bol ufuklu bir ağabeyimizdi.

O ki O’nu tanıdım; İstanbul yeniden benim oldu, koca bir coğrafya da vatanım.

Uzun Boylu, Mâvi Gözlü Bir İstanbul Beyefendisi

Hicran Göze

Eşim Ergun Göze, kendilerine nasılsınız diye sual eyleyince yüzündeki o mâsum ve şakacı ifâdeyle “Mâvi gözlü uzun boyluyum” diye cevap verirdi Ekrem Hakkı Ayverdi Bey...

O çok şık ve îtinâlı giyimiyle ev içinde de, ev dışında tam bir İstanbul Beyefendisi’ydi. Şöyle bir hesap ettim ki Hakk’a yürüyüp bizleri, hasretimizi arttıran o unutulmaz güzel hâtırâlarla baş başa bırakalı tam yirmi beş sene olmuş. Türk Müslüman toplumunun temel değerlerini âilesinden mîras olarak almış ve gerçek bir mürşide teslim olmuşlardandı. İlmî, inancı ile yarış hâlindeydi. Mesleği olan mîmarlığın yüzeyinde değil köklerinde ve mânâsında dolaşmış, fikirdaşı, yoldaşı eşi İlhan Ayverdi ile her türlü yorgunluğa katlanarak Avrupa’daki Türk mîmârî eserlerini bulmak için senelerce bıkmadan usanmadan çalışmıştı. Netîce, uzun yıllar yad ellerde öksüz ve yalnız kalmış bu eserlerin ciltler hâlinde bütün cepheleriyle ortaya çıkarılması, geleceğe hediye edilmesiydi.

Babası İsmâil Hakkı Bey’in soyu her ne kadar Orta Asya’dan göç ederek, Menteşoğulları’ndan kız alıp Bolu’ya yerleşen Ramazanoğulları aşiretine dayanıyorsa da bir cedleri de Macaristan da yatan Gül Baba idi. Sâmiha Ayverdi’nin ifâdesiyle “*Rumeli’de çarpışan, göğüsleri îman dolu gâziler arasında onlardan bir gâzi Gül Baba*”... Acı bir tatla karışmış Rumeli sevgisinin iki kardeşte de, oraya elvedâ denmiş olsa da büyük bir aşk ve bağlılıkla devam etmesinde herhalde bu kan bağının da tesiri vardı. Ekrem Bey o muhteşem görünüşü ile sanki bir cephesi ile Bolu Beyi, diğer cephesiyle ise bir Ru-

meli Beylerbeyi idi

Hakkıyla yaptığı mîmârî çalışmalarında hep güzelden yana oluşu, mîmârînin toplumu millet yapan unsurlarını göz ardı etmeyen dikkati genlerinde doğuştan saklıydı. Daha dört yaşında iken yakınlarındaki bir câmiden gelen güzel sesli bir müezzîn tarafından okunan ezanı duyunca mescide yakın bir yerde o ezanı dinlemeyi alışkanlık hâline getirdiğini Sâmiha Ayverdi, annesinden dinlediğini yazmaktadır.

Bu müezzînin yerine gelen çatlak sesli müezzine duyduğu öfkeyi ise annesine hitâben şu sözlerle dile getirmişti: *“Anne bu müezzini hapsetmeli.”* Bir ziyâret sırasında annesi çok hareketli bir çocuk olan küçük yaştaki oğlunun camdan hiç kıpırdamadan bir yere baktığını görmüş, oğluna nereye baktığını sorunca aldığı cevaba çok şaşırmıştı. Oğlu *“Karşiki evin pencerelerine bakıyorum. Saçağı ne kadar yakın, çok çirkin görünüyor.”* deyivermişti. Sâmiha Ayverdi *“Güzelliği fark etmekte, seçmekte ve bilhassa gönül vermekte nasıl derûnî bir hazırlıkla dünyâyâ gelmiş olmalı ki, bunu yaşı ile ölçülemeyecek bir hassâsiyet patlaması ile âşîkar eyleyebiliyor.”* diyerek ağabeyindeki Allah vergisi istidâda işâret etmekte *“Yaradılış mayasında mevcut bulunan sanat ve zerâfet anlayışının, bir kâmil mürşîde mülâki olmakla, derûnî kemâl de kazanarak dört başı mâmur hâle gelmiş bir Türk-İslâm temsilcisi olmuş bulunmasıdır.”* diye yazarak da çok mühim bir noktaya parmak basmaktadır.

Ne kadar cömert bir insandı ve ne kadar da intizamlıydı. Berâberce çıktığımız seyahatleri unutmam imkânsızdır. Bursa Ekrem Hakkı Bey’in refâkatiyle gözümde bir başka mânâ kazanmıştı. Edirne de... Ya o Burdur seyahati. Sevgili İlhan Hanım direksiyonda kat ettiğimiz o uzun yol ve bu çok şık İstanbul Beyefendisi’nin arabayı durdurarak namaz kılışı... Macaristan seyahati sırasında Estergon’u da unutmayarak Kal’anın burcunda da namaza durmamış mıydı? Sâmiha Ayverdi’ye göre ağabeyinin kıldığı bu iki rekât namaz *“Yalnız Allâh’a ibâdet değil, gelmiş ve gelecek nesillerin gözlerine ve gönüllerine dikilmiş bir nirengi noktası idi.”*

Sevdiği yakın dostlarına çok takılırdı. Eşime de... Ona bir akşam, hiç üşenmeyip içini boşaltıp pamukla doldurduğu, yakılan kibrite direnerek bir türlü yanmayan bir puro ikram etmiş, nasıl da

kahkahalarla gülmüştü. Yerleri hâlâ boş kalan pek çok kişinin ağırlandığı sofrasında İbnülemin Mahmud Kemâl Bey'e o hiç sevmediği "sütün veled-i zinâsı" dediği peyniri ikram etmesi, yakın bir dostuna hiç hoşlanmadığı bir muganniyenin resimlerini postalaması hep gülerek anlatılırdı. Bu takılmalar vatanına ve inancına adanan bir hayâtın dertlerini ve asabiyetini taşıyan bir büyük seciyenin kendisini belki de böyle teselli ediydi. O sofrada tatlı sohbetlerin eşliğinde biz de çok bulunmuştuk. Ya o asil ve şahsiyetli evindeki çaylı toplantılar... İkramların en güzeli ve hepsinden daha güzel olan sohbetler... Ve konuklar, konuklar... O evin efendisi gibi onlar da birer ikişer gerçek âleme sefer ettiler.

İzmir ve Antalya gezilerimiz de unutulmayanlardandır. Ya kır gezmelerimiz... Karakterinin çok sevdiği ve çok saydığı kardeşi Sâmiha Ayverdi ile tek uyuşmayan yanı buydu. Sâmiha anneciğim kır gezmelerine hiç katılmaz, tertemiz örtülü bahçe masaları dururken kırlara açılmayı çocukluğundan beri hiç sevmediğini söylerdi. Ama bu hiç mühim olmayan zevk farkının dışında ruh ikizi gibiydiler. Aralarındaki muhabbet ve sevginin büyüklüğü ta çocukluklarına kadar uzanıyordu. Sâmiha Ayverdi pek çok vesileyle ağabeyinin, babasının kendisine yönelmiş aşırı sevgisini hiç kıskanmadığını yazmış ve söylemiştir. Ama O da büyük annesiyle dadılarının ağabeyine duydukları aşırı sevgiden rahatsız olmamıştı. Sâmiha Ayverdi için ağabeyinin sevgisi ve müsâmahası o kadar alışılmış bir şeydi ki her kardeşin böyle olduğunu zannetmişti. İlerideki senelerde ise o ağabeyin kıskançlıktan uzak bu sevgisine gitgide artan bir saygı da eşlik etmişti. Elini öpmek için davranan kardeşine "*Sâmiha sen benim yaşça küçüğüksün ama aynı zamanda anamsın, senin yerin farklıdır.*" dedirtebilen bir büyük saygı...

Sâmiha Ayverdi de ağabeyinin vefâtından 9 sene sonra gerçek âleme göçtü. Yerlerini bomboş bırakarak... Bu vasıftaki kişilerin gidişiyle de kalanların yalnızlıkları arttıkça arttı. Onların en gerçek şekilde yaşayarak temsil ettiği değerleri her geçen gün biraz daha kaybederek gitgide çoraklaşan ve çölleşen bir dünyâda artık yapayalnız ve neşesiz kaldılar.

E. H. Ayverdi ve Ölümsüz Külliyyâtı

*Suphi Saatçi**

Türk kültür târihinin yirminci asırda yetiştirdiği âbide şahsiyetlerden biri, hiç şüphesiz rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi'dir. Özellikle Osmanlı mîmârîsini, târihî akışı içinde ele almış ve Türk medeniyetinin en zengin koleksiyonunu keşfeden ender bir mîmarlık ve sanat târihçisi olma vasfını kazanmıştır. Türk târihinin altın devirlerini oluşturan Osmanlı Devleti'nin cihanşümul dünya görüşünün idrâki içinde olan Ayverdi, Osmanlı medeniyetinin sâdece mîmarlığını değil, zengin birikimi ile bu kültürün bütün sanat sâhalarına nüfuz edebilen bir mîmarı ve sanat târihçisi olmuştur.

İstanbul'da Osmanlı kültür ve geleneğinin çekirdek semtlerinden biri olan Şehzâdebaşı'nda doğması, onun gelişen şahsiyetine büyük bir zenginlik kazandırmıştır. Böylece bu dünya şehrinin hem fizikî ve sanat cephesini, hem de kültürel, içtimâî ve an'anevî cephe-lerini yaşayarak tanıma imkânı sağlamıştır. Yaşadığı şehrin hem maddî, hem de mânevî kimliğiyle bu denli hemhal olan Ayverdi, ömrünü bu paha biçilmez şehrin merkezi olduğu Osmanlı medeniyetini araştırmaya vakfetmiştir. Kısacası mensup bulunduğu medeniyetin asâletinin ve estetik seviyesinin idrâki içinde olmuş ve kendi misyonunu, bu hazîneyi araştırarak ortaya koymaya hasretmiştir.

Ekrem Hakkı Bey, önceleri mühendislik mesleğini icrâ ederek çalışma hayâtına başladı. Evvelâ hastahâne, fabrika, köprü, câmi ve yol gibi yapılar inşâ etti ise de, daha sonra çalışmalarını eski eserlerin restorasyonuna yöneltti. Bu sâhada uzmanlaşarak, câmi ve

* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi öğretim üyesi.

medrese gibi bir çok anıtın restorasyon işlerini üstlendi. 1950 yıllarına kadar süren bu dönem içinde, Osmanlı mîmârîsinin en nâdide eserlerinin yer aldığı Bursa, Edirne ve İstanbul’da birçok restorasyon işi gerçekleştirdi.

Daha sonra geleneksel Türk sanatının çeşitli alanı ile ilgili birikimini arttırarak, çalışmalarını Osmanlı mîmarlığı üzerinde yoğunlaştırdı. Bu sâhada bir ekip çalışması organize ederek, Osmanlı mîmârîsinin birer önemli âbidesi olan câmileri, medreseleri, darüşşifâları, türbeleri, han ve hamamları, köprüleri, çeşme ve sebilleri birer birer inceledi ve bunların rölövelerini çizdi ve çizdirdi. Anadolu’da, Trakya’da, Balkanlar’daki Osmanlı eserlerinin yayıldığı geniş coğrafyada, bıkmadan ve usanmadan, hem de çok büyük bir titizlikle çalıştı. Bu eserler üzerinde ayrıca çok derin arşiv incelemeleri başlattı. Bütün ayrıntıları ile Osmanlı yapılarını inceleyerek, onların husûsiyet ve inkişaflarını ön plana çıkardı.

Özellikle Fâtih dönemi mîmarlığını inceledi. İstanbul, Bursa, Edirne ve Çorlu’da birçoğunun restorasyon işlerini yaptığı târihî eserleri bütün cepheleriyle ele aldı. Ekrem Hakkı Bey’in esas büyük hizmeti, Osmanlı Devleti’nin geniş toprakları üzerinde bırakmış olduğu kültür varlıkları konusunda yaptığı envanter çalışmasıdır. Osmanlı mîmârî eserleri üzerine yayımladığı dizi kitaplarla, büyük kadroların yapamadığı muazzam bir hizmeti, kendi çaba ve imkânları sâyesinde, hem de büyük bir fedâkârlıkla hayâta geçirdi. Böylece ortaya koyduğu ölümsüz bir külliyyat ile kendisi de ölümsüzleşti.

Ekrem Hakkı Bey’in Türk mîmarlık târihine kazandırdığı zengin kaynaklara göz atılırsa, onun bakışı ve ufku hakkında daha iyi bir fikir edinmek mümkündür: *18. Asırda Lâle* (İstanbul, 1950); *Fâtih Devri Mîmârîsi* (İstanbul 1953); *Fâtih Devri Hattatları ve Hat San’atı* (İstanbul, 1953); *Fâtih Devri Mîmârî Eserleri* (İstanbul, 1953); *19. Asırda İstanbul Haritası* (İstanbul, 1958); *Fâtih Devri Mîmârîsi Zeyli* (İstanbul, 1961); *Osmanlı Mîmârîsinin İlk Devri I* (İstanbul, 1966); *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri* (İstanbul 1970/Ömer Lütfi Barkan ile); *Osmanlı Mîmârîsinde Çelebi ve II. Sultan Murat Devri II* (İstanbul, 1972); *Osmanlı Mîmârîsinde Fâtih Devri III* (İstanbul 1973); *Osmanlı Mîmârî-*

rîsinde Fâtih Devri IV (İstanbul, 1974); *İlk 250 Senenin Osmanlı Mîmârîsi* (İstanbul, 1976/Aydın Yüksel ile); *Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri, Romanya, Macaristan I* (İstanbul, 1980/A. Yüksel, G. Ertürk, İ. Numan ile); *Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri, Yugoslavya II* (İstanbul, 1981/A. Yüksel, G. Ertürk, İ. Numan ile); *Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri, Yugoslavya III* (İstanbul, 1981/A. Yüksel, G. Ertürk, İ. Numan ile) ve *Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, IV* (İstanbul, 1982).

Aldığı âile terbiyesi, yetiştiği çevreden kazandığı engin kültür sâyesinde Ekrem Hakkı Bey, bir İstanbul Beyefendisi olmakla yetinmemiş, bir büyük imparatorluk mensubiyetinin idrâki içinde soylu bir duruş da sergilemiştir. Osmanlı medeniyetinin zenginliğinin hem şuuruna, hem de estetik zevkine vararak, ihtişamlı bir kültürün vârisi olmanın gurûrunu yaşamıştır. O, büyük şâir ve mütefekkir Yahyâ Kemal'in tespit ettiği gibi *"Selçuk ve Osmanlı asırlarında Anadolu, Rumeli ve İstanbul'a, manzara ve mîmârî îtibâriyle verdiğimiz şekli, lisanın yeni tecellisini, devlet ve medeniyetimizin yeniden yaratılış ve yürüyüşünü, sanâyimizin, hâriçten bir çiviye bile muhtaç olmaksızın, vatanın toprağından ve milletin eliyle yapılışını, ordumuzun bütün silahlarını, donanmamızın, beş yüz sene bütün tahta, demir ve yelkenleriyle kendi elimizden çıkışını, hâsılı bütün bu terkibi şedîd bir hayranlıkla idrak etmiş"* gerçek bir Türk münevveridir.

Ekrem Hakkı Bey, İmparatorluk coğrafyasının dağılışını müşâhede etmiş olsa bile, dünyâya adâleti, medeniyeti, dört asır boyunca üç kıtada sağladığı güven ve huzûru, bütün tebaaya gösterdiği sevgi ve şefkati, hüküm sürdüğü coğrafyada Allah rızası dışında hiçbir amaç gütmeyen, her zaman mazlumların sığınağı ve cihanşümul bir medeniyetin temsilcisi olan Osmanlı'nın alını açık çocuğu olmanın şuuru ile yaşamıştır. Bu şuur sâyesinde mensup olduğu medeniyetin mîmârî ve sanat alanındaki zenginliğinin verdiği heyecanla çalışmalarını başarılı biçimde ortaya koymuştur. Bu idrak ve şuurdan mahrum olarak yaşayan sömürge aydınlarının tersine, Ekrem Hakkı Bey, kendi mâzisinin ve medeniyetinin zenginliğiyle müftehir soylu bir hayat sürdürmüştür.

Ekrem Hakkı Bey, kültür ve sanat sâhasında çalışmalarını sürdürmek için, aynı ideal uğruna mücâdele eden arkadaşları ile birlikte çalışmış ve İstanbul Fetih Cemiyeti'nin kurucu üyesi olmuştur. Daha sonra bu cemiyete bağlı Yahyâ Kemal Enstitüsü ile İstanbul Enstitüsü'nü kurmuş ve otuz yıl başkanlığını yapmıştır. Ayrıca Kubbealtı Akademisi'nin kurucu üyeliğini yapmış ve çalışmalarına katılmıştır.

Kültür ve sanat alanındaki saygınlığı ile kendisine birçok kurum ve kuruluş tarafından şeref üyeliği tevcih edilmiştir. Ekrem Hakkı Bey, Mühendisler Birliği ve Türkiye Turing Otomobil Kurumu şeref üyeliklerinde bulunmuştur. Bu arada, Türk Tıp Târih Kurumu ve Türk Ocağı üyesi bulunmuştur. 1979 yılında kendisine İstanbul Üniversitesi Senatosu tarafından "Fahri Edebiyat Doktoru" pâyesi; Aydınlar Ocağı tarafından da "Üstün Hizmet Armağanı" verilmiştir. Bir diğer "Üstün Hizmet Beratı" da, 18 Eylül 1981 târihinde İstanbul Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Târihi Enstitüsü tarafından kendisine verilmiştir.

Piyâde Kaymakamı İsmail Hakkı Bey ve Fatma Meliha Hanım'ın çocukları olarak 22 Aralık 1899'da İstanbul'da doğan Ekrem Hakkı Bey, 24 Nisan 1984 târihinde yine İstanbul'da Allah'ın rahmetine kavuşmuştur. Arkada bıraktığı ciltler dolusu kitaplarda, aklında ve rûhunda sürekli taşıdığı Osmanlı medeniyetinin çizgilerini ihtivâ eden büyük bir mîras hediye etmiştir. İhtişamlı mâziye âit paha biçilmez bir hazîne olan bu mîras, kendinden sonraki nesillere hedef olarak gösterdiği yeni bir ihtişamlı geleceğin ipuçlarını da vermektedir.

İhtişamlı mâzisine, medeniyetinin zenginliğine inanmış ve ömrünü bu inanç doğrultusunda cömertçe harcayarak yaşamıştır. Mâzinin değer ve zenginliklerini şahsiyetinin temel taşı yapan Ekrem Hakkı Bey, milleti millet yapan millî ve mânevî kıymet hükümlerini ve bunun rûhunu, kendi kökünde aramış ve bulmuştur.

Ulu mâzisini idrak eden şahsiyetler, ulu bir mertebeye ulaşır hükmünce, Ekrem Hakkı Bey'in cennette de yüce bir makam kazandığına inanıyor, onu rahmetle ve saygıyla anıyorum.

Klasik Mîmârî Anlayışımıza Bir Bakış

*Necip Dinç**

- Ekrem Hakkı Ayverdi'nin aziz rûhuna-

Mîmarlık güzel sanatların plastik bölümüne dâhildir. Plastik sanatları vücûda getiren öğeler form, ışık, gölge ve renktir. Güzel sanat eserleri muhataplarının ruhlarında bedîî heyecanlar uyandırdıkları gibi aynı zamanda onlara beyanda bulunurlar, dînî, târîhî, kültürel mesajlar verirler. Bir milletin diğer sanatları gibi mîmarlık sanatı da onun seciyelerinden, mânevî ve rûhî yapısından örülmekte, o milletin mensup olduğu medeniyet ve kültür zenginliklerinden gelen unsurları barındırmaktadır.

Mimarlık sanatı, bizim kültür birikimimizin temel esaslarından örülerek tecessüm etmiştir. Dolayısıyla bizim mîmarlık sanatımıza da, inanç esaslarımız, değer sistemimiz ve zihniyetimiz hayat vermektedir. Aynı zamanda dünya görüşümüz, günlük yaşayışımız, çevre anlayışımız, alışkanlıklarımız, örflerimiz, âdetlerimiz hatta komşuluk münâsebetlerimiz de mîmarlık sanatımızın esaslarını teşkil eden mühim unsurlardandır.

Meselâ, özellikle İslâm mîmârîsinin kemâlini bulduğu Osmanlılarda mâbetlerin inşasında tevhit inancı hâkimdir. Câmilerimizde zeminden kubbeye doğru kademe kademe yükselişte, âdeta kesretten vahdete ulaşılmaya çalışılmıştır. Terkibi meydana getiren bütün elemanlarla kubbeye ulaşılrken, insicamın, âhengin, tenâsübün ve dayanışmanın en güzel örnekleri verilmiş, mekan ve kitle anlayışında bütünlük temin edilmiştir.

* Mîmar.

Mâbetlerin şehirlerdeki konumlandırılışı da önemlidir. Müslüman toplumların genelinde olduğu gibi Osmanlılarda da şehirler câmi merkezlidir. Genellikle câmilerin inşasında ve yerleşiminde Mescid-i Nebevî'nin plan tarzı esas alınmıştır.

Osmanlılar şehirlerini kurarlarken öncelikle şehrin topografik yapısı üzerine ciddî bir çalışma yapmışlardır. Şehrin en yüksek tepelerine, silüeti tamamlayacak şekilde Allah'ın evi olan mâbetleri yerleştirmişlerdir. Onların etrâfında, ana merkezlerde medreselerini, mekteplerini, hastahânelerini, imâretlerini, tabhânelerini (misâfirhâne), hamamlarını, çarşılarını ve diğer ünitelerini, tâli merkezlerde de ihtiyaca göre söz konusu ünitelerin bir kısmını inşâ etmişlerdir. Meskenlerini de bu müesseselerin etrâfında uygun bir düzenle yerleştirerek mahalleler oluşturup, ara ve anayolları ile birlikte, o günün ihtiyâcına göre yerleşim alanlarını kurmuşlardır. Fetih yoluyla elde ettikleri şehirlerde mevcut târîhî eserleri de muhâfaza etmişler, gerekli bakım ve onarımları yaparak eskiyle yeniye uyum içinde kaynaştırmaya çalışmışlardır. İstanbul bahsi geçen anlayış ve uygulamaların en güzel örneğidir.

Dînî ve kültürel arkaplan diğer sosyal müesseselerin kuruluşu ve gelişiminde de büyük ölçüde müessirdir.

“Komşusu aç iken, kendisi tok olarak sabahlayan bizden değildir” hadis-i şerifi mîmarlık sanatımıza imâretler, aşevleri, kervansaraylar, tabhâneler (misâfirhâneler) olarak tezâhür etmiştir.

İslâmiyet'te temizliğe verilen fevkalade ehemmiyetin göstergesi ise hamamlardır.

Ticârete verilen önem, bu konuda gösterilen titizlik, arastalarımızın, çarşılarımızın düzenlenmesindeki ana fikri oluşturmuştur.

Evlerin, câmilerin, dükkânların, han ve hamamların cephelerine yapılan kuşevleri, hem toplumun zarif estetik anlayışını yansıtmış, hem de hayvanlara gösterilen sevgi ve merhametin müşahhas bir ifâdesi olmuştur. Kendisiyle ve bütün kâinatla barış ve uyum içinde olan bir Müslüman insan ve toplum hedefleyen medeniyet, fırtınayı, yağmuru ve kavurucu güneşi hesaba katmış, kuşlara korunmaları ve barınmaları için muhteşem kuş köşkleri inşâ etmiştir. Sağ

elin verdiğini sol elin görmemesi gerektiği düsturiyle hareket eden toplum, sadaka taşlarını meydanlarda herkes için, ihsan kapılarını da câmi girişlerinin iki yanında câmilere gelenler için zarif bir şekilde inşâ ederek, ihtiyaç sâhiplerinin sıkıntılarını, kimseye bildirmeden, gizli bir şekilde gidermeleri imkânını sağlamıştır. İmânın, ince ve zarif bir rûhun hayâtın her sâhasına hâkim olduğu bu toplumda ihtiyaç sâhipleri de ihtiyaçları kadarını almışlar, kanaat etmişler ve bu sâyede de bu müstesnâ gelenek asırlarca devam etmiştir. Böyle incelikler ve edeples Osmanlı inanç ve fikir yapısının mîmârîyle yansıyan tezâhürleridir.

Osmanlı mîmarlarının fonksiyonel ve aynı zamanda sanat şâhseri olan söz konusu eserleri meydana getirirken bulundukları hâlet-i rûhiyelerine de temas etmek gerekir. Tevâzuun zirvesine çıkan Müslüman sanatkârlar ve bâniler bir sanat eserinin ortaya çıkışında kendi tasarruflarına, o eserin vücuda gelmesinde müessir olan sebepler arasında küçük bir rol biçmişler, diğer sebepleri irâde eden ilâhî tasarrufun yanında kendi tasarruflarına çok az bir hisse vermişlerdir. Kendi emeklerini ve gayretlerini, kendilerine Allah tarafından bahşedilen bir ihsan olarak telakkî edip şükretmişler ve isimlerini yazmaktan imtinâ ederek, isim ve imzâ yerine “amele Abdullah”, “amele üstaz” gibi ifâdeler kullanmışlardır. Meselâ *Aksarâyî Târihi*’nde geçtiğine göre, Celâleddin Karatay, meşhur kervansarayının açılışına giderken bir konak mesâfe kala geri dönmüş, yerine vekil göndermiştir. Bunun sebebi kendisine sorulduğunda, nefsine bir büyüklenme ve riyâ gelmesinden endîşe ettiğini bu sebepten açılışa gitmekten vaz geçtiğini ifâde etmiştir.

Mîmârîmize ruh veren bu unsurlar anlaşıldığı ölçüde sanatımız ve sanat eserlerimiz hakkındaki değerlendirmeler derinlik kazancaktır.

Aydın Yüksel ile E. Hakkı Ayverdi Hakkında Mülâkat

Mehmet Nuri Yardım

Türkiye'nin mümtaz ilim, dâvâ ve gönül insanlarından olan Ekrem Hakkı Ayverdi'nin en yakın çevresinde bulunmuş isimlerin başında şüphesiz değerli mîmar ve İstanbul Enstitüsü Müdürü İ. Aydın Yüksel geliyor. Çalışmaları ve eserleriyle Ekrem Hakkı Ayverdi'nin başlattığı hizmetleri azim ve sebat ile devam ettirenler arasında bulunan Yüksel, vefâtının 25. yılında rahmet ve minnetle yâdettiğimiz, hem bir sanat hem de bir îman adamı olan Ekrem Hakkı Ayverdi'nin hayâtını, gayretlerini ve himmetini anlattı. Aydın Yüksel ile, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin yanı sıra kendisinin de yetiştiği muhiti ve mîmarî çalışmalarını da konuştuk. Aydın Yüksel, hayâtını ve Ekrem Hakkı Ayverdi'yi anlatırken aslında Türkiye'nin son yarım yüzyılının da bir bakıma panoramasını çizmiş bulunuyor. Bu mülâkatın ilim, fikir, kültür ve sanat dünyâımıza katkıda bulunması en büyük temennim. Ekrem Hakkı Ayverdi'yi rahmetle anarken, Aydın Yüksel Beyefendi'ye de hizmetleri ve gayretleri için teşekkür ediyoruz.

Mehmet Nuri Yardım: Efendim bu mülâkatı iki kısım hâlinde düşünüyorum. Birinci bölümde zât-ı âlinizle ilgili sorularım olacak. İkinci kısım vefâtının 25. yılı münâsebetiyle merhum Ekrem Hakkı Ayverdi ile alâkalı olacak. İlk kısma geçiyorum. Öncelikle şunu sormak istiyorum. Doğup büyüdüğünüz yerlerden, yetişme çağınızdan bahseder misiniz? Âilenizin ilim ve irfan ile mücehhez olduğunu öğrendim. Nasıl bir ortamda hayâta başladınız. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarınız nasıl geçti?

İ. Aydın Yüksel: Erzurum'da doğdum. Ama asıl olarak Akseki'liyiz. Dedem Akseki müftüsü Ahmed Sâlim Efendi, babam hâkim Hasan Selâmi Bey'dir. Bu yüzden şehir şehir dolaştık denebilir. Ha-

tırladığım yerler, Nallıhan, Eskişehir, Çankırı ve son olarak da Ankara'dır. Babam çok okuyan, tasavvuf bilgisi yüksek, sanata, edebiyata, târihe ilgisi olan melâmi meşrep bir zattı. Âilemizde ticâretle iştigal yerine daha çok okuyan, memur kimseler yetişmiştir. Evimizde, millî ve dînî bahisler, memleket ve târih, san'at, şiir ve edebiyat gibi tamâmen sosyal mes'eleler konuşulurdu. Babamın tasavvufla yakından ilgilenen bir çevresi vardı. Evimizde parayla ilgili şeyler hemen hiç konuşulmazdı, diyebilirim. Neredeyse, böyle şeylerin varlığından habersizdik. Ama bütün bunlar bizim karakterimizi oluşturacak ilk temel taşlar olmuştur. Ben ve kardeşlerim de çok okuyan insanlardık. Bu dünyâyı bize açtığı için babamı rahmetle anıyorum.

Mehmet Nuri Yardım: Büyük dâvâ adamı ve üstat Necip Fâzıl Kısakürek'in en yakın arkadaşlarından olan merhum Osman Yüksel Serdengeçti amcamız. Bir yeğeni olarak, bize efsâneleşen Osman Yüksel'in portresi çizer misiniz? Hisleri, düşünceleri, mücâdeleleri, mizah dünyâsı, heyecanı ve aksiyonu ile Osman Yüksel Serdengeçti kimdir, nasıl bir kişiliğe sâhiptir?

İ. Aydın Yüksel: Osman Yüksel ayrı şahsiyet özellikleri olan ayrı bir karakterdir. Âilemiz içinde o tektir. Hiç birimiz onun gibi pervâsız bir mücâdeleci ve "serdengeçti" olmadık. Çocukluğum amcamın mecmuaları, -ki onu en iyi îzah eden kaynaklardır- fikirleri, hâpishâne hayâtına âit hâtıralar, mizâhî yapısının yarattığı nüktelerini dinleyerek geçti. Osman Yüksel hakkında bâzı kimseler bâzı kitaplar kaleme aldılar. Onu böyle bir çırpıda anlatıvermek çok zor olsa gerek. Onun için bu bahsi bu kadarla kesmek doğru olur herhalde.

Mehmet Nuri Yardım: Daha sonraki tahsil yıllarınızı merak ediyoruz. Meselâ yakın dostlarınızdan akademiye iki defa bitirdiğinizi öğrendik. Mîmârî ve iç mîmârî bölümlerini okumuşsunuz. Buna niçin ihtiyaç hissettiniz?

İ. Aydın Yüksel: İlk tahsilimi kısmen Çankırı ve Ankara'da yaptım. 1960'da da o zamanki adıyla Güzel Sanatlar Akademisi'nde iç mîmârî bölümüne girdim. Askerlikten sonra 1970'de tekrar aynı akademinin mîmârlık bölümüne girdim. Aynı zamanda evlendim. Aslında ta başından beri mîmarlığı düşünüyordum ve istiyordum, ama ilk elde olmadı. Fakat bu birinci tahsil bana önemli bir alt yapı

hazırladı zannederim. Meselâ o sırada resim ve grafik sanatlarıyla çok uğraştığım gibi, büyük bir tâlih eseri -ki hakikaten şükredeceğim bir tâlih bu- o sırada Akademi hocalarından ve bence son devrin en büyük hattatı olan merhum Halim Efendî'nin (Halim Özyazıcı) talebesi oldum ve 1964'deki vefâtına kadar ondan nesih, rik'a ve sülüs gibi üç ayrı çeşit yazı meşk ettim. Onun yazıyı târifi, süratle yazışı unutulmaz. Büyük sanatkârdı. Rahmet olsun.

Ancak ikinci olarak tekrar bir beş yıl daha -hele otuz yaşından sonra- mîmârlık okumaya cesâret etmemde yine Ekrem Hakkı merhumun bir parça dahli vardır. Zîra ikide bir bana "Ah bir mîmar ol-san" der dururdu. İmkân ve fırsatlar elverdi ve buna cesâret ettim. Yine bir tâlih diyeyim, aynı Akademinin, -bu sefer adı Mîmar Sinan Üniversitesi oldu- yıllar sonra Mîmarlık Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak bulundum.

Mehmet Nuri Yardım: Büyük sanatkâr Kemal Batanay'ın da talebesi oldunuz, ondan ud ve hat dersleri aldınız. Bu iki sanattan sizde en çok hangisi ağır bastı. Her iki sanat ile ünsiyetiniz devam ediyor zannediyorum. Biraz Kemal Batanay'dan ve onunla tanışmanızdan bahseder misiniz?

İ. Aydın Yüksel: Evet, Halim Efendi Hocam'ın vefâtından sonra birkaç ders Hamid Bey'e devam ettim, ancak fazla yürütemedim. Fakat yine Ekrem Bey'in delâletiyle 1965'de tanbûrî-hattat hâfız Kemal Batanay'ın talebesi oldum. Aslında ben Halim Efendî'ye devam ederken birkaç defa yanında Hâfız Kemal Bey'e de tesâdüf etmiştim, ama tanıımıyordum. Hâfız Kemal Bey'den önce ta'lik yazısı meşk ederken, bir müddet sonra bir arkadaşımın ısrârı ile aynı zamanda mûsikî ile uğraşmaya ve -ud değil- tanbur dersi almaya başladım. Hatta Kemal Hoca arkadaşım merhum mîmar Fahri Toğuç'la bana bir müddet usulle bir çok eser de geçti. Tanbur dersleri için Nâime Hanım'ın Murad Usta yapımı bir tanburunu satın aldım. Birkaç defa kırılan o tanbur hâlâ oğlumda duruyor. Ancak ben maalesef mûsikîyi beceremedim ve tanburda biraz ilerlememe rağmen pek kâbiliyet gösteremedim. Daha doğrusu o kadar çok şeyle meşgul idim ki, her biri ortaklık kabul etmeyen sanat kollarıydı bunlar. Ama ta'lik hattını Kemal Bey'in 1981'deki vefâtına kadar -bâzı ara-

lıklarla- bir hayli yazdım. Fakat esef ederim ki, gerek Halim Efendi ve gerekse Kemal Bey’le çalışırken hâtıra kabilinden hemen hiç not almadım. Her şey hâlâ zayıf olan hâfızama dayanıyor. Hâlbuki Kemal Bey’den hayâtı ile ilgili çok şey dinledim, fakat maalesef çoğunu tam olarak aklımda tutamadım. Bu yolda dostum Muhiddin Serin Bey iyi şeyler yaptı. O çok şükür Hâfız Kemal Bey’in bir çok hâtırasını zaptetti ve daha sonra monografisini ve yazılarını hâvî bir eser kaleme aldı. Biliyorsunuz bu kitabı Kubbealtı Akademisi neşretti.

Hâfız Kemal Bey, yine Ekrem Hakkı Bey’in ifâdesiyle söyleyeyim, “hâlis insan”dı. Samîmî, çok dindar, şen, çok duygulu, büyük bir mûsîkî üstâdı, bestekâr, tanbûrî ve hattattı. Onunla geçen dersler aynı zamanda eğlenceli de olurdu. Bilhassa kendisi gibi bir tanbur hocası ve ustası ve çok mütevâzı bir şahsiyet olan hanımı Nâime Batanay’ın yemekleri unutulmaz. Bu derslerde hocanın çocukluğunu, ilk mûsîkî dersine başlayışını, Saadeddin Kaynak’la olan arkadaşlığını, büyük üstad Rauf Yekta Bey’e sanırım on altı yıl her hafta devam edişini, Çanakkale’deki askerliğini, bu sırada Mustafa Kemal Paşa ile tanışmasını bir çok defâlar kendisinden dinlemişimdir. Çok şükür ki bunları Muhiddin Serin Bey yazdı. Bir defâsında Kemal Hoca’nın yanında meşhur Yeraltı Câmîi imamı Hâfız Ali Efendi’ye de rastladım ve ondan bir eser de dinledim. Onlar hoş insanlardı. Sanki bir başka iklimden, bir başka uzak dünyâdan kopup gelmişlerdi ve sanki etraflarında îmanlarından, rûhâniyetlerinden birer hâle vardı gibi geliyor. Hepsine rahmet diliyorum.

Mehmet Nuri Yardım: Bu çerçevede şunu sormak istiyorum. Eski sanatkârlar ‘hezarfen’ insanlardı. Birden çok sanat ile iştigal ediyorlardı. Bunun tezâhürlerini zât-ı âlinizde de görüyoruz. Bugünkü sanatçılar ise ne yazık ki umûmiyetle bu meziyetten mahrum. Acaba o eski iklim, kültür ve aşk mı yok?

İ. Aydın Yüksel: Evet eski sanatkârların birçoğunda bu taraf görünüyor. Ama aslında insandaki sanat duygusu veya temâyülünün çeşitli alanlarda da görülmesi, ortaya çıkması, tezâhür etmesi gibi bir şey olmalı bu. Bir sanatkâr aslında güzelliği arayan ve onu işleyen insan olarak onun çeşitli dallarıyla meşgul olabiliyor. Bu bana

tabiî geliyor. Bir sanatkârın tek bir dalla yetinmesi olamazdı herhalde. Dediğiniz gibi her dünyânın tezâhürü farklıdır. Küpün içinde ne varsa dışarı o sızar. Eski sanat dünyamız şüphesiz başka bir kültür, bir başka ruh hâli idi ki onlarda ortaya çıkan bugün bize farklı ve erişilmez geliyor. Çünkü biz artık bir başka iklimde yaşıyoruz, bir başka dünyadayız.

Bana gelince, iltifat ediyorsunuz. Ben bu derece geniş yelpâzenin neresindeyim, bilmiyorum. Ve eskilerin o zarif ve geniş duygulu sanatkâr dünyâlarıyla ne derece yakınım. Belki ben sanatkâr değil, sâdece bir zenaatkârım.

“Bugünkü sanatçılar” dediniz, ben ise “sanatkâr” diyorum. Evet ne gariptir ki, tabiat mı veyâhut mânevî bir kader mi bilemiyorum, dilimiz eski ile yeni sanatkârları böylelikle ayırmıştır. İnsan Dede Efendi’ye, İtrî’ye, Mustafa Râkım veya Sâmi Efendi’ye sanatçı derse, bu onları sanki küçültüyor, dar ve mekanik bir kalıba hapsediyor, veyâhut tam onları ifâde etmiyor gibi. Demirci, kalaycı gibi. Bugünkü sanatçının karşılığı belki de zenaatkâr olmalı.

Mehmet Nuri Yardım: Şiir de yazmışsınız. Hatta Bayrak Şâirimiz Ârif Nihad Asya’dan şiir dersleri, aruz dersleri almışsınız. Şiire devam ediyor musunuz? Şiir mâcerânızı ve Ârif Nihad Hocayı anlatır mısınız? Onun şiir dünyânzdaki tesiri nedir, başka hangi şâirleri sevdiniz ve okudunuz?

İ. Aydın Yüksel: Aman efendim, buna şiir yazmak denmez. Ancak lise talebesi bir çocuğun basit ve olağan bir hevesi denebilir. Hemen herkes az veya çok o devreden geçmiştir zannederim. Ama Ârif Nihad Asya’nın talebesi olma tâlihine şükrediyorum ve kendisine rahmet diliyorum. O çok renkli bir sîma idi. Ancak öğrencisi olmadan önce tanıımıyordum. Hâlbuki, hakkında çok hikâyeler anlatılan, talebesi olmakla öğünülen birisi olduğunu sonradan öğrendik. Onu, liseye heybe gibi sarkmış deri çantası, hemen her zaman kirli gibi duran kalın gözlükleri ile gelirken görürdük. Dersleri bir başka âlemdi. Elleri arkasında iri taşlı tesbihini çekerek dolaşır ve konuşurdu. Diğer hocalardan başka bir dille konuştuğunu ve bir başka dünyânın kapısını araladığını fark etmiştik. Tatlı tatlı küfre-

derdi ve bu kimseye dokunmazdı. Ancak bir gün çok küfrettiğini söyleyen bir talebesine, üç şeyi terk ettiğini söylemişti: Çok içki, çok av ve çok küfür. Hakikaten aradan bunca zaman geçtikten sonra bizlerin ondan çok daha farklı şeyler almış olduğumuzu anlıyorum. Nice beyitler, darbımeseller söyler, değişik kompozisyon mevzuları verirdi. Hatta Arapça darb-ı meseller duyuyorduk. Bir çoğu hâlâ ezberimdedir. Yûnus Emre'nin söylediği hikmetlerden, tasavvufi hikâyelerden konular verir ve kompozisyon olarak yazmamızı isterdi. Ârif Nihad Asya'nın edebiyat derslerinde öğrettiği birçok şeyin yanında pek tabii ki aruz da vardı. Ben de birkaç denememi kendisine göstererek tenkit ve tashih ettirmiştim. Benim gibi başka arkadaşlarım da vardı ve hakikaten iyi şeyler yazıyorlardı. Nitekim bunlardan birisinin yazdığı bir şiiri hoca o zamanki *Türk Yurdu* dergisinde yayınlamıştı. Ama şunu da ilâve etmeliyim ki o ellili yıllarda lise ve üniversite talebeleri arasında şiirin çok önemli bir yeri vardı. Her hafta Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde ve başka bâzı yerlerde şiir günleri olurdu. Bizler, liseden çıkıp kendi isteğimizle şiir dinlemeye giderdik. Şimdi bunlar inanılır gibi değil.

Şiir benim dünyâma çok küçükken girmiştir diyebilirim. Ama her ânımı şiirle dolduracak kadar değil. Şâir de olmadım. Babamın zaman zaman Mehmed Âkif'den, Fuzûlî'den kıt'alar, beyitler okuduğunu hatırlıyorum. Ben daha herhalde on yaşlarındaydım, *Kurtuluşstan Sonrakiler* isminde bir şiir kitabı vardı. Onu neredeyse ezberleyecek kadar çok okumuştum. Bugün bir çok unutulmuş şâiri ve şiiri o zaman tanıdım ve hatta tekrar tekrar okuduğum için kendiliğinden ezberimde mısralar, beyitler kaldı. Daha sonra ise, daha çok dîvan şiirlerinden veya ona yakın söyleyenleri tercih eder oldum. Fâruk Nâfiz, Yahyâ Kemal gibileri. Mesela Fâruk Nâfiz'in "Han Duvarları"nı ilk defa o kitaptan babam okumuştı ve îzah etmişti. Hatta Nâzım Hikmet'in birçok şiirlerinin parçaları hâlâ aklımdadır. Aslında o çocukluk yıllarında bile -ki Çankırı'daydık- biz bir alay ayağı çıplak hayta çocuk Halkevi Kütüphanesi'ne gider kitap okurduk. Bu şimdi garip geliyor bana. Velilerimiz götürmezdi, kendimiz giderdik ve her hafta gelen çocuk dergilerini beklerdik.

Mehmet Nuri Yardım: Bir çok kitabı süsleyen resimleriniz ve desenleriniz çok seviliyor. Naif bir tarzınız var. Resim çalışmalarınız ile ülkemizdeki resim anlayışı örtüşüyor mu?

İ. Aydın Yüksel: Teşekkür ederim ama ben ressam değilim. Fakat çok küçük yaşlarımdan itibaren resimle derinden alâka kurduğumu hatırlıyorum. Bu ilgimi babam ve etrâfım ve okuldaki hocalarım çok destekledi. Üniversite yıllarında ise bir reklâm stüdyosunda çalıştım. Mesleğim itibâriyle de resimle ilgim devam etmekte, ama dediğim gibi ressam değilim. Bildiğiniz gibi -veya bilmediğiniz- çok küçük yaşlarımdan itibaren resimli romanlar, kitap kapakları, kitap resimleri veya bâzen de tablolar yaptım. Hâlâ zaman zaman resimle meşguliyetim devam ediyor. Ama ressamlığa hiçbir zaman bir meslek olarak bakmadım.

Mehmet Nuri Yardım: İstanbul Fâtih'te mütefekkir yazar rahmetli Sâmîha Ayverdi ve ağabeyi Ekrem Hakkı Ayverdi ile komşuluk yaptınız. Ekrem Hakkı Bey için ayrı bir fasıl açacağız. Öncelikle Sâmîha Hanım'ın ruh dünyânızda ve fikir âleminizde bıraktığı tesirler ve izler hakkında neler söylemek istersiniz?

İ. Aydın Yüksel: Sâmîha Ayverdi Hanımefendi veya bizim söyleyişimizle "Sâmîha Anne" ... Kendisini ağabeyi Ekrem Hakkı Bey'in evinde tanıdım. Ancak daha önce kitaplarıyla zaman zaman evimizin gündemindeydi. Babam 1950'lerden önce kitaplarını Çankırı'da temin etmişti. Bizlere de devamlı takdirle ve hayranlıkla bahsederdi. Bunun için ayrıca rahmetle anıyorum kendisini. Zîra bize o mânevî dünyânın kapısını o aralamıştı. Çocuk yaşına rağmen neredeyse sabahlara kadar konuşurduk. Ben de böylece Sâmîha Ayverdi'yi daha tanımadan önce okumaya başlamıştım veya onunla içten alâka kurmuştum. Bu kitaplar için şöyle diyebilirim ancak, benim mânevî ilâcımdı o kitaplar. Belki çok gençtim ama rûhumla o âlemle berâberdim. Daha sonra İstanbul'a geldiğimde onu daha önceden tanıyan birçok gençle arkadaşlık kurdum. Belki de birbirimizi bulduk. Hayâtımda birçok tâlih dönemeçleri vardır. Ama herhalde en önemlisi muhakkak ki Sâmîha Ayverdi'yi tanımaktı. Sâmîha Anne'yi anlatmak herhalde çok zordur. Muhakkak ki buna karşılık o kendisi-

nin bir “hiç” olduğunu söyleyecektir. Çünkü, hiçlikte varlığı bulmuştu. Şâni yüce olsun derim.

Mehmet Nuri Yardım: Ekrem Hakkı Bey’in eşi muhterem İlhan Ayverdi Hanımefendi de yakından tanıdığınız bir sîma. Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı’nızın Başkanı olan İlhan Ayverdi kültür hayatımıza kazandırdığı Misalli Büyük Türkçe Sözlük ile ilim ve edebiyat çevrelerinin de büyük takdirlerini kazandı. Sözlüğün ehemmiyeti üzerinde çok duruldu, ben İl-han Hanımefendi’nin insânî yönlerini sormak istiyorum. Biraz anlatmak ister misiniz?

İ. Aydın Yüksel: İlhan Ayverdi... Bizim sevgili İlhan Ablamız... Ben onu Sâmiha Anne’nin ifâdesiyle “Allah onu övmüş yaratmış”-tır, diyerek tavsif edeceğim. Onu her nefes nefsini murâkabe ve kontrol eden bir insan olarak tanıdım. Yumuşak, sâkin, sevimli, akıllı ve bilgili, yüce gönüllü. Her müşkülümüzde ablamız ve yanımızda. Daha ne söyleyeyim, bilmem ama, şimdi bakıyorum da dosttan yana ne kadar zenginiz, ne kadar Hakk’ın lütfu üzerimizde. Bunun için şükürden ve bunun hakkını vermekten âcizim. Hiç değilse bunu biliyorum.

Mehmet Nuri Yardım: İstanbul’da ikâmet ederken çok sık ev değiştirdiğinizi öğrendik. Kaç evde ve hangi semtlerde oturdunuz. Bu sık ev değiştirme arzusu İstanbul’u bütün semtleriyle tanıma iştiyâkından mı doğdu? Yahyâ Kemal, “Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer” diyor. Siz on on beş semti severek dolaştığınıza göre kocaman ve çok bereketli bir ömür sâhibisiniz diye düşünüyorum. Bu husustaki düşüncelerinizi lütfeder misiniz?

İ. Aydın Yüksel: Buna sâdece tesâdüf denir. Siz meseleyi romantikleştiriyorsunuz. Nerede ev bulursam orada oturdum. Tercih gibi bir lüksümüz yoktu. İstanbul’a gelince, sanki bir rüyâda gibiydim. Cebimde Ahmed Hamdi Tanpınar’ın *Beş Şehir*’iyle dolaşırdım. Bu kitabı o zaman Sâmiha Anne’nin yakın çevresinde olan aziz dostum, ağabeyim Özcan Ergiydiren vermişti. İstanbul’u gezmiyorum, sanki içiyordum. Bâzen eski taş duvarlara elimi huşû ile sürerdim. Sanki geçmiş zamanda yaşıyordum. Bu gün artık kaybolan İstanbul’dan bir parça daha fazlası vardı o zamanlar. Ama yine de Eski

İstanbul'u, hiç değilse 1950'den öncesini tanımak isterdim.

Mehmet Nuri Yardım: Uzun bir dönem İstanbul Fetih Cemiyeti Başkanı olarak değerli hizmetlere imzâ attınız. Son olarak cemiyet bünyesindeki Yahyâ Kemal Enstitüsü ile müşterek olarak Yahyâ Kemal Yılı'nın büyük ölçüde faaliyetlerini üstlendiniz. Şimdi de İstanbul Enstitüsü'nün Müdürü olarak göreve başladınız. Öncelikle hayırlı uğurlu olmasını temenni ediyorum. Zannediyorum uzun zamandan beri durgun olan İstanbul Enstitüsü sizinle inşallah yeni ve altın bir döneme girecek ve harekete geçecektir. Hele İstanbul'un 2010'da Avrupa Kültür Başkenti olarak ilân edilmesinden sonra enstitünün çalışmaları daha da önem arz edecektir. İstanbul Enstitüsü olarak önümüzdeki dönemle ne gibi çalışmalara imzâ atmaya hazırlanıyorsunuz?

İ. Aydın Yüksel: İstanbul Fetih Cemiyeti'ne 1966'da üye oldum. Hemen Akademi'yi bitirir bitirmez. Ama aynı zamanda da askere gittim. Cemiyette vazîfe alışım 1968'den sonra oldu. O zaman Ekrem Hakkı Bey cemiyet başkanı idi. Beni askerden gelir gelmez ilk kongrede o zamanki tâbiri ile "kâtib-i umûmî", yâni genel sekreter yaptılar. Bu 25 sene sürdü. İdâre heyetinde o sıralar Nihad Sâmî Banarlı, Nermin Suner Pekin, Mîmar Fatin Uluengin falan bulunuyor-

lardı. Nihad Sâmî Banarlı ile vefâtı olan 1974'e kadar aynı idâre heyetinde bulundum. Bir genç için böyle bir fırsat yine çok büyük bir mazhariyet. Ekrem Bey'in 1984'deki vefâtından sonra İlhan Hanım, Uğur Derman Bey ve Mehmed Karpuzcu Bey'ler başkanlık yaptılar. Ben nihâyet sanırım 1994'de başkan oldum ve bu 2008 yılı sonuna kadar devam etti. Böylece tam kırk küsur yıl idâre heyetinde bulunmuş oldum. Bu zaman zarfında inşallah faydalı hizmetlerim olmuştur. Bilindiği gibi Fetih Cemiyeti'nin İstanbul Enstitüsü ve Yahyâ Kemal Enstitüsü gibi iki organı ve bir de Yahyâ Kemal Müzesi bulunmakta. Bu enstitüler vaktiyle hakikaten çok mûteber şahsiyetleri barındırıyordu. Bu zevâtın hemen hepsinin zamanla âhirete intikâli ile enstitüler yenilenmedi ve faaliyetleri sâdece Fetih Cemiyeti İdâre Heyeti'ne münhasır kaldı.

Bu enstitülerin tekrar faaliyete geçmesi teşebbüsüne ilk önce Yahyâ Kemal Enstitüsü ile başlandı. Genel Sekreterimiz Prof. Dr. Kâzım Yetiş Bey aynı zamanda enstitü müdürü oldu ve faaliyetlerini enstitü aracılığı ile yürütmeye başladı. Bu çerçevede Yahyâ Kemal'in 50. ölüm yılı "Yahyâ Kemal Yılı" olarak ilân edildi ve beş gün süren çok başarılı büyük bir sempozyum yapıldı. Bu 40. yılda yapılanın fevkindedir. Bu faaliyetin asıl lokomotif ve fikir babası Kâzım Yetiş Bey'dir. O ve asistanları hakikaten çok uzun ve yorucu bir mesâî sarf ettiler. Kendileri bu çalışma ile her hususta övgüyü ve teşekkürü hak ettiler.

Bunun gibi, tekrar İstanbul Enstitüsü'nü yeni kıymetli üyelerle ihyâ etmek ve faaliyeti bu yolda yapmak için karar verildi. Bu vazîfe de bana verildi. Henüz ne gibi faaliyetler yapılacağı belirlenmiş değil. Önce enstitü üyelerini tespit edip toplantılar yaparak ne gibi bir faaliyet yapılabileceğine karar vermek lâzım olduğu görülüyor.

Mehmet Nuri Yardım: Merhum Ekrem Hakkı Bey mîmârî çalışmalarını Osmanlı'nın kuruluşundan başlatmış ve Fâtih devrine kadar getirmişti. Siz de II. Bâyezid, Yavuz Sultan Selim ve Kânûni Sultan Süleyman dönemlerini ele alan mühim eserler kaleme aldınız. Kânûni devrinde sâdece İstanbul'daki mîmârî eserler üstünde durdunuz. İstanbul dışındaki eserlerle alâkalı çalışmalarınız devam ediyor değil mi?

İ. Aydın Yüksel: Evet sizin de belirttiğiniz gibi, daha Ekrem Bey'le çalışırken ona Fâtih devrinden sonrasını ve hatta Kânûnî devrini yazmayı düşünüp düşünmediğini sorduğumda, düşünmediğini, artık onu da başkalarının, belki de devletin yapması gerektiğini söylemişti. Bunun üzerine, benim yazıp yazamayacağımı sormuş ve ruhsat almıştım. Kendisine bunun bir kataloğunun veya bir listesinin olup olmadığını sorduğumda, meşhur kahkahasıyla beraber bizzat bulmam lâzım geldiğini söylemişti. Ve böylece 1975'lerden itibaren seyahatlerim ve çalışmalarım sırasında dikkatimi II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim devrine çevirdim ve fişler, notlar hazırlamaya başladım... Tabii her müşkülde ve her mes'eledede yanımda bir müracaat mercii olarak bulunması beni çok rahatlatıyordu. O zamâna kadar çizmiş, fakat yazmamıştım. Ama çok okuyordum, bilhassa târih. Böylece 1983'de basılarak Ekrem Bey'in dört cild olarak hazırladığı eserin beşincisini vermek nasip oldu. Kendisini bu sebeple de rahmetle anıyorum. Bu çalışma aynı zamanda Prof. Dr. Oktay Aslanapa'nın idâresinde bir doktora çalışmasına dönüştü. Kendisine de uzun ömür diliyorum. Daha da sonra ise, 1987'de İş Bankası'nın Sanat Târihi dalında Toplum ve İnsan Bilimleri Büyük Ödülü'ne lâyık görüldü.

Gelelim sorunuzun ikinci kısmına. Aslına bakarsanız bu kadar zaman sonra geriye baktığım zaman, bana Kânûnî devrini yazmaya cür'et etmek, delilik gibi geliyor. Ekrem Bey'in niçin buna tevessül etmediğini daha iyi anlıyorum. Kânûnî devrini yazmak aslında Bayezid ve Yavuz'u yazarken kararlaştırılmıştı. Daha doğrusu böylece Mîmar Sinan yazılacaktı. Ama Mîmar Sinan'ın tâ II. Selim'e kadar varan uzun ve bereketli hayâtı işi o kadar büyüttü ki, buna cesâret edemedim ve çalışmayı Kânûnî'nin ölümü ile bitirmeye karar verdim. Aynı zamanda da imparatorluğun o sıradaki kudreti, îmar işlerinin hacmi ve hudutlarının genişliği, çalışmayı üçe ayırmaya sebep oldu. Bu yüzden de bunlardan ancak İstanbul bahsi yazılabildi ve 2004'de basıldı. Daha sonrası ise Anadolu ve imparatorluğun Anadolu hudutlarının dışı olması gerekiyor. Yâni iki cilt daha yazılması lâzım. Bir müddet bekledikten sonra tekrar yavaş yavaş Ana-

dolu bahsini ele aldım, çalışıyorum, ancak ne zaman biter bilemiyorum veya bitirmek nasip olur mu? Zîra, çok seyahat gerekiyor. Ama bir yandan II. Bayezid ve Yavuz devrini yeniden gözden geçirmeye ve yazmaya başladım. Çünkü zaman içinde bâzı yeni bilgiler ve derkenarlar ortaya çıktı.

Mehmet Nuri Yardım: Kânûnî'den sonraki dönemi de yazmayı düşünüyor musunuz?

İ. Aydın Yüksel: Bunun imkânı olabileceğini zannetmiyorum. Eğer dediğim gibi Kânûnî devrinin devâmını bitirebilirim Allah'a şükredeceğim. Çünkü, şimdiye kadar yapılan, Ayverdi'nin ekolü, onun tuttuğu yoldur. Bu şekilde devir olarak çalışmanın çok güçlükleri var.

Yardım: Bu çalışmalar bizde nasıl yapılıyor. Akademik çevrelerin ve serbest araştırmacıların çalışmaları hakkında umûmî olarak neler söylemek istersiniz? Avrupa'da ve dünyânın diğer yerlerinde eski mîmârî ile alâkalı çalışmalar nasıl yürütülüyor? Onlarla mukâyese ettiğimizde bizdeki çalışmalar ne ölçüde başarılıdır?

İ. Aydın Yüksel: Bizde ve dünyâda bu çalışmalar umûmiyetle devir olarak değil, şehir ve âbide veyâhut şahıs monografileri olarak yapılıyor. Çok kıymetli çalışmalar var. Belki bu daha doğru, böylece onlar bir araya geldiği zaman bir bütün ortaya çıkabilir. Ancak insan devir olarak çalıştığı zaman, mes'eleyi daha geniş ve başka görebiliyor ve diğer devirlerle bir mukâyese yapabiliyor. Ancak bir ekip çalışması yapılsa da nihâyet son hükmü verecek olan tek bir şahıstır. Aslına bakarsanız bir insanın her şeyi bilmesi neredeyse imkânsız. Belki eski zamanlarda bu bugüne göre bir parça daha mümkündü. Ama şimdi bilğimiz ve müracaat kaynaklarımız çoğaldıkça ve ilerledikçe işin hacmi o nispette genişlemekte ve ağırlaşmaktadır. Buna rağmen Türk mîmârîsini bütün olarak ele alanlar olmuştur. Ama tabî ki bu kadar büyük bir mevzuu toparlamak fevkalâde zordur.

Mehmet Nuri Yardım: Bu sâhada çalışma yapacak olan genç mîmarlara ve araştırmacılara neler tavsiye edersiniz?

Mehmet Nuri Yardım: Bu sâhada çalışanların önce eski harfleri

ve dolayısıyla Osmanlı Türkçesi'ni ve hatta mümkünse Arapça ve Farsça'yı bir parça bilmeleri gerekir. Arşiv çalışmaları içinse bunlar zâten lâzım. Ayrıca yazının çeşitleri, tezyinâtın devir ve özelliklerini ve hepsinden önemlisi eski inşâ sanatını biraz bilmeleri iyi olur. Zîra yapılar üzerinde fizikî hükümler verirken bunlara gerek vardır.

Mehmet Nuri Yardım: Ekrem Hakkı Ayverdi ile ne zaman, nerede ve nasıl tanıştınız, tanışmanıza kimler vesîle oldu? İlk görüşmede sizde nasıl bir intibâ bıraktı?

İ. Aydın Yüksel: Ekrem Hakkı Bey'i İstanbul'da 1961'de evinde ziyaret ettim. Aynı gün Sâmîha Ayverdi Hanımefendi ile de tanıştım. Gâlibâ nisan ayı başları idi, tam târihini hatırlayamıyorum. Her ikisini de, bilhassa Sâmîha Ayverdi Hanımefendi'yi daha önce söylediğim gibi 1952-53'lerden itibâren gıyâbî olarak tanıyor ve eserlerini okuyordum. O kitapları bana babam vermişti. Ekrem Hakkı Ayverdi ilk görüşmemizde, heybetli, kır saçlı, fakat dinamik hâli ile dikkatimi çekti. O sırada altmış yaşlarındaydı. Fakat bana asıl tesir eden, bir müzeye benzeyen küçük misâfir odasının duvarlarında her biri birer üstat elinden çıkmış levhalar, bir köşede duran iki eski müzeyyen yay ve içi yazı takımları ile dolu büyük bir vitrin ve asıl önemlisi müsafaha edişi idi.

Daha sonra Ekrem Bey'in evinin bitişiğindeki küçük evinde 1966'ya kadar, yâni askere gidinceye kadar onun kirâcısı oldum. Böylece dört sene kadar çok yakın temasta idik. Daha sonra, -yâni askerden ve 1970'de evlendikten sonra ve kaderin garip bir cilvesi denebilir belki de- o küçük evin yerine yapılan apartmanda 1972'den itibâren tekrar kirâcısı oldum. Ve böylece de berâberliğimiz, vefât târihi olan 1984 yılına kadar devam etti. Bir yandan da İstanbul Fethi Cemiyeti'nde 1968'den itibâren berâberdik. O cemiyet başkanı, ben de genel sekreterdim. Önceleri onun verdiği rölöve krokilerini çizmekle başladım ve daha sonraki yıllarda hemen bütün diğer kitap hazırlıklarında, seyahatlerinde, çalışmalarında onun yardımcısı oldum. Evlerimizin yan yana oluşu ve hatta neredeyse hayâtını onun hayâtına göre tanzim edişim birlikte çalışmamızı ve bir şeyler yapmamızı kolaylaştırdı ve daha verimli yaptı.

Mehmet Nuri Yardım: Ekrem Hakkı Bey’le uzun yıllar birlikte çalıştınız, Türkiye’nin muhtelif şehirlerini ve yurtdışındaki Türk şehirlerini berâber gezdiniz. Bir insan olarak hangi hususiyetlere sâhipti? Nüktedanlığı, çalışkanlığı, gayreti, çalışma disiplini ve yakınlarına davranışı hakkında bize neler anlatmak istersiniz? Bâriz vasıfları nelerdi?

İ. Aydın Yüksel: Ekrem Hakkı Bey, kendisi ile ilk görüşen için herhalde otoriter ve karizmatik bir şahsiyet olarak tezâhür eder kanaatimce. Sizin de belirttiğiniz gibi aynı zamanda nüktedan, bâzen de bir çocuk gibi şakacı, çok çalışkan ve gayretli, çok tertipli ve intizamlıydı. Aynı zamanda da her şeyin kendi etrafında döndüğünü ve merkez olduğunu hissettiren bir şahsiyetle karşılaştınız. Bu bir yaradılış tabîi. Aynı zamanda cömert ve bir aristokrat havasına ve yaşayışına rağmen mütevâzı idi de. Bir gün birisi hakkında bahsedilirken ona bir iyilik yapamadığını hayıflanarak söylemişti. Aynı zamanda da çok aceleci idi. Ondan “vallâhi müsta’celdir” sözünü sık sık duyardınız. İstedığının hemen yapılmasını bekler ve bunu çok iyi tâkip ederdi. Ekrem Hakkı Bey bence birçok tarafıyla artık izi hemen hiç kalmamış İstanbul medeniyetinin son temsilcilerindendi. Bizler bugün artık o dünyâyı ancak el yordamıyla hissedebiliyoruz gibi geliyor.

Mehmet Nuri Yardım: Ekrem Hakkı Bey’in Osmanlı Devri Türk mîmârîsinin günümüzde tanıtılmasında çok büyük hizmetleri olmuştur. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan başlangıcından Fâtih dönemine kadar, Fâtih dönemi de dâhil olmak kaydıyla son derece mühim eserler vücuda getirilmiştir. Bütün çalışmalarına bir bütün hâlinde ve hülâsa olarak baktığınızda neler görüyorsunuz? Türk mîmârîsine kazandırdıkları?

İ. Aydın Yüksel: Ekrem Hakkı Bey Osmanlı-Türk mîmârîsine ve sanatına hayrandı. Hatta onu dünyânın en büyük mîmârîsi ve sanatı olarak görürdü. Denebilir ki çalışmalarını yürütmesinde bu görüş en büyük muharrik kuvvet olmuştur. Bu mîmârî ve sanat hakkında böyle bir teşhise ve netîceye varması, onun bir çok eser üzerinde yaptığı çeşitli restorasyonlar ve bu sûretle tanıştığı ve derinliğine nüfuz ettiği millî sanatımız sâyesinde olmuştur denebilir. Böylece o, çeşitli onarımlarla yapının kendisini ve yapıda görülen her türlü de-

tay ve malzemeleri ve süslemeleri ve çeşitli üslupları çok iyi tanı-
mıştı. Daha doğrusu, bu restorasyonlar ve eski eserlerimizle böyle-
sine haşır neşir olmak, onu doğuran felsefeyi, ruh dünyâsını tanı-
masına ve ona nüfuz etmesine sebep olmuştur diyebiliriz. Esâsen
1899'da doğan bu zat Osmanlı-Türk kültürünün bugün artık erişile-
mez zenginliği içinde büyümüştü. Bu çok önemlidir. Bu öyle bir
vasat ve öyle bir topraktır ki, bizim sonradan şöyle böyle öğrenebil-
diğimiz birçok şey, Ekrem Bey gibilerde zâten bilkuvve var gibiydi.
Vefâtından sonra herhangi bir müşkülüm olduğu zaman artık sora-
cak ve bilgi alabilecek bir kimsenin kalmamasını idrak edişim ne
hazindir. Sonuç olarak kısaca söylersek, Osmanlı-Türk mîmârî araş-
tırmalarında Ekrem Hakkı Bey bir merhaledir diyebiliriz ve Semâvî
Eyice'nin de belirttiği gibi bu sâha ona çok şey borçludur. Zîra o
zamana kadar Osmanlı sanatının varlığı bölük-pörçük ve hatta baş-
ka sanatlar içinde mütalâa edilirken, Ekrem Bey bu sanatın varlığını
ve orijinalitesini kuvvetli delillerle ortaya koymuştur diyebiliriz.

Evet sizin de temas ettiğiniz gibi Ekrem Hakkı Bey, önce 1953'de
Fâtih devrinde yapılan mîmârî eserleri tetkik etmişti. Bu çalışma,
İstanbul'un 500. Fetih yılı kutlamaları çerçevesinde kaleme alınmış-
tı. Daha sonra, sanırım takribî 1956'lardan itibaren Osmanlı mîmârî-
sinin menşeiini araştırmak lüzumunu hissetti ve böylece de 1966'da
neşredilen *Osmanlı Mîmârî Çağının Menşei-Osmanlı Mîmârîsinin İlk
Devri*'ni yazdı. Ancak, daha önce yazılan *Fatih Devri Mîmârîsi* ile
arasındaki boşluğu henüz doldurmaya karar vermemişti. Bunu ben
hatırlarım. Çok büyük bir heyecanla ve şevkle bu kararı verdiği
zaman sanki yeniden canlanmış ve âdeta gençleşmişti. Böylece ara-
da eksik kalan devreyi, yâni, Fâtih devrine kadar olan bölümü ta-
mamladı. Daha da sonra bilindiği gibi 1976'dan itibaren Avrupa'da-
ki Osmanlı-Türk eserlerinin tetkiki çalışmaları başladı ki, onlar da
1982'de bitirildi ve İstanbul Fetih Cemiyeti tarafından dört cilt hâ-
linde yayınlandı. Bu çalışmalar Romanya, Macaristan, Bulgaristan,
Yunanistan, Arnavutluk ve o günkü Yugoslavya'yı içine alıyordu.
Bu bence çok önemlidir. Zîra bu sâyede Avrupa'da kalan varlığımı-
zın genişliği ve büyüklüğü ortaya çıkmış, oralarda sâdece kılıçla de-

ğil, kültür ve medeniyetle var olduğumuz delilleriyle ortaya konularak bir nevi medeniyet muhasebesi yapılmıştır. Zîra bıraktığımız binlerce eserden ne kadar azının bugüne intikal ettiğini görmek ve bunu dünyâya göstermek doğu ve batı her iki kültür dünyâsı için de çok önemlidir. Bu yayınlar bir öncü olmuş ve Osmanlı Türkü'nün varlığı yeniden bir başka açıdan fark edilmiştir. Buna dayanarak birçok gezi, araştırma ve programlar ve filmler yapılmış, Türk'ün Avrupa'daki kültür izlerinin gündeme getirilme yolunda adımlar atılmıştır.

Mehmet Nuri Yardım: Ekrem Hakkı Ayverdi, ömrü boyunca çok çalışmış ve milletine borcunu ziyâdesiyle ödemiştir. Yaşadığı yıllarda kültür sanat câmiasından büyük hürmet görmüştür. "Mîmar Sinan'ı bugüne getirirsek karşımıza Ekrem Hakkı Ayverdi çıkar" diyen ilim adamları olmuştur. Muharrem Ergin, "İstanbul'daki Son Osmanlı Âbidesi" derken Tahsin Banguoğlu "Kâmil adam" diyerek tavsif etmiştir. Onu "Rumeli Beylerbeyi", "Mîmârîmizin Uç Beyi" olarak mütalaa edenler de olmuştur. Kendilerine 18 Eylül 1981'de İstanbul Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Târihi Enstitüsü tarafından Üstün Hizmet Mükâfatı verildi. O me-râsim sırasında bir konuşma yapan Kâzım Çeçen, "Bu zâtın ilim sâhasında yaptıkları ve meydana getirdiği eserleri ancak bir enstitü yapabilirdi." demiştir. Ekrem Hakkı Bey'i yakından ve en iyi tanıyanlardan biri olarak sizin kanaatlerinizi alabilir miyiz?

İ. Aydın Yüksel: O toplantıda maalesef ben bulunamadım. O zevâtın Ekrem Hakkı Ayverdi için söyledikleri ve yazdıklarına ben de zaman zaman şahit oldum. Ekrem Bey'in bu millete borcunu ziyâdesiyle ödemiş olduğunu söylerken de doğru söylediniz. Fakat ne yazık ki Ekrem Bey hemen hep restorasyonlar ve başka eserlerin yapımı ile uğraştı. Mîmar olarak ise, "yegâne eserim" dediği ve bu gün Merkez Efendi Kabristanı'nda bulunan Hz. Ken'an Türbesi'ni yapabildi. Yakın zamanlarda bu türbe benim tarafımdan yeniden tâmir edilmiştir. Ekrem Hakkı Bey'in 1957'de Bağdat'a yapılacak olan câmi projesi ise oradaki hükûmet darbesi dolayısı ile proje safhasında kaldı. Fakat bence onun bu amelî mîmarlık ve inşaatın dışında asıl hizmeti, Türk milletinin kültürüne yaptığı hizmet olduğu

şüphesizdir. Ekrem Hakkı Bey devir devir Osmanlı mîmârî sanatını tetkik ederken bir çok yeni bilgilere erişti ve ortaya çıkardı. O bilgiler bugünkü sanat ve mîmârî târihi üzerinde çalışanlar için bir el kitabı olarak bu sâhada ilk müracaat edilenlerin başında gelmektedir. Şunu da ilâve etmek gerekir ki o aynı zamanda bir kültür adamıydı, birikimleriyle birçok sâhada bir senteze varmıştı. Tabîî ki bu kadar büyük bir çalışmanın tek başına yapılması mümkün değildir. Ancak belli bir târihten itibaren teknik destek olarak mîmârî eserlerin ölçüm ve çizimlerini Y. Mîmar Yusuf Ömürlü ve ben yapardım. Bizler, yâni Yusuf Bey ve bendeniz ona üzerinde çalışacağı malzeme getirirdik. Onunla birçok seyahate çıkmakla beraber, bâzı eserleri onun nâmına, meselâ Bursa, Edirne, Çanakkale, Bergama vs. gibi yerlere giderek rölöve yapar, resimler ve bu sûretle çalışmasını sağlardık. Daha önceki çalışmalarda oğlu Mîmar Aligül Bey ve Y. Mîmar Fatin Uluengin'in çizimleri vardır. Bâzen bâzı mütehassıslardan vesîkaların okunması gibi hususlarda yardım aldığı da olmuştur. Aklıma gelenlerden Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden Mehmed Duru ve İstanbul Üniversitesi'nden Enver Meriçli Bey'leri söyleyebilirim. Dediğim gibi, bunlar işin teknik taraflarıdır. Organizasyon, toplama, tahlil ve terkip ve hüküm ve te'lif kendisine âittir. Seyahatlere çoğu zaman bizzat çıkar, eserleri yerinde görmeye önem verir ve hatta fotoğraflarını da kendisi çekerdi. Meselâ 1976'daki ilk Avrupa seyahatimizde o da vardı, ama ertesi yıl yapılan Yugoslavya seyahatine iştirak edemedi. Zîra yaşı 77'ye varmıştı. Fakat, dediğim gibi bütün bunlardan sonra son söz sâhibi tabîî ki o idi.

Mehmet Nuri Yardım: O hayatı boyunca çevresine, milletine, devletine ve sanata çok şeyler verdi. Bir 'vâkıf', bir mefkûre insanı, bir dâvâ adamı idi. Böyle değerli şahsiyetler niçin kolay yetişmiyor? Zannediyorum himmeti bol insanların, sanatkâr gücü ve birikimi yanında mânevî telkinlerle de nasiplenmiş ve beslenmiş olması gerekiyor. Bu konuyla alâkalı olarak fikirlerinizden istifâde etmek isteriz.

İ. Aydın Yüksel: Çok doğru söylediniz. O hakikaten milletini çok severdi. Yahyâ Kemal'in "Gönlüm, dilim, kanım ve mîzacımla sizdenim / Dünya ve âhirette vatandaşlarım benim" beytini sıkça

tekrarlardı. Terbiyesi altında bulunduğu büyük zât'a çok bağılıydı. Bilgiyle mücehhez olduğu kadar îmanlı idi de. Dîni vecibelerini titizlikle yerine getirirdi. Dediğim gibi artık ortalıkta pek örneği kalmayan İstanbul'un madde ve mânânın âhenkli bir terkibi olan o yüksek şehir medeniyetinin, son ve nâdir örneklerindendi, diyebiliriz. Yaşayışı, davranışı, hizmet anlayışında hep bu kadîm medeniyetin imbikten geçirip süzdüğü vasıfları müşâhede ederdiniz. O insanların bir başka toprakta bir başka âlemde yetiştiğini ve artık o dünyânın bugün olmadığını veya pek uzaklarda, sisler arkasında kaldığını hüznle hissetmemek mümkün değil.

Böyle değerli şahsiyetlerin niçin kolay yetişmediğine gelince, sualin cevâbı kendi içindedir. Evet, zâten kolay yetişmeyen bir şeyin, bugünkü çorak zeminde yetişmesini beklemek yanlış olur. Zîra, artık şehirlerimiz yüksek seviyede kültür merkezleri olmaktan çıkıp, köy veya kasaba mesâbesine inmiştir. Bunun gibi üniversitelerimiz, kütüphânelerimiz velhâsıl eğitimimiz ve medyamız gibi henüz kıvâma gelmemiş bir çok menfi sebep sayabiliriz.

Mehmet Nuri Yardım: Ekrem Hakkı Ayverdi mükemmel bir araştırmacı ve titiz bir ilim adamı olmasının yanı sıra aynı zamanda iyi bir teşkilâtçı olarak dikkat çekiyor. İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul Enstitüsü, Yahya Kemal Enstitüsü, Kubbealtı Cemiyeti, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı gibi hayırlı ve köklü müesseselerin harcını ilk karanlardan olduğu gibi Aydınlar Ocağı, Türk Edebiyatı Cemiyeti gibi müesseselere de destek olmuştur. Bereketlenmiş bir ömür sâhibi olarak birçok hizmetin içinde bulunmuştur. Ben Allah'a olan sağlam inancı, inanmış kişiliği ve milletine olan sevdâsının tezâhürü olarak görüyorum bu çabayı. Ekrem Hakkı Bey'in bu inanılmaz gayretinin temelinde ne yatıyor?

İ. Aydın Yüksel: Ekrem hakkı Bey'in bu inanılmaz gibi görünen gayretinin temelinde sizin de belirttiğiniz gibi "Allah'a olan sağlam inancı ve milletine olan sevgisi" yatmaktadır. Bütün gayretinin ben-ce, muharrik kuvveti budur. 1950'de kuruluşunda bulunduğu İstanbul Fetih Cemiyeti'nin 1960'lardan itibaren vefâtına kadar başkanlığını yaptı. Hatta bu yüzden ona bâzıları tarafından "Büyük Reis" de denilir. Bu cemiyete bağlı İstanbul Enstitüsü, Yahyâ Kemal Enstitü-

sü ve Müzesi Nihad Sâmî Banarlı ile onun eseridir denebilir. Daha sonra önce Kubbealtı Cemiyeti, daha sonra vakfa dönüşen Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat vakfı'nın kurucularından olduğu gibi, hemen bütün mal varlığını, bütün bir ömür biriktirdiği koleksiyonlarını -hat, tezhip, cild ve kumaş gibi çeşitli sanat eserlerini- ve kütüphânesini bu vakfa bağışladı. Bu bir yönüyle, milletin eserlerini yine milletin istifâdesine sunmak, bezletmek demektir. Yâhut vakfın târifinde olduğu gibi, Allâh'ın malını yine onun kullarına tahsis etmektir. Dedğiniz gibi bundan başka Türk Edebiyatı Cemiyeti ve Aydınlar Ocağı ve başka kültür kuruluşlarıyla da temâsı vardı ve onlara destek olmaktaydı.

Mehmet Nuri Yardım: Bâzı câmileri mîmârîmize ve sanat dünyâmuza armağan ettiniz. Bugüne kadar projesini çizdiğiniz ve imzânızı taşıyan câmilerin isimlerini sizden öğrenebilir miyiz? Câmi mîmârîsi deyince şuurlu ve hassas vatandaşlarımızı hicrâna sürükleyen bir durum var. Yeni yapılan câmilerin bir kısmının mîmârîsi çok kötü. Nispetsiz, zevksiz, mânâsız ve estetikten mahrum mâbetler yapılıyor. Bu elbette Mîmar Sinan'ı yetiştirmiş büyük bir milletin evlatlarına yakışmıyor. Bu konuda ne gibi tedbirler alınmalıdır. Devlete, kuruluşlara, Diyânet câmiasına ve vatandaşlara ne gibi mesuliyetler düşüyor?

İ. Aydın Yüksel: Geriye dönüp baktığımda pek fazla mîmarlık eseri veremediğim görülüyor. Burada saymamız güç olan bâzı ev ve konak ve tâtil köyü, çeşme, kabir yapılar ve bâzı restorasyonların ve yapılamayan bâzı câmi ve külliye projelerinin dışında câmi olarak ilk önce 1987'de İstanbul Sirkeci'de tren istasyonu yanındaki Kara Mustafa Paşa Câmisi'ni yaptım. Daha sonra aynı proje kütüphâne ve sebili ile birlikte Bahçelievler'deki Şehit Yaşar Musaoğlu Câmisi olarak yapıldı. Daha sonra İzmit'te İğsaş Câmisi tâdilâtı, Bayramoğlu Gesi Bağları, Ankara Eryaman Câmisi proje tâdilâtı, İstanbul Bahçeşehir Câmî ve küliyesi, Azerbaycan Bakü'de Şehidlik Câmisi ve Çeşmesi, Türkmenistan'da bir câmi, Alanya Oba Köyü Câmisi tâdilâtı, İstanbul Davud Paşa'da Davud Paşa Câmisi, Çeçenistan'da Grozni yakınlarında Hedi Ana Türbesi, yine Çeçenistan'da Kurçalov Köyü Câmisi, son olarak da İstanbul'da yapılmakta olan Seyyid

Nizam Câmisi (2009).

Bugün yapılan câmiler hakkında şikâyetleriniz her kesim halk tarafından dile getiriliyor. Bu sâhada tam bir karmaşa hüküm sürmekte. Halkın alışkanlığı olan câmi tipini devam ettirmek gayreti ile bu gün alaylı olarak yetişen kalfalar tarafından mümkün olduğu kadar eskiyi taklit eden kubbeli yapılar yapılmakta. Gerekli bilgi ve donanım yok, malzeme ve teknik değişmiş. Dahası bunun geleneği zâten yok olmuş durumda. Klasik mîmârîyi bilen bâzı kıymetli birkaç mîmar ise aynı geleneği tekrar etmeğe çabılıyor. Çünkü yeni ve güzel ve değişik bir şey yapmak çok zor. Yeni bir üslûbun ve karakterin oluşması eski tâbirle “tekevvün”ü gerekli. Diğerleri ise “modern ve çağdaş” kelimelerinin arkasına sığınarak eski olan her şey kötüdür kanaati ve karârı ile uçuk, köksüz ve bir gelenek (tradisyonel) çizgisine bağlanmayan şahsiyetsiz binâlar yapmakta. Bunu yapanlar, eskiye bağlılığın taklit ve tekrar olduğunu iddia ediyorlar. Onların yaptıkları yeni şeyler de günümüzde yapılan ve çağdaş yorum denilen diğerlerinin taklidi değil mi, diye sormak lâzım. Burada mevzuumuz olan Ekrem Hakkı Ayverdi’nin bu hususta söylediği bir sözü hatırlıyorum. Sanırım, yeniyi yapmayı beceremeyenler buna kâbiliyet kazanıncaya kadar eskiyi taklit etmelidir, gibi bir yorumda bulunurdu Ekrem Hakkı Bey.

İşin asıl hazin tarafı hiç bir üniversitemizin mîmarlık fakültelelerinde millî mîmârî, kısır restorasyon ve basit sanat târihi dersleri dışında öğretilmiyor. Onlar da şöyle böyle. İnanabiliyor musunuz, her yıl yüzlerce câmi yapılan bu ülkenin hiçbir üniversitesinde, öğrenciye ders veya proje ödevi veya bitirme projesi olarak hiç bir zaman bir câmi veya herhangi bir mâbed konu olarak verilmemektedir. Ben bilmiyorum. Mîmar olarak üniversiteden çıkan genç, kendi atalarının yaptıkları hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmediği gibi diğer kültür eserlerini de lâyıkı ile bilmiyor. Hatta daha da ileri gidebilirim, bir çok mîmarlık öğrencisi İstanbul gibi iki büyük medeniyetin eserlerinin harman olduğu bir yerde olduğu halde târihî binâları mîmar gözüyle görmeden mezun oluyor. Bunu bilerek söylüyorum. Tabii ki daha sonra karşısına böyle bir fırsat çıkınca ne ya-

pabilir. Böylece iş, iyi yetişmemiş değil tamâmen câhil kalfalara ve bu işi hiç bilmeyen mîmar ve mühendislerle kalıyor ve gözlerimizi ve gönüllerimizi rahatsız eden bir sürü ucûbe ortaya çıkıyor.

Bunun farkında olan bâzı devlet kuruluşları bilhassa Diyânet İşleri Başkanlığı'nın bir çâre aramakta olduğunu ve bu yolda sempozyumlar düzenlediğini ve hatta tip projeler yaptırdığını biliyoruz. Ortaya iyi projeler çıksa da bu sefer ortaya iki faktör daha ilâve oluyor: Biri uygulama, diğeri de para. Netîcede karşımıza eski ile yeniyi meczetmiş ve bir senteze varmış kültür ve bilgi, iyi yetişmiş uygulayıcı bir kalfa ve mîmar kadrosu ve gerekli finansman ihtiyaç olarak çıkıyor. Ben bu hususta bilhassa eski klasik mîmârîyi, klasik inşaatı ve onun ortaya koymuş olduğu çözümleri iyi bilmenin yeni bir şeyler yapmanın anahtarı olduğu kanaatini taşıyorum. Bu hususta daha çok şey söylenebilir, ancak bu kadarla iktifâ edelim.

Dünü Bugüne Taşıyan İnsan

Ekrem Hakkı Ayverdi

M. Nihat Malkoç

Nice güzel insanlar hoş bir sedâ bırakarak geçti bu fâni dünya üzerinden. Onlar ki dünyânın îmârı ve ıslahı için gecelerini gündüzlerine kattılar. 'Ben' demediler 'biz' dediler nefesleri tükeninceye kadar.... İnsan, keser misâli hep kendine yontsa da onların keseri millete yonttu her ne varsa... 'Ben' diyenler son nefeslerini verince unutulup gitti. 'Biz' diyerek mesâisini millete harcayanlar ise hâlâ yaşıyor hâfızalarda. Zihinlerde yaşayan bu mümtaz şahsiyetlerden biri de 'mîmar, mühendis, târihçi ve yazar' sıfatlarını bir bedene sığdırabilme başarısını göstermiş insanlardan biri olan çok kıymetli merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'dir.

Bu yıl, çok değerli kültür ve sanat dostu Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 110. doğum yıldönümünü kutluyoruz. Bu sene aynı zamanda onun 25. ölüm yıldönümü... Zira o, 1899 yılında İstanbul'da, Şehzâdebaşı'nda doğmuş, 24 Nisan 1984'te ise Fâtih semtinde son nefesini vermişti. Yâni o, bir yıl da olsa hem 19. hem de 20. yüzyılda yaşama bahtiyarlığına erişmişti. Fakat o, Osmanlı'nın çöküş yıllarında çektiği acıları ve Osmanlı'nın bir dağ gibi yıkılışını görerek üzülmüş, Osmanlı'nın enkâzı üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti ise onun keder bulutlarını dağıtmıştır. Bu yılı vesîle bilerek onu yeni nesillere hakkıyla tanıtmalıyız.

Emsalsiz târihî mîrâsımızı geleceğe taşıyan Mîmar Ekrem Hakkı Ayverdi çok kıymetli yazar Sâmiha Ayverdi'nin ağabeyidir. Onlar âilece Osmanlı-Türk kültürünün ve İstanbul'un hayrândırlar. Anne tarafları Kânûnî Sultan Süleyman'ın Budin seferinde şehit olmuş ve

oraya defnedilmiş olan Gül Baba'ya kadar uzanır. Onlar Şehzâdebâş'ından İstanbul'u hayranlıkla temâşa etmiş ve Mecnun'un Leyla'ya duyduğu aşk derecesinde bu Osmanlı pâyitaht şehrini sevmişlerdir. Onlar da Yahyâ Kemal'in İstanbul'a dâir söylediği "Sâde bir semti ni sevmek bile bir ömre değer" dizesine gönülden katılmışlardır. İstanbul'un şifâhî kültürü onların rûhunu emzirmiş, cilâlamıştır. Bir zaman sonra da bütün güzellikleriyle İstanbul'un rengine boyanmışlardır. İstanbul onların ruh ikizi olmuştur. İstanbul'la âdeta özdeşleşmişlerdir.

İstanbul Vefa Lisesi mezunu olan 'mîmar, mühendis, târihçi ve yazar' Ekrem Hakkı Ayverdi, gerçekten de milletine ve köklü kültürüne karşı emsalsiz vefâ örnekleri göstermiştir. Mühendis Mektebi'ni bitirdikten sonra uzmanlaşma sâhası olan restorasyon işlerine gönül vermiştir. O, Bernard Lewis'in "Târih bir milletin hâfızasıdır; târihini bilmeyen millet, hâfızasını kaybetmiş insana benzer." Sözü nü bütün hücreleriyle benimsemiştir. Gelecek nesillerin târih şuuruyla yetişmesi için elinden geleni yapmıştır. Bu çerçevede ecdat yadigârı târih eserleri aslına uygun olarak restore etmiş, kültür kurumları kurulmasında öncü olmuştur.

Bütün vaktini Türk kültürünün, Türk târihinin îmarına ve bütün güzelliğiyle, güler yüzüyle inkişâfına harcayan merhum Ekrem Hakkı Ayverdi, Kubbealtı Akademisi ve İstanbul Fetih Cemiyeti'nin de kurucu üyeliğini yapmıştır. O, aynı zamanda Mühendisler Birliği ve Türkiye Turing Otomobil Kurumu şeref üyelerindendi. Onun Türk Tıp Târih Kurumu ve Türk Ocağı üyesi olduğunu da unutmamak lâzımdır. Ekrem Hakkı Ayverdi Bey, İstanbul Fetih Cemiyeti ile bu cemiyete bağlı Yahyâ Kemal Enstitüsü ve İstanbul Enstitüsü'nün otuz yıl boyunca başkanlığını yapmıştır. Bu kurumlarda, zor şartlarda büyük hizmetlere imzâsını atmıştır. Onun inşâ ettiği ve yaşattığı bu kurumlar bugün hâlâ hizmetlerini îfâ etmektedir.

Türk edebiyâtının ve Türk kültürünün kıymetli araştırmacılarından biri olan merhum Mehmet Kaplan'ın Ekrem Hakkı Ayverdi hakkındaki şu ifâdeleri onu daha iyi tanımamıza yardımcı olacaktır:

"Mîmar Sinan'ı bugünkü dünyâyâ getirsek acaba karşımıza nasıl bir insan

çıkardı? diye çok kafa yorduğumu hatırlarım. Fakat karşımda bulduğum insan dâima Ekrem Hakkı Ayverdi'dir. Osmanlı evliyâlarının kabirleri başında gözümü yumup onları ayağa kaldırdığımda, 'Karşıma kim çıkacak?' diye merak ettiğim zaman bakarım karşımdaki zat Ayverdi'dir. Osmanlı efendiliğini, Osmanlı çelebiliğini temsil eden bir insanı tasavvur etmek için tahayyülümüzü çalıştırdığımızda 'Acaba karşımıza kim çıkacak?' diye düşündüğümüz zaman, yine dâima o tasvir içinde Ekrem Hakkı Bey'in silüetini görmüşümdür."

Merhum Ekrem Hakkı Ayverdi hakîki bir Türk-İslâm münevveriydi. O, hiçbir zaman batıya meyletmemiş, Osmanlı terbiyesi alarak son nefesine kadar bir 'İstanbul Beyefendisi' gibi yaşamıştır. Onun yolu batı hayranlarıyla ayrılmıştır. Onlara karşı dâima amansız bir mücâdele vermiştir. Anadolu'nun yazılmamış bir destan olduğunun ve kendi diyârının da bin bir baharı sakladığının farkına varmış basiretli bir aydındır o... Ayverdi, neslin kurtuluşu için gecesini gündüzüne katmıştır. Müslüman Türk'ün mîrâsını har vurup harman savurmamış, onu geleceğe taşımanın gayreti içerisinde olmuştur. O, eğitimini aldığı mîmarlık mesleğini Osmanlı eserlerinin yaşatılmasında kullanmıştır. Sâdece taşlarla değil, ruhlarla da uğraşmıştır. Yâni o, aynı zamanda bir ruh mîmârı olarak da gelecek nesillerin ruhlarını îmar etmiştir.

Ekrem Hakkı Bey'in hanımı olan İlhan Ayverdi de eşi gibi kültür ve medeniyet konusunda hassastı. O, bir dil bilimci ve edebiyat öğretmeni olarak eşine hep destek olmuştur. Türk kültür ve medeniyetinin korunmasında ve ihyâsında yılmaz bir mücâdelecî olan merhum Ekrem Hakkı Ayverdi, yaptığı birbirinden kıymetli çalışmalarla geleceğe taşınması gereken çok mühim bir isimdir. Bundan yirmi beş yıl evvel aramızdan ayrılan merhum Mîmar Ekrem Hakkı Ayverdi'nin yazdıkları da çok önemlidir. Onun kaleme aldığı birbirinden kıymetli eserler büyük bir yekûn teşkil eder.

Ekrem Hakkı Ayverdi Bey, Türk kültürüne yürekten sevdâlı bir insandı. Bu kültürün yaşatılması için çırpınıp duruyordu. Onun ecdat yadigârı eserleri onarması bunun göstergesiydi. Onun çoğu İstanbul'da, bir kısmı da Bursa, Edirne, Havsa ve Çorlu'da olmak

üzere onararak Türk kültürüne kazandırdığı eserleri sıralamaya kalksak inanın sayfalarımız yetersiz kalır. Onun aslına uygun olarak gerçekleştirdiği restorasyonlardan bir kısmı şunlardır: İstanbul'da Zeynep Hanım Konağı, Dârülfünûn (İstanbul Üniversitesi) Kütüphânesi, Harbiye Nezâreti ve aynı binânın İstanbul Üniversitesi olarak düzenlenmesi, Topkapı Sarayı'ndaki bâzı kısımlar, Bâlî Paşa, Sultan Selim, Mesîh Paşa, Lâleli, Ayasofya, Dâvud Paşa Câmileri, Gazanfer Ağa, Kuyucu Murad Paşa ve Hasan Paşa Medreseleri, Beykoz İshak Ağa Çeşmesi, Edirne'de Selimiye Câmii, Üç Şerefeli Câmi, Eski Câmi, Yıldırım, Murâdiye ve Süleyman Paşa Câmileri ile Çelebi Bedesteni, Havsa'da Sokullu, Çorlu'da Süleymâniye Câmileri...

Engin bir bilgiye ve birikime sâhipti Ayverdi... Fakat ne kadar bilgili ise bir o kadar da tevâzu sâhibiydi. Bilgiliydi ama bilgi hamalı değildi. Kültür, sanat, edebiyat, hak ve hakikat adına ne bilirse onu muhâtaplarıyla paylaşırdı. İlimde kıskançlığı bir âfet olarak addederdi.

Merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'nin dil hassâsiyeti de her şeyin üzerindeydi. Türkçenin sevdâlılarının başında geliyordu o... Türkçenin aydınlık geleceği için kafa yoruyordu. Onun Türkçeyi çok iyi kullandığını eserlerinde müşâhede ediyoruz. Zîra Türkçeyi bir kuyumcu titizliğiyle eserlerine nakşederdi Ayverdi... Dilin kullanımı konusunda ifrat ve tefrit sınırlarından dâima uzak dururdu. Her işinde olduğu gibi bu işte de orta yolu tutardı. Onun eserlerindeki kelime hazînesinin zenginliği iyi bir okuyucunun hemen dikkatini çeker. . Onun birbirinden kıymetli eserlerini dikkatli bir gözle ve açık bir şuurla okuyunca sizler de bunun farkına varırsınız. Bu arada Türkçenin maksatlı bir şekilde bozulması onu çok rahatsız ediyordu. Türkçeyi bozanları 'hâin' olarak niteliyor, bütün gücüyle onlara cephe alıyordu.

Allah, Ekrem Hakkı Ayverdi'ye seksen iki yıl gibi uzun bir ömür bahşetmişti. Fakat o, bu ömrü boş idealler uğranda geçirmemiş, her dakîkasını milletine harcamıştı. Üç ömre sığdırılmayacak işleri o, bir ömre sığdırmıştı. O, vurdumduymazlığı en büyük düşman olarak görmüş, başta târih, kültür ve medeniyet olmak üzere

her konuda hassâsiyetini göstermiştir. Millî ve mânevî konular onun ilgi sâhasında devamlı ilk sırayı işgal etmiştir. Hiçbir şeyi görmezden gelmemiştir. Doğru bildiklerini her ortamda yüksek sesle dile getirmiş ve her konuda iyi bir tâkipçi olmuştur. Onu 'evlâd-ı fâtihan'ın mühim bir sîması saymak gerekir. Prof. Kâzım Çeçen'in *"Bu zâtın ilim sâhasında yaptıklarını ve meydana getirdiği eserleri ancak bir enstitü yapabiliirdi."* sözü gerçekten onun üstün gayretini ve büyüklüğünü gösteriyor bizlere.

O, Türk mimarlık târihi ve Türk-İslam kültür sâhasında yaptığı kıymetli çalışmalarla adını altın harflerle düne, bugüne ve gelecek zamana yazdırmıştır. 1979 yılında İstanbul Üniversitesi Senatosu tarafından kendisine "Fahrî Edebiyat Doktoru" pâyesi, Aydınlar Ocağı tarafından da "Üstün Hizmet Armağanı" verilmiştir. Onun büyük ve çileli araştırmalarla hazırladığı "Avrupa'daki Osmanlı Mîmârî Eserleri" külliyyâtını zikretmeden geçmemek gerekir. Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Arnavutluk, Yunanistan ve Bulgaristan sınırları içindeki Osmanlı eserleri onun sâyesinde gün yüzüne çıkmıştır. Ayverdi'nin sekiz büyük ciltten oluşan ve Osmanlı mîmârîsinin başlangıcından Fâtih Sultan Mehmet Han devri sonuna kadar olan 250 senelik bir devreyi ele aldığı külliyyatı, alanında yazılmış benzersiz bir eserdir. O, bize şânı üç kıtaya yayılan ecdâdımızı ve onların hârikulâde eserlerini hatırlatmış, bu eserlerin hâmisi olmuştur. Vefânın can çektiği bu asırda bile o, sırf bu yüzden dâima rahmetle ve minnetle yâd edilecektir. Onun kültürel mîrâsı ayağa kaldırılacaktır.

Alperen ruhlu Fethi Gemuhluoğlu, Ayverdi'ye çok değer veriyor, ona 'Anadolu ve Rumeli Beylerbeyi' diyerek takılıyordu. O, bütün aydınlar tarafından seviliyor ve sayılıyordu. Muharrem Ergin'in onunla ilgili şu sözlerini, öneminden dolayı dikkatlerinize sunuyorum: *"Ekrem Hakkı Ayverdi'nin şahsiyeti bende Osmanlı târihinin canlı bir âbidesi hissini uyandırır. Dik, ince, uzun boyu, yüksek alnı, derin, onurlu bakışı, konuşması, gençlere karşı sevgi ve şefkat dolu davranışı, asırlar ötesinden gelen bir yüceliği aksettiriyordu. Onu eski ahi Türkleri gibi kendi eli ile kurduğu ve onardığı o güzel târihî binâda her gördükçe*

*içimde cedlerle karşılaşmaktan doğan bir ferahlık ve güven duygusu hisse-
derdim. O hâlâ Türk târihini yaratan rûhun devam ettiğinin ve edeceğinin
bir delili gibiydi."*

Merhum Ekrem Hakkı Ayverdi, dünya malına değer vermeyen tok gönüllü bir cemiyet insanıydı. Ekrem Hakkı Ayverdi bir vakıf adamıydı. O, 12 Ocak 1979'da millî irfâna ve sanata hizmet etmesi için Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'nı kurmuştu. Onun en değerli varlıkları kitaplarıydı. Bütün mal varlığını, kitaplarını, içindeki eşyâ, hat, tezhip, cilt, yazı âletleri ve işleme koleksiyonlarıyla birlikte evini, kendi kurmuş olduğu Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfına bağışlamıştır. Ömrü boyunca Türk kültür ve medeniyetinin inkişâfı ve ihyâsı için gayret sarf eden bu yüce gönüllü insan, ölme-
den evvel neyi varsa bu yola fedâ etmiştir. O, "*Vakfı kurduk. Mal var-
lığımı da vakfa bıraktım. Artık gözüm arkada değil*" demiştir. Bugün bu güzel vakıf emin ellerde hizmetlerine devam ediyor.

Ekrem Hakkı Ayverdi gibi insanlara bugün dünden daha fazla ihtiyâcımız vardır. Bugün ne yazık ki onların ömürlerini adadığı kültürel mîrâsı milletçe har vurup harman savuruyoruz. Boş ideal-
ler uğrunda zaman öldürüyoruz. Onların yerine gelen isimler onla-
rın bıraktığı boşluğu asla dolduramıyor. Bu da bizi gelecek adına endişelendiriyor. 24 Nisan 1984 târihinde İstanbul'da ölen Ekrem Hakkı Ayverdi, Merkez Efendi Kabristanı'nda medfundur. O şimdi kabrinde Türk-İslam âleminin bugününü görerek kim bilir ne kadar üzülmüyordur.

Ekrem Hakkı Ayverdi gibi insanlar bu ülkenin millî ve mânevî sigortasıdır. O sigorta atarsa bu ülke karanlığa gömülür. Bu sigorta-
nın atmaması için milletçe seferber olmalıyız. Zîra Ayverdi gibiler çok sık gelmiyor dünyâya. Onların yeri sanıldığı kadar kolay dol-
muyor. Onları çok iyi tanımalı, eserlerini okumalı ve yeni nesillere tanıtmalıyız. Onlardan ilham alarak millî ve mânevî çizgide gelece-
ğe yönelmeliyiz. Merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'yi doğumunun yüz onuncu, ölümünün yirmi beşinci yılında rahmet ve minnetle anıyoruz.

Osmanlı'nın Son Dergâhı ve Bir Enstitü

Özcan Ergiydiren

2 3 Temmuz 1908 Cuma günü meşrûtiyet ilân edilmişti. Bu, ikinci meşrûtiyetti. Toplar atılmış, meydanlarda nutuklar söylenmiş, nümâyişler yapılmış ve bu haber, geniş Osmanlı topraklarının en ücra köşelerine kadar yayılmıştı. Artık hürriyet vardı, adâlet vardı, kardeşlik vardı ve kânun vardı.

O günün aydınları her kötülüğe ve musîbete Sultan Abdülhamîd'in sebep olduğuna, eğer o tahttan indirilir ve meşrûtiyet ilân edilirse her şeyin düzeleceğine ve ülkenin kısa zamanda kalkınıp Avrupa devletleri gibi kuvvetli, zengin ve mâmûr olacağına inanıyorlardı. Onlara göre Fransa ve İngiltere meşrûtiyet sâyesinde dünyanın en güçlü devletleri olmuşlardı. Dokuz ay sonra pâdişah tahttan indirildi,¹ yerine Sultan Reşad geçirildi. Hürriyetin ve meşrûtiyetin ne olduğunu bir türlü anlayamayan halk, büyük bir endişeye kapılmıştı. Nitekim kısa zamanda devlete hâkim olan İttihad ve Terakki ile Enver Paşa öyle bir baskı kurmuştu ki Abdülhamîd düşmanları bile onu mumla arayacak hâle gelmişlerdi.

Meşrûtiyet topları atılırken Fâtih semti, Kırtay sokağında, 9 numaralı konağın bahçesinde kârgir zeminin üstünde yükselen iki katlı ahşap bir yapının badanası yapılmakta, kapısı penceresi takılmaktaydı. Bir ay sonra, 21 Ağustos 1908 Cuma günü, bahçesinde seçkin bir kalabalık toplanmış, duâlar ve tekbirlerle resm-i küşâdı, yâni açılış merâsimi yapılmıştı. Bu bir dergâhdı; Ümm-i Ken'an Dergâh-ı Şerîfi ki bir zaman sonra halk arasında Altay Dergâhı diye

¹ 27 Nisan 1909

anılır olmuştı. Şeyhi, Ken'an Rifâî idi; ya da dirâyetli bir idâreci ve tecrübeli bir eğitimci olan Tetkîkât-ı İlmiyye Encümeni âzâsı ve Erkek Muallim Mektebi Fransızca hocası Ken'an Beyefendi.

Yirmi iki yıl önce Galatasaray'dan diplomasını alınca, Bâbîâlî Hâriciye Kalemî'ne tâyin edilmiş, aynı zamanda Posta Telgraf Nezâreti'nin Alman müşâviri Groll'un muâvini olmuştı. Ayrıca Hukuk Mektebine yazılmış ve Acem Mektebi'nde tabiat öğretmenliği yapıyordu. Dersaadet'teydi, henüz on sekiz yaşındaydı ve önünde çok parlak bir gelecek vardı; belki bir gün elçilik kâtibi, elçi olur, vâli olur, nâzır olurdu. Ama o, bir yıl geçmeden bütün bu imkânları bırakıp öğretmenlik için başvuruda bulundu. Bu davranış yakınlarını hayrete düşürdü, sıradan bir memur olup yıllarca şehirden şehre, diyardan diyâra dolaşmak akıl kârı mıydı? Üstelik alacağı maaş, aldığıнын yarısı bile olmayacaktı.

Neden böyle bir karâra varmıştı; sâhip olduğu imkânları ve nîmeti elinin tersiyle niçin itmişti? Acaba öğretmenliği seçmesinde çok sevdiği ve saydığı annesi mi âmil olmuştı, yoksa annesinin mürşidi Ethem Efendi mi? Eğer kendi tercihi idiyse neden İstanbul'da çalışmağa başlamış, ayrıca Hukûk'a yazılmıştı? Yoksa öğretmen olmayı istiyordu da, bir müddet önce Posta Telgraf Nâzırı olan babasının ısrârı ile mi bu müesseseye girmişti? Şüphesiz, bu karar O'nun yönünü tamâmen değiştirmiş, hayâtının mühim bir kırılma noktası olmuştı.

Talebi kabul edilerek Balıkesir İdâdisi'ne müdür tâyin edildi. oraya, annesinin mürşidi Ethem Efendi ile berâber gitti; ilk defa onunla bir müddet başbaşa olacaktı. Artık, bir öğretmendi, ömrü boyunca hep öyle oldu. Ethem Efendi orada ona neler söyledi, ne anlattı bilmiyoruz. *"Ben bu âleme ikiniz için geldim."* diyen ve bir sır perdesi arkasına saklanan bu büyük insanın, kısa süren hayâtında, mânevî çehresini kimse görmemiş, tanımamış. *"Kıyâmetler kıyâmetleri tâkîp etse, aşkı ve îmânı ile gene de gönüllerde yaşayacak olan büyük velîlerden, mubârek yüzüne sır peçesi çekmiş bir velî... Yokluğun azametli*

dünyâsında haşır olarak vâir olmuş ebedîlerden bir yüce ebedî..."² Sonraki yıllarda hep ayrı şehirlerde bulunmalarına rağmen, aralarındaki mânevî bağlantı kesintisiz devam etmiş ve bu hâl onun vefâtından sonra da öylece sürüp gitmiş.

Sekiz yıl Anadolu ve Balkanlarda çalıştıktan sonra Numûne-i Terakkî Müdürü olarak İstanbul'a dönünce, artık dünyâyı terk etmiş olan müşşidinin müjdesiyle, gönlünde Medîne arzusu ve Peygamber iştîyâkı uyanmış. Lâkin, Medîne'ye tâyinini defâlarca talep etmesine rağmen, kabûl edilmemiş; çünkü orada bir okul bile yokmuş. Ve nihâyet bir mûcize gerçekleşmiş, henüz inşa hâlindeki İdâdî-i Hamîdî Müdürü olarak Medîne yollarına düşmüş. "...Medîne-i Münevvere ve Hz. Peygamberi ziyâret için kâlbime düşen ateşle üç yıl yandıktan sonra muhterem annemle Medîne-i Münevvere'ye gittik. Oranın şeyhlerinin şeyhi Seyyid Hamza Rifâî Hazretlerinden, dört yıl hizmetlerinde bulunduktan sonra icâzet aldım."³

1904'de İstanbul'a dönüğü zaman, Hz. Peygamber'in emriyle kendisine tevcih edilmiş olan 'hilâfet'i ve 'şeyh' unvânını taşıyordu. Yıllardan beri kaderin, kendisini hazırladığı o büyük vazîfe, bir icâzetle resmen omuzlarına yüklenmişti. "*Tasavvuf motifi etrâfında örgülenen görüşü, âleme yayılma takazalarına şiddet vermekle bu kuvvet onu, Medîne'den kaldırıp İstanbul'a çekmişti.*"⁴ Şimdi, evinde, az sayıda misâfirleriyle sohbet etmekte, Mesnevî'yi anlatmakta, şerh etmektedir. Ancak bir gün, her türlü toplantıdan kuşkulanan hafiyeler, başlarında Zaptiye Nâzırı, evini basmış, fakat hiçbir "evrâk-ı muzır" bulunamamıştı. Ama, bu hâdiseden sonra toplantılara devam etmek artık imkânsız hâle gelmişti. Hâlbuki onun bu âlem halkına söyleyecek çok şeyi vardı ve bunun için tek yol bir dergâh açmaktı.

İnşaata, muhtemelen 1908 yılının ilkbaharında başlanmış ve beş-altı ayda tamamlanmıştı. Dergâh açmak için izin almak lâzımdı, ama o, ilgili makamlardan izin almamıştı. Çünkü o günlerde, "Jön-türk" olarak damgalanmış

² Sâmiha Ayverdi, *Yeryüzünde Birkaç Adım*,

³ Ken'an Rifâî, *Seyyid Ahmed'er Rifâî*.

⁴ S.Ayverdi, S.Erol, N.Araz, S.Huri, Ken'an Rifâî ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık.

Fotoğraf: Selâhaddin Başı

bir kimseye asla böyle bir izin verilmezdi. Tam bu sırada meşrûtiyet ilân edilince hemen müracaat etmiş, iki hafta sonra izin verilince dergâh açılmıştı. “Lutuf ve inâyet-i ilâhî ile vâlide-i muhteremem Hatîce Ce-nan hazretlerinin inşa ettirdikleri dergâh-ı şerîfin hâdimliğine ta’yîn buyrulduğum”⁵

“Ken’an Rifâî, dergâhını bir dergâh şeyhi unvânını kazanmak için açmamış, gâyesini zamânın şartlarına göre tahakkuk zemînine getirebilmesi vâsıtası olarak kabullenmişti.”

“Eğer o zamanki cemiyet, bir zâviye değil de bir akademi yoluyla fikrini yaymak imkânlarına sâhip olsaydı belki de Ken’an Rifâî bir akademiyi tercih ederdi. O, cemiyetin nabzını elinde tutarken, insanları hayâtın endîşe verici dönemeçlerinde, vartalı yollarında, kıymet ölçülerini benimsemesinde, fikir ve ahlâk muhâsebesinde, hulâsa varlığının bütünü üstünde emniyet ve âhenk sağlayacak bir kontrol sisteminin ve mes’ûliyet hissini sâhibi kılmak istiyor ve terbiye sistemini o yola yöneltiyordu.”⁶

Ken’an Rifâî’nin oğlu Kâzım Büyükaksoy şöyle yazmış:

“Âyin günü Cuma idi. Akşam ezanına yarım saat kala başhalîfe Şeyh Osman Efendi ile Şeyh Aziz, Şeyh Server Efendiler ve Paşmakçı Mahmud Efendi, bahçedeki cümle kapısını bir duâ ile açarlar, yerine, gece sırlanınca kadar demir parmaklıklı iki kapıyı takarlardı. Az sonra ihvan, diğer tarîkat dervişleriyle muhibbân gelmeye başlarlar ve selâmlıktaki odalarda birbirleriyle musâfaha edip oturarak kahvelerini içerler ve sohbet ederlerdi.

Mukâbele saati gelince yüksek sesle okunan salâvat ile herkes içeriye girerdi. Hazret-i Mürşid Tâc-ı Şerîf, cübbe, kemer ve heybetiyle Semâhâne-

⁵ Ken’an Rifâî, Seyyid Ahmet’er Rifâî.

⁶ S.Ayverdi, S.Erol, N.Araz, S.Huri, Ken’an Rifâî ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık.

nin kapısı önünde durur, Halifeleri Şeyh Osman, Şeyh Server, Şeyh Cemâl ve Şeyh Ârif Efendiler de arkalarında el bağlarlardı. Teşriflerini bekleyen Şeyh Aziz Efendi onu ihtiram ile karşıladı. Kendileri kıbleye doğru dönüp Fâtihâ çeker, hazır bulunanlarla berâber Fâtihâ okuduktan sonra hâlîfele-riyle semâhâneye girerlerdi.

Kendileri, şeyh postunun yanındaki posta, diğer şeyhler ve dervişler de muayyen yerlerine otururlar, Sâlât-ı Kemâliye ve üç Kelime-i Tevhidden sonra Fâtihâ çekilirdi. Post nakîbi Mısırcarşılı Sabri Efendi dürülü olan postu ayakta elinde tutarak post duâsını yaptıktan sonra, mihrab önüne serip niyaz ederek geri geri çekilip yerine oturunca, Hazret-i Mürşid bu posta geçer ve duâdan sonra kalkıp kürsüye çıkarlardı. Besmele ile Mesnevî-i Şerîf şerhine başlarlar, herkes, Mevlevî ve diğer tarikatlerden on – on-beş şeyh ve mesnevîhanlar bile huşû içinde dikkatle dinlerlerdi. Bir saat kadar süren Mesnevî takririnin sonunda Fâtihâ çekerler, kürsüden inip posta geçerlerdi. O esnâda dervişler yerlerini alırlar, Reis Ahmed Efendi ortalarında dururdu. Kendileri'nin işâreti üzerine âyin-i şerîf başlardı. Zikir esnâsında Zâkirbaşı Yaşar Baba idâresinde zâkirler birbirinden güzel ilâhîlerle berâber Efendi Hazretlerinin şiirlerinden, bâzıları Kendileri'ne, bâzıları İzzeddîn Humâî Bey'e âit besteleri okurlardı."

Sâmiha Ayverdi "Bir ihyâ gecesi ne idi, nasıldı, nice idi?" diyerek şöyle anlatıyor: "Gözden gönüle haberler, dâvetler gidip gelen, insan rû-hunu yumuşatıp yeniden kaplayan bir ihyâ gecesi... Kandillerin, çerağla-rın, karanlığı yenmek için boğuştığı yarı loş, puslu bir semâhâne... sanki insanlar da gerilip çekilen uzayıp kısalan gölgeler kadar cansız... Akan, eriyen bükülen, yâre de ağyâre de şavkını vere vere yanıp tükenen mumlar sıra sıra, boy boy... Zaman hissi, mekân endîşesi, yüreklerden sıyrılıp silinmiş. Yok, hiçbir şey kalmamış, sâde bir âhenk, sâde bir nağme, sâde bir ihtizâz var... Neyler, kudümler, halîleler çalar çağırır; beyaz tennûreler, ateş arayan pervâneler misillû gelir döner, geçer döner; bir güzel ses durak okur, bir başkası naat söyler; semâ durur, devrân başlar. Zâkir susar, zikir coşar, gülbank biter, salâ başlar.

Ölüm doğum, dünya ahret, yahşî yavuz, şeytan rahman bir dem olur bir an olur, ayrılamaz, seçilemez. Dirhem dinar, tartı ölçü, eksik artık, ya-van katık, hesap kitap hep bir yana... Belki ne harf, belki ne lafz, belki ne söz, belki ne nakş; sâde âhenk, sâde nağme, sâde nidâ, sâde sadâ... Bir ihti-

zâz çıkar gelir, ne tılsım, ne efsundur, ne göz bağı ne de sihir... Bu bir vecddir, bu bir aşktır; yıkar geçer, yapar geçer...

Nihâyet bakarsınız vakit ilerler. Beşeriyet icâpları, bir vecd ve istiğrak kapısından girip fethettiğiniz kendinizle aranızda yine dünyevî mükellefiyetler sokar. Ama kendinizi geriye yine dünyâyâ iâde ederken, dünden daha sağlam, daha olgun ve hayat cilvelerine karşı daha kuvvetli ve adını da tadını da lâıkiyle bilemediğimiz istikbâlin tohumlarına gebe olarak bu zevk ve hayret meydanını terk edip mûtat hayâtınıza dönersiniz.⁷

O gecelerden bahsettiği bir gün sözünün sonunda şöyle demişti:

Sanki bir kıyâmetti. Her defâsında “Ben bu gece, buradan sağ çıkmam, ölürüm” derdim.

Ken'an Rifâî, dergâhlar 1925'de kapanıncaya kadar irşâda devam etti. Mensupları arasında devrin önde gelen aydınları, ilim adamları, şâirler, şeyhülislâmlar, şeyhler, papazlar, patrikler vardı. Kapandıktan sonra da, bütün ömrünü, bir başka planda, yine insan yetiştirmeğe adanmıştı.

O yıllardan bize iki büyük mîras kaldı: Dergâhta takrir ettiği *Mesnevî-i Şerîf*'in şerhi ile, 1908'de başlayan, ancak 1920-25 yılları arasında, Ziyâ Cemal Bey tarafından kaydedilen Selâmlık Sohbetleri.

*

Zamanla harab olan Dergâh binâsı yeniden yapıldı... Avlu kapısının üstünde, hattat Aziz Efendi'nin bir asırlık hattıyla “Ümm-ü Ken'an Dergâh-ı Şerîfi” yazılı. Ve iki levha ilâve edilmiş: “Cenan Vakfı” ile “Ken'an Rifâî Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü”. Dergâh, yüzyıl sonra, 2008 yılının son haftasında, yeni bir vazife için hizmete açıldı; Ken'an Rifâî'nin torunu Prof. Dr. Ken'an Gürsoy'un himmetiyle kurulan Enstitü, yeni bir şevk ve heyecanla, ezelden ebediyete uzanan o sonsuz tasavvuf deryâsına yelken açacak.

Bu uzun ve güzel yolculukta kendilerine başarılar dilerim.

Yaylalar Yaylalar

*Beynun Akyavaş**

Bir Türk atasözü şöyle der:

*Oğuz ili, köçib, çeküb, yürümedük yol bar mu?
Üyün (evin) tutub, olturmaduk yurt bar mu?⁸*

Yâ Allah Yâ Bismillah Orta Asya yaylalarından kalkıp yola koyulan, o yaylaktan bu yaylağa, o kışlaktan bu kışlağa yerleşen, evi çadır, dostu

*At demezem sana kardaş derim
Kardaşımdan ileri⁹*

dediği at olan Türk elbette tabiatın zor şartlarına, dağlara, ovalara, ormanlara, ırmaklara, geniş ufuklara alışacak, bulduğu ağaçlarda ve hayvanlarda gıdâ, otlarda şifâ arayacaktı. Göç yolları üzerinde dedesinden, ninesinden kalma köşkleri, konakları, başını sokacağı bir evi, toprağı filan yok ki bahçesi olsun, olsun da güller, lâleler, sümbüller yetiştiresin!...

*Yazın ederler idi dağı yaylak,
Ovasın eylemişler idi kışlak¹⁰*

Bugün bizim de yaylalardan bu kadar hoşlanmamız, köylümüzün hatırlı, ağır misâfirlerine kırlarda, otlaklarda, ağaçlık, yeşillik, ferah yerlerde kuzu çevirmeye, süt, yoğurt, ayran ikram etmeye ba-

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, emekli öğretim üyesi.

⁸ Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, c. I, s. 5, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 638.

⁹ Nihad Sâmî Banarlı, *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri*, s. 145, Kubbealtı Neşriyatı, 1976.

¹⁰ Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, c. I, s. 9, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 638.

yılması belki de atalarımızdan kalma bir alışkanlıktır. Kim bilir!...

Osmanlı ancak bu topraklar ebediyen benimdir dediği zaman gözünün gönlünün şenliği olan bahçeyle, çiçekle uğraşmıştır. Pâyitahtlara bakın, Bursa, Edirne ve nihâyet Feth-i mübînden sonra İstanbul!... Hepsinde de bahçeler, mesîreler, korular var. Mesîreler zevk ü safâ yerleri, şehir içindeki ormanlar olan koruların çoğu avlaktır. Bahçeler ise Evliyâ Çelebi'nin tâbiriyle bir "bâğ-ı cenân", bir "misâl-i gülîstan"dır.

Osmanlı bahçelerini kendi zevkine göre tanzim etmiştir, çiçeklerini, ağaçlarını yalnız kendisinin değil, cihân-ı âlemin hayran olduğu bir güzellikte yetiştirmiştir. Bizans bahçelerinde nasıl Roma bahçelerinin tesîri varsa Osmanlı bahçelerinde de hem Bizans, hem Asya ve hem de Müslüman bahçelerinin, İslâm medeniyetinin tesîri vardır.

Havuzlu, fıskiyesi, çeşmeli, kameriyeli, şırl şırl suların aktığı derelerinin üstünde küçük ahşap köprülerin olduğu, tarhlardaki, oradaki buradaki rengârenk çiçeklerin coştığı saray bahçelerinden başlayınız, kağısamış fukarâ evlerinin bile ön bahçelerinde, pencerelelerinde kem gözlere karşı nazarlıklarla korunarak yetiştirilen mis kokulu fulyalar, menekşeler, küpe çiçekleri, aslanağzı, hanımeli, yâsemin, fesleğen, şebboy, zambak, gül, karanfil, papatya, arka bahçelerinde büyütülen kayısı, kiraz, erik, dut, elma, armut, ayva, nar ağaçları, asmalar, üzümler, tâze tâze toplanan domates, biber, fasulye, maydanoz, nâne, vs. Türk'ün tabiata ne kadar sevdâlı olduğunu göstermez mi? Hele her sabah folluklardan toplanan yumurtalar, ineklerden sağılan sütler, cıvı cıvı kuş sesleri ömre ömür katmaz mı?

Birkaç sene evvel bir komşumuz heves etmiş, alımlı çalımlı, kabadayı bir horoz alıp getirmiş evine, balkonunda mesut bahtiyar besleyip duruyordu. Köpek havlamasından, hırlamasından kapısından içeri giremeyen apartmanda yer yerinden oynadı, horozun ötüşünden rahatsız oluyorlarmış!... Halbuki erken de ötmüyordu garip!... Sâhibi baktı olacak gibi değil, horozu kavağa çıkaracaklar, kestirdi hayvanı!... Az üzülmeydi oncağıza!... Bana sorarsanız Nâ-

bî'nin dediği gibi:

*Sühan-ı bîhûdeden hoş gelür âvâz-ı horoz
Bâri mânâsın bilmezse de hengâmın bilür*

horozun sesi boş lâftan, lakırdıdan daha hoş gelir, çünkü horoz mânâsını bilmece de öteceği vakti bilir.

Tabiata da tabiatın seslerine de yabancılaştık, kulaklarımız gürültüye alıştı, medenî olduk!... Aramızda, eski İstanbullular gibi korulara gidip bülbül seslerini dinleyen kaç kişi kalmıştır acaba?

*Bir mevsim-i bahârına geldik ki âlemin
Bülbül hâmûş, havz tehî, gülsitan harab*

İzzet Molla

bu âlemin öyle bir bahar mevsimine geldik ki bülbül susmuş, havuz boş, gül bahçesi harap!...

Osmanlının çiçek sevgisi, çiçek kültürü yalnız bahçelerle belli olmaz, o güzelim çiçekler bahçelerden çıkıp camilere, türbelere, çinilere, Padişah kaftanlarına, seccadelere, halı, kilim, kumaş, cilt, tezhip, ebrû, oya, mücevher, süsleme ve işlemlere girmiştir. Çiçek başın tâcidir. Servilerin gölgesindeki târihî kabristanlara bakın, kadınlara âit mezar taşlarında güller, nilüferler görürsünüz, sarığına gül takılmış erkek mezar taşlarına hayran olursunuz.

Türk'ün dünyâsı da âhireti de bahçedir. Cenneti bile bahçe olarak düşünürüz. Fâtih Sultan Mehmed Han'ı gül, Barbaros Hayreddin Paşa'yı karanfil koklarken gösteren resimler neler ifâde etmiyor ki!... Kânûnî Sultan Süleyman'ın meşhur Şeyhülislâmı Ebussuud Efendi lâle yetiştiricisidir. Bin ihtimamla yetiştirdiği lâle cennet nûru (*Nur-i Adn*) adıyla bilinir.

Dîvan edebiyâtı servi kokar, gül kokar, lâlelerle dolup taşar.

Fuzûlî salına salına yürüyen, servi boylu sevgilisine âh etmez mi, gonca gibi kırmızı, gülen dudakları için kan ağlamaz mı?

*Âheylediğim serv-i hurâmânın içündür
Kan ağladığım gonca-i handânın içündür*

Hayâlî: ey bülbül güle olan sevdânı, derdini âlem bilir ama sen

ne çektin ki? O güzelin gamı yüzünden ben bin defa daha dertliyim,
der.

*Gülün derdinden ey bülbül ne çektin gerçi ün verdin
Gamından dilberin senden hezâran derdnâkim ben*

Bâkî:

*Âsib-i rûzgârı gülîstan-ı dehrde
Sen serv-i gül-i zâra hevâdâr olan bilür*

dünya gülîstanında, zamanın belâsını senin gibi gül yanaklı servi
boyluya âşık olan bilir, derken, Nedim de:

*Gülüm şöyle gülüm böyle demektir yâra mutâdım
Seni ey gül sever cânım ki cânâna hitâbımsın*

diyerek sevgilisine gülüm şöyle gülüm böyle demeyi âdet edindiği-
ni ve gülü cânânına gülüm dediği için sevdiğini söylüyor ve nazlı
sevgilisine:

*Güllü dîbâ giydin amma korkarım âzâr eder
Nâzenînim sâye-i hâr-i gül-i dîbâ seni*

güllü elbise giydin amma dîbâ gülünün dikeninin gölgesi seni in-
citr diye korkarım diyor.

Divan edebiyatı bir gülîstandır, lâlezardır demiştik. Bu gül bah-
çesinde, lâle bahçesinde Enderunî Vâsıf hatırlanmaz olur mu?

*O gül endâm bir al şâle bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün*

boyu bir gül fidanına benzeyen o güzel, kırmızı bir şala bürünüp
yürüsün de, şalının ucu peşinden gönlüm gibi sürünsün gitsin.

Osmanlının yetiştirdiği veya Asya'dan gelen çiçeklerden, ağaç-
lardan bâzılarını başta sefir süferâ, seyyahlar, tâcirler, vs. kendi
memleketlerine, dünyâya yaydıkları gibi bize de oradan buradan
çiçekler, ağaçlar gelip yerleşmiştir.

Bir zamanlar İstanbul'da pavlonya ağaçları varmış. Bir Uzak
Doğu ağacı olan bu ağaç Çin'den veya Japonya'dan gelmiş, adını
Rus Çarı I. Paul'un kızı Anna Paulowna'dan almış, nihâyet İstan-
bullu olup kalmış. Bugün saysanız üç beş ağaç ya bulursunuz ya

bulamazsınız. Yaşayan pavlonyalardan biri Kandilli’de. Boğaziçi’ni nisan ayından itibaren aşağı yukarı haziran sonlarına kadar mora dönük pembeyle kırmızı arası bir renge sokan güzeller güzeli erguvanlardan sonra açıyor. Kokulu ve salkım salkım çiçekleri mora dönük mâvi, menekşe renkli.

Servi aslen Uzak Doğu ağacı olmakla berâber Güney Avrupa’da yayılmış. Bizim topraklarımızda, İstanbul’da dinibütün bir Müslüman olmuş. Küçük Çamlıca’da, Aziz Mahmud Hüdâyî Efendi Hazretleri’nin Çilehanesinin yanındaki ve beş asırlık olduğu söylenen servi zikrediyormuş gibidir.

Pembe, beyaz avizelere benzeyen çiçeklerini seyretmeye doymadığımız ve aslen Asyalı olan bizim atkestanemizi XVII. asrın başında Bachelier adında biri Paris’e götürmüş. Paris’in atkestânesi ağaçlarının altında yürürken hemşehrilerimmiş gibi gelirlerdi onlar bana!...

Türkiye’nin her tarafında, ormanlarımızda, korularımızda, park, bahçe ve sokaklarımızda âbidevî ağaçlar var. İstanbul’da, meselâ Üsküdar’da sağınıza solunuza bakın, ne çamlar, çınarlar, erguvanlar, ıhlamlar, çitlenbikler, meşeler, manolyalar vs. görürsünüz. Onları sevmek, kıymetlerini bilmek lâzım.

Çengelköy’deki ulu çınarlardan biri bin küsur yaşındaymış. Demek ki bütün Osmanlı târihini gördüğü gibi Fethi de görmüş, Bizans’ı da görmüş!... Nasıl hürmet edilmez o pîr-i fânîye!... İnsanın içinden kollarını açıp sarılmak geliyor gövdesine ama ne mümkün!... Bu gövde tarihî câmilerimizin, Süleymaniye’nin, Sultan Ahmed’in filpâyeleri gibi!...

Topkapı Sarayı’nın birinci avlusundaki, Fâtih Sultan Mehmed zamanından kalma *Yeniçeriler Çınarı*, Vak’a-yı Vakvakiyye’ye şâhid olmuş *Vakvak Çınarı*, Alemdar Caddesinin ortasında, Zeynep Sultan Camiinin karşısında ve gövdesindeki kaldırım taşıyla büyümüş çınar, Ortaköy, Bebek, Emirgân, Çengelköy, Göksu çınarları...

Kadıköy’ünde Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa’nın 1612’de yaptırdığı câmiin avlusunda koca bir çınar ağacı var. Bu çınarı ecdâdımızdan Seyyid Mehmed Âsım Efendi dikmiş. Minârenin hemen

altındaki eski yazı ile yazılmış bir kitâbede aynen şunlar okunur:

“Mâşallah

*Bu çınarı gars eden (diken) Bâbüssaâde Ağası merhum
Buhurîzâde Osman Ağa Câmîî şerîfî imam ve hatibi Es Seyyid
Mehmed Âsım dâîleridir (duâcılarıdır).*

Hicrî 25 Rebiulâhir 1298

Rumî 14 Mart 1297”

Sık sık ziyâret ettiğim bu çınara başımı kaldırıp baktığım zaman yemyeşil, kocaman yapraklarının arasından masmâvi gökyüzünü görürüm ve ak sakallı Es Seyyid Mehmed Âsım Efendi’nin duâlarını duyuyormuşum gibi olurum.

Ertuğrul Gâzî’nin Oğuzların Kayı boyuyla yerleştiği Domaniç’in Domur Köyü yaylasında bulunan göklere ser çekmiş bir karaçamın dallarının arasında Osmanlı Devleti’nin kurucusu Osman Gâzî’nin küçücük bir bebekken beşiğinin sallandığına inanan Domaniç halkı¹¹ gibi ben de Es Seyyid Mehmed Âsım Efendi’nin Orta Asya yaylala-rından, Malazgirt ovasından, “Osman Gâzî Yaylası”ndan¹² kopup gelen bütün Türk evlâtlarına duâlar ettiğine inanırım.

¹¹ Üsküdar Belediyesi, *Üsküdar’ın Anıt Ağaçları*, s. 4.

¹² A. Ragıp Akyavaş, *Tarih Meşheri*, c. I, s. 159-160, 2. Baskı, TDV Yayınları, Ank., 2007.

Sabır Sarmaşıkları

Bekir Sıtkı Erdoğan

Bal Petekleri

Bir tek arı neyler? Ne kovan kendi malım,
Asla ne bu nazmın tadı saf kendi balım!
Madem dilimiz, kültürümüz aynı bizim,
Ortak bu petekler buyurun paylaşalım...

Bir Gönül Dramı

Tek perde oyun; vak'a bölünmez ara yok,
Bir gizli cinayet var; biz yok, yara yok!
Açmış nicedir yelkeni sevdaya gönül;
Ömrüm bitiyor, ufukta hâlâ kara yok!..

Yangın Yeri

Dağlar şu garip gönlümü her tatlı yalan!
Yangın yeri olmuş yüreğim yağma-talan...
Tütmüş nicedir ömrüm ucuzdan ucuza;
Hâlâ bir avuç kül bulunur varsa alan!..

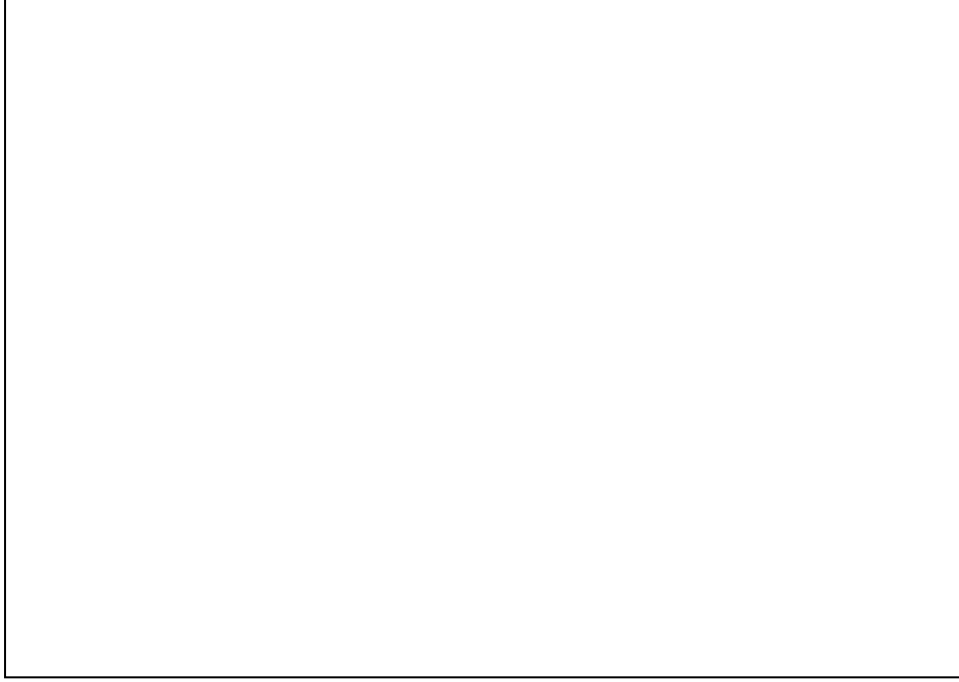
Sermet Sâmi Uysal ile Hasbihal

Zeynep Uluant

Geçen sene dedemiz Ekrem Hakkı Ayverdi'nin kütüphânesinde bulduğumuz, üzerinde "Yahyâ Kemal'e âit gazete kupürleri" yazan büyük sarı zarftan çıkanları incelerken 1958 senesinde büyük şâirimizle yapılmış sohbetler dikkatimi çekmişti. Bu konuşmaları gerçekleştiren Sermet Sâmi Uysal'ın adını ilk defa bu vesileyle duymuş oluyordum. Kendisinin sıhhatte olduğunu öğrenince hemen telefon numarasını temin ederek aradım ve bu nâzik İstanbul beyefendisi beni kırmadı, Gümüşsuyu'ndaki deniz gören evinde kabul etti. Zâten daha telefon konuşmamızda birçok müşterek dostumuz olduğu ortaya çıkmıştı. İşin güzel tarafı, Sermet Bey'in evi eskiden Yahyâ Kemal'in kaldığı park Otel'in yerinde ne yazık ki sakil bir taş yığını hâlinde yükselen binâya bakıyordu. O dik yokuştan aşağı inip kapının ziline basarken eski güzel devirlerin eşsiz dostluklarını yaşamış boğazın henüz kirlenmemiş şiir gibi havasını teneffüs eden eski zaman insanların duyduğu elem yanında benimkinin solda sıfır olacağını düşünüyordum. Sermet Sâmi Bey, beni mahcup eden nezâketiyle salona alırken, yalnız yaşadığını bildiğim muhâtabımın yaşadığı mekânın turuncu rengin hâkim olduğu dekorasyonu, sanki kadın eli değmiş intibâını veren düzenli hâli, uzak doğu menşelilerin hâkim olduğu çok sayıda aksesuarın varlığı ilk bakışta dikkatimi çekmişti.

1925'de Çorum'da doğan Sermet Sâmi Uysal, yaşına göre çok genç ve dinç duruyordu. Doğuştan çalışkan olduğu, hem Fransız Filolojisi hem de Türkoloji okumasından belliydi. Gerçi mensub olduğu âile doğduğu yerin en kalburüstü âilesi olduğundan bu konuda yeterli desteği gördüğü açıktı ama gene de doğuştan geldiği belli olan

bir kâbiliyet vardı ki seksenini çoktan geçmesine rağmen hâlâ çalışmaktan geri kalmıyordu. Ben muhâtabımı daha çok Yahyâ Kemal ve tanıdığı muhterem zevat hakkında konuşturmak istiyordum. O ise elimdeki küçük elektronik ses kayıt cihazına bakarak gıpta ile, Yahyâ Kemal'in gözünün önünde not tutulmasına bile müsaade etmediğini söylemeden edemedi. Telefonla ilk görüşmemde fasih konuşmasının hemen dikkatimi çektiği muhâtabıma ilk sualimi tevcih ettim.

-Yahya Kemal gibi herkesi kabul etmeyen bir insan sizinle konuşmaya nasıl râzı oldu?

-1954'de üniversiteden mezun olmuşum. Aslında 53'de mezuniyetini bir yıl içinde veren tek öğrenci olmuşum. Yedek subaylığı-mı yaptıktan sonra fakülteye gittiğim için Muharrem Ergin ve Timurtaş ile yaşıttım ama öğrenciydim. Biraz da dikkatli bir öğrenciydim gâlibâ... Türk dili diye bir ders vardı. Çok güçlü ve öğrenciler birkaç defa imtihana girerdi. Duyduğumda bu bana çok ters geldi. Bir defâda veririm diye düşündüm ve ona göre planımı yaptım. Ayrıca da

dersi dinleme, okuma sanatı diye birçok kitap okumuştum. Derste dikkatim demek iyiydi ki dört senede mezûniyet tezini teslim eden tek öğrenci olmuştum. Ama bir sene hocalığa başlamadım. Bir sene sonra Mehmet Kaplan ile ön doktora başladım. "Yahyâ Kemal'de ölüm ve ölüm ötesi." O genç yaşta nedense o konu Mehmet Kaplan'ın da benim de hoşumuza gitti. Yahyâ Kemal ile tanışmadan bu konuyu işlemenin pek mümkün olmadığını anladım. 1955'de ben Kuleli'de hocaydım. Galatasaray'da da hocaydım ama kadrom Kuleli'deydi. Ahmet Kutsi Tecer ayrılarak akademiye geçtiğinden, ondan boşalan derslere müdür beni dâvet etmişti o derslere giriyordum. Sonra Kuleli'den Mehmet Vural diye çok sevdiğim Adanalı bir öğrencim vardı, okul birincisi... O öğrenciyi evci çıkarmıştık. Mehmet'i çok sevmişim hele benim evci çıkarışım çok hoşuna gitmişti. Edebiyâta çok düşkündü, Yahyâ Kemal ile o da tanışmak istiyordu. Cumhuriyet gazetesinden benim fotoğrafım olan Yusuf diye edebiyâta düşkün bir fotoğrafımız da vardı. Bir cumartesi, Mehmet'le kitap almak için Cağaloğlu'na gitmiştik. Yusuf ile karşılaştık. "Hocam hani bizi bir gün randevu alıp Yahyâ Kemal'e götürecektin" dedi. "Haydi dedim postahâneye inelim, Yahyâ Kemal'e telefon edelim." Park Otel'e telefon ettim, bağladılar. Kendimi tanıttım, herhalde boştu ki "kalk gel" dedi. Ben yanımda iki kişi daha olduğunu söylemedim. Kalktık, gittik, kapıyı vurduk, "Entrez" dedi. Fransa'dan kalma bâzı alışkanlıkları vardı. Beni görünce, ortasına oturduğu karyolasından yavaşça doğruldu, demek ki o zaman yetmiş yaşındaydı Yahyâ Kemal. Nefes darlığı çekiyordu ve fazla kiloluydu. Arkadan da iki gencin girdiğini görünce hiç memnun olmadı. Üstelik biri askeri elbise içindeydi, okul birincisi. "Bunlar kim" dedi. Ben Yahyâ Kemal'in huyunu suyunu hiç bilmediğim için saf saf onları tanıttım. Yüz ifâdesinden hiç memnun olmadığını anladım. Bana karşısındaki koltuğu gösterdi. Zâten iki sandalye daha vardı onlar da suçlu gibi iliştiler. Birden bir Dîvan edebiyâtı konusu açıldı, Yahyâ Kemal ile aramızda... Beni aşağı yukarı bir saat imtihan etti. Ben Ali Nihad Tarlan'ın talebesiydim. Dersin dışında da beni yetiştirdiği için Dîvan edebiyâtını çok seviyordum. Garip bir rastlantı benim sevdiğim şâir ve şiiirlerle Yahyâ Ke-

mal'in sevdikleri aynı çıktı. Böyle bir iletişim kuruldu aramızda önce... Biraz da şaşırdı. O kadar genç yaşta benim Dîvan edebiyâtını sevişim ve o kadar şiiri ezbere bilişim hoşuna gitti. Sonra birden Mehmet'e döndü: "Hocan sana benden neleri okuttu?" dedi. Biliyorsunuz lisede bir müfredat programı vardır belirli şeyler okutursunuz. Mehmet kendi gayreti sâyesinde Yahyâ Kemal'in diğer şiirlerini ezberlediği için on iki şiiri hem de "İstanbul'u Fetheden Yeniçeri'ye Gazel"-den başlayarak gümbür gümbür okudu. Hatta ilk şiir bittiği zaman Yahyâ Kemal'in gözleri nemlenir gibi oldu. Hayâlindeki asker tipi, karayağız, gür sesli bir delikanlı. Yavaş yavaş o kızgınlığı geçti. On iki şiir bitti, çocuk sustu. Bu kadar mı demez mi? O zaman anladım ki büyük sanatçıları hiçbir şekilde tatmin etmek mümkün değil. Bunu Fransa'da Henri de Montherlant'da da gördüm. Bir gün demişti ki bana... Bu arada De Gaulle'ün, nezle olduğu zaman hatırını telefon edip sorduğu tek sanatçı Montherlant'tır. Bütün gazeteler yazdı bunu. Ondan sonraki sohbetine gittiğimde, "Mösyö Uysal, Fransa benim kadrimi bilmedi. Ben başka bir ülkede yetişmiş olsaydım kaç tâne heykelim dikilmiş olurdu. Geçen hafta, televizyondaki yarışmada öğrenciler benim eserlerimi bilmedi" dedi. Birkaç bilgisiz öğrenci ile iyileri aynı kefeye koymayın dedim. Üstelik şu anda sizin yalnız Paris'de biri Komedi Fransez'de olmak üzere üç piyesiniz oynanıyor dedim. Hiçbir yazar yok ki Paris'de aynı anda üç piyesi birden oynansın. Ne dese beğenirsiniz? "Sâdece üç piyesim oynanıyor ama." dedi. O zaman daha iyi anladım ki büyük sanatçıları tatmin etmenin imkânı yok. Fakat Yahyâ Kemal tamâmen yumuşamıştı. Mehmed'e muhabbetli gözlerle bakıyordu. Bu arada Yusuf "Efendim birkaç poz resminizi alabilir miyiz" demez mi? Pijamayla oturuyordu Yahyâ Kemal, traş da olmamıştı. "Evlâdım bu kıyâfetle fotoğraf çektirilir mi hiç?" dedi. Tabîî soğuk bir hava esti. Ondan sonra gene edebiyata döndük bir saat daha sohbet ettik. Kalkarken, pot üstüne pot kırdım. Bana herhalde bir daha randevu vermez diye düşünüyordum. Saygıyla müsâadesini istediğim sırada "Bana kartınızı verir misiniz?" dedi. Hoşuma gitti tabîî ama nezâketen istedi diye düşündüm. Böylece ayrıldık, eve döndük. Günlerden cumartesiydi, geç yattık.

Ertesi gün Pazar, geç kalkarız diye düşünürken yedi yedi buçukta yatak odamın telefonu çaldı. Eşimin başucunda olduğu için o açtı ve gözleri faltaşı gibi açılmış olarak. “Sermet, Yahyâ Kemal arıyor” diye bana uzattı. Herhalde birisi işletiyor dedim. Baktım gerçekten o, “Dün anlattıklarım eksik kaldı, yalnız olarak hemen gelersen anlatacağım çok şey var. Dîvan edebiyâtı kültürün hoşuma gitti, iyi bir şiir zevkin var” dedi. Bunu hiç kimseye söylemezmiş kolay kolay. Üzerimde pijama var, Aksaray’da oturuyorum, arabam yok. Üstadım, iki saat sonra olur mu dedim, “Çok geç, anlatacağım çok şey var” dedi. O zaman bir saat sonra dedim. “Daha erken gelemez misin” dedi. Mümkün olduğu kadar çabuk geleceğim, üstadım dedim. Kahvaltı filan etmeden kalktım, gittim. “Ne kadar geciktiniz” dedi. Bunu yalnız bana yapmış olsa alınırdım. Küçük bir parantez. Kış kıyâmet, iki sene sonra... Ben o sırada Park Otel’in yakınında otuyordum, Yahyâ Kemal’e gidişim kolay oluyordu. Çağırdı, gittim. Nihat Reşat Belger gelecek dedi. Eski sağlık bakanı, Paris’ten de dostu. Kendisini çok sevdiğim için geleceğine çok sevindim. Fakat içimden de bu kış kıyâmette adamcağız nasıl gelecek diye düşünmeden edemedim. “Beni muayene edecek, karşı salonda beklersin sonra gelersin” dedi. Saate baktı, “Azizim on dakika gecikti” dedi. Üstadım dedim dışarıya baksanıza göz gözü görmüyor, “Ama sen geldin ya” dedi. Ama ben karşınızda oturuyorum dedim. “Ama ben hastayım, gelmesi lazımdı” dedi. On beş dakika sonra kardan adama dönmüş şekilde Nihat Reşat Belger geldi. İlk lafı, “azizim bu kadar bekletilir mi hasta?” Elinde ilaç torbası, muayene ücreti almıyor, ayağına kadar geliyor, buna rağmen tatmin edemiyor. Döndü bana, “Bak senin kahramânına gene beni azarladı haydi beni müdafaa et” dedi.

-O zaman siz Yahyâ Kemal’e vefâtından kaç yıl önce gidip gelmeye başladınız.

-Dört yıl önce.

-Kaç defa gittiniz?

-İlk yıl haftada dört beş kere çağırdığı oluyordu. Bâzen hem öğleden önce hem öğleden sonra...

-Sizin üniversiteye gittiğiniz devre de çok zengin bir devreymiş.

-Ahmet Hamdi Tanpınar meselâ, biliyorsunuz, Yahyâ Kemal'in öğrencisi... Gelirdi, Yahyâ Kemal, bana bir satır not tutturuyorsun benim bu yezid talebeme not tutturuyorsun, sohbetinizi bozmaya geldim." derdi.

-Ben de Mehmet Kaplan'ın talebesiydim.

-Mehmet Kaplan, her sene kendini yenileyen, çok okuyan bir insandı. Tabii benim en çok sevdiğim Ali Nihad Tarlan'dı. Ayrıca Buluç'u çok severdim.

-Biraz sertti kendisinden çok çekinirdik.

-Bir gün bana "Otur Sermetciğim." dedi. Artık mezun olmuşum, Galatasaray'da müdür muaviniyim. Bir türlü hocamın karşısında oturamıyorum. Tekrar "Otursana" dedi. Hocam dedim gözümüzü o kadar korkutmuşsunuz ki... "Ben dedi korkunç muyum?. " Bir röportajımda da en sevdiğim hocam diye bir cümle geçiyor, Buluç için. Okumuş onu çok duygulanmış. "Hani sen beni çok seviyordun." dedi. Gene çok seviyorum da derslerinizde gözlerinizi öyle ağartıp baktığınızda ödümüz kopardı dedim.

-Gazete mâcerânuz nasıl başladı?

-Cumhuriyet gazetesinde benim romanımı tefrika etmeden öyle reklamlar koydular ki ben Hollywood'dan filan teklif gelecek sandım. Benimkinden sonra Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'i hiç reklamsız kondu bütün dünyâyı dolaştı. Benimkinden hiç kimsenin haberi olmadı.

Bir keresinde de Cumhuriyet gazetesine Cevat Fehmi Başkut'un telefon numarasını almaya gittim. Kapıdaki görevliler beni odasına gönderdiler. Kapıyı tıklattım, girdim. Fotoğrafını görmüşüm, gözlüklü, asık suratlı, antipatik bir adam... Karşısındaki masada bir de beyaz saçlı adam oturuyor. O beyaz saçlı başını kaldırdı, "buyurun" dedi. "Cevat Fehmi Başkut Bey ile görüşmeye gelmişim" dedim. Reşat Enis'miş, romancı... İşâret etti, "karşımda" dedi. Üniversite son sınıftayım. Kaldırmadı başını. Neden sonra, başını kaldırdı, "Ne istediniz?" dedi. "Bir romanımı getirmiştim de" dedim. "Roman mı yazıyorsunuz, kaçınıcı romanınız?" diye sordu. "İlk romanım ama altı defa yazdım, konu da câzip geldi." dedim. "Kahramanlarım arasında Leo Tolstoy, çarlık Rusyası orduları baş kumandanının kızı prenses Elisabeth Obolonski var. Hiç yüz vermeyen adam, "Anlayamadım" dedi. "Fotoğraflar çantamda" dedim. "Otursanıza." dedi. Romanı çıkartım koydum, "Ben cumanın uğuruna inanırım, bir dahaki cuma uğrayıp netîceyi sizden öğrenmek isterim dedim. Bana çekmecesini açarak içindeki üstleri tozlanmış, başta Refik Halit Karay, Reşat Nûri Güntekin olmak üzere, devrin mühim yazarlarının romanlarını gösterdi." Bak yavrum bunlar sıra bekliyor" dedi. Onlar benim de çok sevdiğim yazarlar ama herhalde benim gibi yedi defa yazmıyorlar, çalakalem yazıp gönderiyorlar dedim. Herhalde kovsam mı kovmasam mı diye içinden geçirdi. Bir hafta sonra kalktım gittim, bende surat bir karış, yayınlamayacaklar diye... Hiç oturmadan, efendim müsveddelerimi almaya geldim. Pekâlâ dedi, çekmeceyi çekti, bütün klişeler yapılmış, fotoğraflar çekilmiş, "Bir gün geç başlıyoruz reklama kusura bakma." dedi. Çok duyulandım. Roman yayınlandı, fotoğrafları almaya gittiğimde "Ayrılmayın gazeteden, bize yazı yazın, röportaj yapın, Fransızcadan çeviri yapın." dedi. Pazarları edebiyat dergisi çıkıyordu, onun için." Meselâ dedim, hu-

susi hayatlarında şâir ve romancılarımız, diye bir dizi hazırlayabilirim. Durdu, "O çok beylik olur, eşlerine göre ediplerimiz." diyelim dedi. O dizinin isim babası Cevat Fehmi'dir.

-Hangi edebiyatçılarla görüştünüz ve nelerle karşılaştınız?

-O kadar çok şey kazandırdı ki bana bir defa okuttuğum romancı ve şâirleri çok yakından tanıma ve o eserleriyle ilgili bilgi edinme imkânlarını sağladı ve garip bir şekilde dostluklarını kazandım. Hatta Peyâmi Safâ ve Refik Hâlid Karay, gazetenin sahibi Doğan Nâdî'ye telefon edip teşekkür etmişler. Refik Hâlid bir de sitemde bulunmuş. "Böyle zehir gibi bir gazeteciye bize göndereceğini niye söylemedin, sınıfta kaldık." Çünkü unuttuğu bâzı roman kahramanlarını hatırlatınca hoşuna gitmiş. Doğan Nâdî'ye üst üste telefon gelince bunun benim kurduğum bir düzen olduğunu sanıyor. Sonunda bir akşam yemeği sırasında Refik Hâlid'e soruyor da bu telefonlardan haberim olmadığını anlıyor. Üstelik onlara çekilen resimlerini birer ince gümüş çerçeveye koyarak gönderdiğimi duyunca ve muhâsebeden bu iş için para almadığımı öğrenince büsbütün şaşırıyor. Sonra Cevat Fehmi'ye "Bu genç gelince bana gönderin." demiş. Sıfırdan milyoner olanlar diye düşündüğü bir dizi varmış. Kendi gazetesinden kimseye güvenmediği için vermemiş. "Mâdem bu çocuğun gözü bu kadar tok bana gönderin." demiş. Gittim, ayağını masanın üstüne uzatmış, önünde viski kadehi telefonda konuşuyor. Gâyet kaba bir şekilde "Ne istiyorsun delikanlı?" dedi. Ben bir şey istemiyorum, siz beni çağırtmışsınız onun için geldim." dedim. Adımı söyleyince, "A o sen misin" dedi. "Birincisi seni kadroya alacağım" diye ekleyince, herhalde hoca olduğumu bilmiyor diye düşündüm. İkincisi gazeteden kimseye îtimat edip veremediğim bir konu var, sıfırdan milyoner olanlar, bu konuyu sen hazırlayacaksın. dedi. Emir veriyor. "Baktım pek memnun olmuş gibi görünmediniz." dedi. "İkisini de kabul edemeyeceğim de onun için efendim." dedim. Hoca olduğum için uzak yerlere gidemeyeceğimi ayrıca da tanıdığım milyoner olmadığını söyledim. "Ben randevu alırsam dört beş kişiyle o inadın kırılır mı?" dedi. "Ben Ömer Ağa'dan (Sakıp Sabancı'nın babası, birkaç isim daha söyledi), randevu alırım."

dedi. Bu isimleri duymuştum ama tanımıyorum. Daha benim bir şey söylememe kalmadan ezbere bir numara çevirdi. Ömer Ağa ile senli benli konuşuyor. "Sana çok genç bir gazeteciyi gönderiyorum, seninle sohbet edecek, gazetede çıkacak." dedi. Ertesi sabah dokuza randevu aldı. Kalktım sırayla randevu aldıklarıyla görüştüm. On dan sonra baktım millet telefon ediyor, "Ben de sıfırdan milyoner oldum, benimle de görüş" diye... Yirmiye yakın kişiyle görüştüm. Ama benim en çok sevdiğim, eşlerine göre edebiyatçılarımızdır.

Ekrem Hakkı Ayverdi'yi bir kere Nihad Sâmi Bey'e bir emânet bırakmak için Fetih Cemiyeti'ne gittiğinde görmüş. Onun için senyör tâbirini kullanması çok hoşuma gitti.

- Avrupa'dan sözlük işi için döndüğümde Mehmet Kaplan Hoca'ya uğradım. Hazırladığım altmış dört sayfayı gördü. Gayet mesâfelidir öğrencilerle. İlk defa makam odasında ayağa kalktı, "Uzat, alnından öpeceğim, Sermetciğim." dedi. Şaşırdım. "Hayalimdeki Türkçe sözlük buydu, hocan olarak emrediyorum, arkadaşın olarak rica ediyorum, bunu mutlaka bitireceksin Sermet." dedi. "Hocam bana üniversitede yardım edecek kim var." dedim. "Bu şekilde sözlükçülüğe kimse soyunmaz Türkiye'de." dedi.

Sözlük bir buçuk sene önce bitmiş ama henüz yayınlanamıyor. Şartların oluşması bekleniyor.

Sermet Sâmi, Çorum'da geçen çocukluğu için cennetteki yıllarım tâbirini kullanıyor. Öyle bir hayat ki bütün sokak aynı âileye âit. İlk radyo ve elektriğin kullanıldığı ev...

-Dedem şehrin mutasarrıfı, eşi de o kadar ileri fikirli ki dayımı tek erkek evlat diye İstanbul'a göndermek istemiyorlar. İstanbul'dan Fransızca hocası getiriyorlar. Dedem anneme, "Kızım başını ört Fransızca derslerine sen de gir." diyor. Büyükanнем hacca gitmek için sattığı çiftliklerden birinin parasını Atatürk'e Millî Mücâdele için gönderiyor. İkinci çiftliğin parası ile de su sıkıntısı çeken köylülere hayrat olarak dağdan su getiriyor.

-Konuştuklarınızın arasında size en çok tesir eden isim kimdir? Bunlara hocalarınızı da dâhil edebiliriz.

-Hocalarım arasında en çok sevdiğim, baba yarısı diyebileceğim

Ali Nihad Hocadır. Öyle ki beni evlendirmek için kız arayışına bile girişmişti. İlk evliliğimi hocamın tavsiyesiyle sınıf arkadaşım ile yaptım.

-*Gâlibâ sizin Abdülhak Şinâsi'ye karşı da husûsi bir ilginiz var.*

-Yahyâ Kemal ile sohbetler, gazetede çıkınca hiç ummadığım bir ilgi uyandırdı. Abdülhak Şinâsi Hisar, Yahyâ Kemal Paris'den arkadaşı olduğu için çok ilgi duyuyor. Sayfa kenarlarına da benim yazdığımı yakın not alıyor. Kitap çıkınca büsbütün notlarla dolduruyor. Tabî ben hiçbir şeyin farkında değilim. Bir gün, ikindi üzeri, gazeteyi karıştırırken, edebiyatçıların imzâ günü olduğunu gördüm. Başta Abdülhak Şinâsi'nin adı var. Beyoğlu'nda Edebiyatçılar Derneği vardı, şimdi kapatıldı orası, bilardo salonu oldu. Kalktım, gittim. Sıraya girdim, bana gelince, imzâlatacağım kitaplardan birini önüne koydum. "İsmi âlileri beyefendi" dedi. Süzme İstanbul terbiyesi. "Estağfurullah efendim" diyerek yavaş yavaş adımı söyledim. Kibar bir ithaf yazdıktan sonra ikinci kitabı önüne koyduğumda adımı hızlı söyleyince o kısa boylu şişman adam birden ayağa fırladı. "Azizim siz Sermet Sâmî Uysal mısınız?" dedi. "Sizi gökte ararken yerde buldum." dedi. Ben kaçacakmışım gibi kolumdan yakaladı, "İşim bitiyor bizim eve gidelim." dedi. Üç tâne kocaman yazı masasının olduğu Ayazpaşa'da denize nâzır, iç içe salonların bulunduğu evine gittik. *Cumhuriyet* ve *Vatan* gazetelerinden kesmiş bulunduğu "Yahyâ Kemal ile Sohbetler"i çıkartıp masanın üstüne yığdı. Her tefrikada bir o kadar not vardı. Uzun uzun Yahyâ Kemal ile ilgili anılarını anlattı ve benim bu sohbetleri kitap hâline getirmemi ısrarla istedi. Hatta bir önsöz yazmayı da teklif etti. Dostluğumuz böyle başladı biraz da Abdülhak Şinâsi'nin ısrarları sonucu *Yahyâ Kemal ile Sohbetler* kitabı yayınlanmış oldu. Dostluğumuz ilerleyince bir gün "Benim hakkımda da bir kitap hazırlamak ister misiniz?" diye sordu. Tahir Alangu'dan hayâtı hakkında bilgi vermekte çok cimri davrandığını duymuştum. Onun için de tereddüt etmem üzerine: "Azizim" dedi "Hakkımda yazılan bütün yazıları biriktirdim. Onları size vereceğim. Zâten bütün eserlerimi okumuş bulunuyorsunuz. Hakkımdaki eseri kolayca yazabilirsiniz." Bir yıl boyunca uzun kış

geceleri sohbet ede ede Abd llhak Şinâsi Hisar adlı kitabı hazırlamış oldum.

Sermet Bey'in nâzik kahve ve pasta ikramı eşliğinde koyulaşan sohbet sırasında vaktin nasıl geçtiğini anlamamıştık. Hava çoktan kararmıştı. Daha anlatacak çok Şey olduğu muhakkaktı fakat zâten sabrını fazlasıyla zorladığını düşünüyordum. Aslında h tir larını kaleme alması çok is betli olurdu. Gerçi yaptığı m l katlar, günümüz insanı için birçok meçhulü açığa çıkaracak m hiyette, arşiv niteliğini taşıyan ve son derece rahat okunan çalışmalardı. Bu eserlerde sözü edilmeyen y d edilmeye değer pek çok h tira olduğuna emindim. Kendisinden bu konuda ric da bulunduktan sonra müsaadesini alarak şahsım için son derece istif deli geçen sohbeta nihâyet verdim. Akşam karanlığı ve ayazında yokuş yukarı tırmanırken, eskiden Yahyâ Kemal'in yaşadığı, şiir ve sohbetleri duvarların dili olsa da anlatsa diye düşündüğüm güzelim Park Otel'den eser bile bırakmayan nasıl çarpık ve sakat bir şehircilik mantığıdır diye düşünmeden edemiyordum. Gözlerimi o sakil taş yığınundan kaçırmaya çalışarak kendimi bir taksiye atıverdim.

Hâbil ile Kâbil'in Hikâyesi

Ayşe Göktürk Tunceroğlu

İNSAN DENEN MUAMMA

Koca dünyâda iki kişi vardı. Dünya dar geldi ve biri ötekini katletti. Yerkürenin toprağı insan kanıyla kirlendi. İlk kâtil Kâbil, ilk maktul Hâbil. Zâyat 1 kişi...

Ki onlar kardeşti.

Toprak insan kanını tanımıştı bir kere, insan kanının tadını almıştı, o gün bugündür doymak bilmedi. Yerkürenin nüfusu arttıkça zâyat da arttı.

Hiç bir devir gösteremezsiniz kan dökülmemiş olsun. Hiç bir ülke gösteremezsiniz savaşı tanımadan nesiller boyu yaşamış olsun.

Kabul etmek insana zor gelse de savaşmak insan oğlunun fitratında var. Târih dediğimiz kitap, savaşların ve savaşların iki sonucu olan zaferlerin ve hezîmetlerin resmî geçidi.

Savaşa hayır diye diye savaşıyoruz.

Terör adı altında savaşıyoruz.

Direnış adı altında savaşıyoruz.

Cihad deyip savaşıyoruz.

Îlâ-yı kelimetullah deyip savaşıyoruz.

Demokrasi aşkına deyip savaşıyoruz.

Barış için deyip savaşıyoruz.

Bu işin müsebbibi Kâbil'dir. Toprağı insan kanını o tattırdı.

Kâbil Hâbil'i neden öldürmüştü?

Ki onlar kardeşti!

Mâide sûresinde buyrulmuştur:

"Onlara Âdem'in iki oğlunun olayını doğru olarak anlat. İkisi

birer kurban sunmuşlardı. Birinin kurbanı kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kendisinininki kabul edilmeyen 'And olsun, seni öldüreceğim' deyince..... bencilliği, kendisini kardeşini öldürmeye götürdü de kardeşini öldürdü."

O günden beri insan oğlu Kâbil ve Hâbil olmak seçenekleri arasındadır.

Yerkürenin nüfusu arttıkça Kâbil'lerin ve Hâbil'lerin ve aradaki sebeplerin sayısı arttı.

Ve yerküre savaşız yılı geçmeden dönegeldi.

Kayıtlı târih 5600 yıl diyorlar. Bu sürenin 296 yılı savaşız geçmiş. İşte o kadar!

İşin garibi, kimsenin dilinden de barış kelimesi düşmez. Her şey barış içindir. Oklar, kargılar, kılıçlar... Bombalar, füzeler, tanklar, toplar barış için...

"Herkes barış yanlısı ise, kimse savaş istemiyorsa ordular niye besleniyor?" diye sormazlar mı insana?

Sormazlar. Çünkü:

Hazır ol cenge ister isen sulh ü salâh!

Bunu diyen ilk kişi Abdülhak Molla değildir. Ta antik çağda, Roma'da söylenmiştir ilk defa. Belki daha önceden de söyleyenler vardır, belki yeryüzünde söylenmiş ilk söz budur da şimdilik bizim bilebildiğimiz ilk örnek Romalı: *Si vis pacem, para bellum!* Yâni *sulh istersen, cenge hazır ol!* Söyleyen Romalı kim, tam olarak belli değil. Ama söylendiği günden bu yana târihin gelmiş geçmiş bütün ünlü kumandanları, devlet adamları, kralları kendilerine âitmiş gibi sâhiplenmiş ve gereğini -hakkıyla- yerine getirmişlerdir. Sulh için cenge hazır olmuşlar, bu hazırlık hep yeni cenkler getirmiştir.

"Biz barış içinde yaşayabilmek için savaşıyoruz" diyen Aristo da, aynı sözün tâkipçisidir: *Si vis pacem, para bellum!*

"Para bellum" bir Alman silah şirketinin îmal ettiği tabancaya isim olarak verilmiştir: Savaşa hazır ol! Ve Amerikan yapımı bir revolver vardır, adı "peacemaker"dır: Barış yapıcı, barıştırmacı, sulh u salâh getirici! Latince'den kopup gelen söz yirminci asırda iki silah

şeklinde tecessüm etmiştir. Savaş ve barış! Kâbil ve Hâbil!

Savaşın ne kadar kötü birşey olduğunu, nasıl yıkımlar getirdiğini, ne kadar da barıştan yana olduklarını söyler ünlü kumandanlar, devlet adamları, krallar, ama yine de savaş çıkarırlar, savaşa sebep olurlar, “barış yapıcı” silahlarla savaşırlar ve “bütün savaşların gâyesi barıştır” derler.

Nobel Barış Ödülü’ne maddî kaynak sağlayan şirketlerden birinin bir Amerikan silah şirketi oluşu bir kara mizah gibi önümüzde durur.

Dünyâda barış sözünü en çok kullanan devletler en çok silahlanan devletlerdir.

Dünyâda araştırmacıların yüzde 65’i silah sanayiinde çalışmaktadır.

Dünyâyı döndüren motor gücünün savaş olduğuna isterseniz inanmayın!

Dünya terâzisinin dengede durmasının başka yolu yoktur! Savaşsız bir dünya ütopyadan ibârettir. Değil mi ki Kâbil Hâbil’in canına kıydı, bu böyledir. İnsan oğlu onların hikâyesini devam ettire geldi.

Ermeni Meselesi Nedir?

Zeki Önsöz

Bâzı batılı ülke ve yazarları ile onların güdümündeki Türkiyeli(!) entellerimiz “Almanya’nın Yahûdi soykırımını kabul ettiği gibi, Türkiye’nin de Ermeni soykırımını(!) kabul etmesi gerektiğini” söylüyorlar. Bunlar, 6 Milyon Yahûdi’yi fırınlayan Nazi Almanya’sının yanına bir suçlu daha getirmek isteyebilirler. Unuttukları şu; Yahûdiler Almanya’ya sadâkatla bağlı idiler, Almanya’ya isyan etmemiş, Alman toprakları üzerinde bir Yahûdi devleti kurmak için başka devletlerle Almanya’yı işgâle gelmemiş, Alman askerlerini ve sivil halkı katletmemişti. Ermeniler ise, aşağıda okuyacağınız târihî olaylarda olduğu gibi vatandaşı oldukları devlete isyan etmişler, acımasız zulüm ve terörle çocuk, kadın, yaşlı demeden sivil halkı katletmişler, yabancı devletlerin beşinci kolu olarak düşmanla işbirliği yapmışlardır.

Ermeni meselesi ne zaman başladı?

Osmanlı Devleti’nin güçsüzleştiği 19. yüzyılda önce Rusya sonra İngiltere ve diğer batılı ülkeler Balkanlar’daki Hıristiyan halkları ve Anadolu’daki Ermenileri Osmanlı Devleti’ne karşı tahrik ve teşvik etti. 93 Harbi denilen ve Türklerin yenilgisi ile biten 1877-1878 Türk-Rus Savaşı’ndan sonra Türkler, 500 yıldan beri oturdukları Rumeli topraklarından imhâ edilerek sökülüp atıldılar. Bu durum Ermenileri de harekete geçirdi. Ermeni patriği ve Ermeni ileri gelenleri Türk tebasından olmalarına rağmen Rus başkumandanı Grandük Nikola’yı tebriğe gittiler. Anadolu’da hiç bir yerde çoğunluk olmadıkları halde, kendilerine Ermenistan kurulmasını istediler. Bu olmadı ama Ermeni adı ilk defa uluslararası bir antlaşmaya, yâni 1878 Türk-Rus Antlaşması’na girdi. Daha sonra İngiliz-Rus rekâbeti ve

diğer devletlerin yardımı ile Ermeni terör örgütleri kuruldu. Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde Osmanlı Devleti'ne karşı isyanlar başlatıldı.

Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeniler

Osmanlı Devleti'nin 14 Kasım 1914'de İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı Almanların yanında Birinci Dünya Savaşı'na girmesi Ermeni komitelerince büyük fırsat olarak görüldü. Gönüllü alaylar kurarak Rus saflarına katılan Ermeniler, Rus işgal kuvvetleriyle birlikte Doğu Anadolu topraklarımıza girdiler. Ermeniler Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yeni isyanlar çıkartıp, Osmanlı kuvvetlerini arkadan vurdular. Sivil Türk halkı büyük bir katliama uğratıldı.¹³

Tehcir (Ermenilerin zorunlu göçü)

Devlet bir kaç cephede savaşıırken, Türklerin savaşa gitmeleri sonucu meydan Ermenilere kaldı. Van'da isyan başlatıldı. Devlet bu durumda 27 Mayıs 1915 târihinde (tehcir) yâni Rus cephesindeki Ermenilerin güneye göç ettirilmesi karârını aldı. İşte bu karar Ermenilerin Türkleri soykırım yapmakla suçladıkları olaydır. Önce şunu sormak lâzım: "Türkler'in yaptığı tehcir, soykırım tanımına uyar mı?"

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 9 Aralık 1948 târihli karârı ile kabul edilmiş soykırım tanımı tehcire uymamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu kendi vatandaşları olan savunmasız Ermenileri kısmen veya tamâmen ortadan kaldırmak için öldürmemiş ve aynı amaçla tehcire zorlamamıştır. Osmanlı Devleti, bağımsız devlet kurmak amacıyla savaş sırasında Rusya tarafında yer alan, düşman saydığı Müslüman halkı öldüren Ermenilerle savaşmıştır. Osmanlı Devleti kendi topraklarının bütünlüğünü savunmak amacıyla düşmanla işbirliği yapan ve yapabilecek Ermeni nüfusa tehcir uygulamıştır. Türkiye Cumhuriyeti savaş sırasında bâzı Ermenilerin öldüğünü ve nüfusun tehcire tâbi tutulduğunu kabul etmiştir. Olanları soykırım olarak adlandıranlar, Osmanlı Devleti'nin Müslüman halkının da soykırıma uğradığını bu soykırımın Ermeniler tarafın-

¹³ Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, E Yayınları.

dan yapıldığını kabul etmek zorundadır.¹⁴

Doğu Anadolu’da Ermeni zulmü

1916 Temmuzunda Ruslar Erzincan’a kadar ilerlemişlerdi. 1917 Şubat Rus devriminden sonra Ruslar geri çekilmeye başladılar. Meydan Ermenilere kaldı. Ermeniler bu dönemde Ruslarla işgal ettikleri Türk şehir ve köylerini Türklerden temizlemeye ve anlatılmaz zulümlere hız verdiler. 1917 yılında Osmanlı orduları yeniden toplandılar. 1918’de saldırıya geçtiler. Geri alınan doğu Anadolu şehirlerimizin durumunu 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir şöyle anlatıyor;

“15 Şubat 1918 ‘de Erzincan’ı aldık. Ermeniler pek az karşı koydular. Güzel yapılar ve kışlalar yakılmıştı. Bâzılarının içini insanlarla doldurup yakmışlardı. İçi cesetlerle dolu kuyular çoktu. Müfrezem 22 Şubatta Mahâdun’u (Tercan’ı) işgal etti. Burada sağ kalan kimse bulunamadı. Ermeniler bütün ahâlisini öldürüp büyük çukura doldurmuşlardı. Her taraf yanmıyordu. Aşkale ve Yeniköy’de ise aynı manzara vardı. 20 Şubat’ta Bayburt’a geldik. Buradaki cenâzeler insanın aklını oynatacak kadar çoktu. Bütün çocuklar süngülenmiş, yaşlılar ve kadınlar samanlıklara doldurulup yakılmış, gençler baltalarla parçalanmıştı. Çivilere asılmış ciğer ve kalpler görülmüyordu. Bunları görünce Erzurum’daki kardeşlerimizin imdâdına koştuk. 11 ve 12 Mart’ta Ilıca ve Erzurum’u aldık. Erzurum’da öyle acıklı manzaralar gördük ki, insanı insanlıktan iğrendiriyordu. Halk gözyaşı ile şuraya buraya koşuyor, kimi babasını, oğlunu süngülenmiş veya yakılmış buluyordu. Birçok sokakta hiç hayat görülmüyordu. Yerlerde çocuk, kadın, yaşlı kanlar içinde yatıyordu. İstasyon sanki bir mezarlık gibi ölülerini dışarıya fırlatmıştı...”¹⁵

Güney Anadolu’da Fransız-Ermeni İşbirliği

Güneydeki durumu, Mehmet Özdemir *Milli Mücadele’de Develi* adını taşıyan eserinde, 25 Kasım 1918’de Adana bölgesinde başlayan Fransız ve Ermeni işgalini tanıklar ve belgelerle şöyle anlatmak-

¹⁴ Özdemir İnce, *Fesatlar Samalında Türkiye*, Remzi Kitabevi, 2007.

¹⁵ Gökhan Balcı, *Türkler Soykırım Yaptı mı?*, TruvaYayınları, 2007

tadır;

"Fransızlar ikindi üzeri şehre girdiler. Kiliselerin çanları çalınıyordu. Ermeni evleri dükkânları, çarşı, pazar itilaf devletleri ve Ermeni bayrakları ile donatıldı. Yer yer Türk bayrakları yırtıldı. Gece fener alayları tertip edildi. Taşkınlık son haddini buldu. 'Kahrolsun Türkler ' sesleri ve ağza alınmayacak küfürler ortalağı çınlatıyordu. (s.42)

Fransızlarla birlikte gelen Ermenilerin 70 bini Adana ile köylerinde, 12 bini Dörtöyl'a, 8 bini Haçın'a(Sâimbeyli) ve geri kalanı Osmâniye, Kadirli ve Kozan'a yerleştirilmişti. Ermeni terör ve zulmü Türkleri canından bezdirmişti. Çukurova Türkleri her şeylerini bırakıp Develi ve Kayseri'ye doğru kaçtılar."

Bu sırada Develi'nin durumu eserde şöyle anlatılıyor;

"1. Dünya Savaşı'nda tehcir edilmiş Ermeniler, Develi'ye dönmüşler, hâkim ve zâlim tavırları ile intikam fırsatları gözlüyorlar ve her an Türk mahallelerinin hücumu uğrayacağı bekleniyordu. Kimse hayâtından emin değildi. Sevr anlaşmasının Ermenilere verdiği hak ile Ermeniler vatanın hakîkî sâhibi kendilerini görüyor, Türkleri hakâretle aşağılıyorlardı. Fransızlar kendi haritalarında istîlâ muntikalarını çizdikleri yerlere kadar hükümlerini yürütüyorlar, bu hükmün zâbta kuvveti de Ermeniler oluyordu. Haçın'da toplu kuvvetle etrâfa saldırıyor, Develi kenarından geçen Zaman-tı suyunu hudut çizerek, iç taraflarda revâ gördükleri gibi, dış tarafa da hücumlarını hazırlıyorlar, yeni yerlerin zaptına karar veriyorlardı." (s.48)¹⁶

Bu dönemi araştıran Justin McCarty *Ölüm ve Sürgün* isimli eserinde Ermeni Lejyonu hakkında önemli bilgiler veriyor; *"Fransız Doğu Lejyonu topluluğunun bir parçası olan Ermeni Lejyonu, dört tabura bölünmüş yaklaşık beş bin askerle subaylardan oluşuyordu ve bunlar Mısır'da birliğe yazılmışlardı. Birlikteki askerler Anadolu'dan gelme Ermeni sığınmacılar, yakın doğunun diğer bölgelerinden, Avrupa'dan hatta Amerika'dan gönüllü gelmiş Ermenilerdi. Daha işin başından beri, Lejyonun amacı açıktı. Ermeni subayların belirttiği üzere, Lejyon mensupları düzenli Fransız ordusunun birliklerindeki askerler gibi Fransa'yı düşmana karşı savunmak için değil, özellikle Türklere karşı savaşmak için ve yalnız bu-*

¹⁶ Mehmet Özdemir, *Milli Mücadele'de Develi*, 1973

*nun için kendine özgü bir topluluk olarak askere alınmışlardı. (s.233)*¹⁷

Şimdi Fransa'nın Ermeni tezlerine neden sâhip çıktığını daha iyi anlıyoruz. Çünkü o dönemde Antep'te, Maraş'ta, Urfa'da, Adana ve Çukurova'da Türklerin yaşadığı kötülüklerin baş aktörü Fransa'dır. Urfa, Maraş ve Antep'te Fransız kumandasındaki Ermeni zulmü ve katliâmına karşı Türkler on binlerce şehit vererek şanlı bir mücâdele vermişlerdir. Fransızlar giderken Ermeniler de onları tâkip etmişlerdir.

Millî Mücâdele'de (Türk Bağımsızlık Savaşı'nda)

Ermeniler:

Birinci Dünya Savaşı sonucu Türk Vatanı İngiliz, Fransız, İtalyan ve onların piyonları Yunan, Ermeni silâhlı güçleri tarafından işgal edildi. İşte bu andan itibaren Türk Milleti'nin Atatürk'ün önderliğinde şanlı İstiklâl Mücâdelesini başlatmış oldu. Soykırıma uğradığını iddia eden Ermeniler Anadolu'da düzenli ordularla Türklere karşı savaştılar. Yalnız bu durum bile soykırım olmadığını ortaya koyar. Kaldı ki elimizde bu dönemi aydınlatan sayısız belge ve târihî şahit de Ermeni tezini çürütmektedir. Ermeni iddialarına mesnet olan Andonian belgelerinin ise düzmece olduğu anlaşılmıştır...

Türkler Atatürk'ün önderliğinde ne yaptı?

Ermeniler önce Doğu Anadolu'da Ruslarla sonra Güney Anadolu'da Fransızlarla beraber Türkleri imhâya kalktılar. Böylece hiç bir yerde nüfusça ekseriyette olmayan Ermeniler lehine Anadolu Türklerinden arındırılmak istendi. Bu çok kötü duruma rağmen, Türkler vatanlarını, nâmuslarını korumak için şerefli, haklı, inanılmaz bir mücâdele verdiler. Oyunu bozdular. Emperyalistler ve onların maşaları hedeflerine ulaşamadılar. Çünkü 'Çılgın Türkler' kendisine kefen biçenlere 'Ata'sı önderliğinde haddini bildirdi. 24 Temmuz 1923 'de imzâlanan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş anlaşması olarak kabul edilen "Lozan Anlaşması" ile Ermeni Meselesi ve Er-

¹⁷ Justin McCarty, *Ölüm ve Sürgün*, İnkilap Kitapevi, 2003

meni iddiaları resmen kapandı. Bu nedenle bu gün bizden kimsenin bir şey isteme hakkı ve bizim de kimseye hesap verme borcumuz yoktur.

Günümüzde Ermeniler ne istiyor?

Ermeniler geçmişte programlı basın yayın faaliyetleri yanında Türklere karşı silâhlı terör yolunu seçtiler. Özellikle Türk devlet adamlarına yöneltilen bu terörist strateji ilk defa 1905’de II. Sultan Abdülhamid’e yapılan bombalı saldırı ile başladı. Ermeni terörü yurt dışındaki Türk görevlileri, temsilcilikleri ve kuruluşlarına yönelmiş ve 1973 yılından 1994 yılına kadar 36 devlet görevlisi şehit edilmişti. Ermeni terör örgütlerinin amacı Türkiye’yi istikrarsızlığa sürüklemek ve sözde işgal altındaki Ermeni topraklarını kurtararak ‘Bağımsız bir Ermenistan’ kurmaktı. Bu gün Ermenistan politikasında, söz konusu isteklerin değişik başlıklar altında devam ettiği görülmektedir. Ermenistan Anayasasında Türkiye toprakları üzerinde hak iddia edilmekte ve Ermeni Cumhurbaşkanlığı bayrağında Ağrı Dağı’nızın resmi bulunmaktadır. Türkiye’ye Ermenistan sınırımızı açmamız için baskı yapan ülkeler, önce Azerbaycan toprağı Karabağ’ı işgal eden 1 milyon Âzeriyi göçe zorlayan Ermenistan’a yaptırım uygulamalıdır.

Türkiye üzerindeki Ermeni emelleri açıktır. Ermeniler, sözde Ermeni soykırım iddiaları vâsıtasıyla önce meselenin tanınmasını sağlamak, daha sonra soykırım olarak kabul edilmesini , bu yolla Türkiye’den tazminat ve toprak talebinde bulunmak istemektedir.

Ermeni Meselesine karşı Türkler ne yapmalı?

Dün olduğu gibi bu gün de Ermenilerle Türkler arasındaki sorunlardan faydalanan, Ermenileri kışkırtan, soykırım iddialarını Türkiye’ye baskı yapmak ve bir şeyler koparmak için kullanan bâzı devletler vardır.

Türkiye Ermeni soykırım iddiaları ile mücadelede ABD kongresinde soykırım tasarılarına engel olmak için yabancı lobilerden medet umuyor. ABD soykırım kararını başımızda sanki Demokles’in

kılıcı gibi tutmaktadır. Türkiye hakkını başkalarının yardımı ve insâfı ile mi savunacak? Son zamanlarda piyasaya sürülen araştırma sonuçları Türk tezlerini güçlendirse de kimliklerini Türk düşmanlığı üzerine kuranların bunları dikkate alacaklarını zannetmiyoruz . Önce kendi gücümüze inanmalıyız ve kendi gücümüze güvenmeliyiz. Genç nesillerimize târihimizi ve bütün dünyâya yılmadan kendi tezlerimizi anlatmalıyız.

Ama esas olan, her bakımdan güçlü olmak ve vatanımıza birlikle sâhip çıkmamızdır. Dünyânın anladığı dil budur!

Okuduklarım-Gördüklerim Duyduklarım

Kemâl Y. Aren

Bir yün ceket hikâyesi Gribim.

Biliyorum kış misâfiri. Bir merhaba deyip biraz oyalandıktan sonra gidecek.

Halk arasında “misâfir, ama ne kâfir!” deyişi vardır. Bu grip denilen hal gerçekten de öyle! Aksırık, tıksırık, öksürük arasında bir de nöbet yapıyor.

Bir ara “üşüyorum” dedim. Dişlerim birbirine vuruyor. Hemen bir ceket bulup arkama verdiler.

A, rahmetli kaynanamın ördüğü yün ceket bu! Canım benim!.. Ne zaman üşüyor olsam, hastalık şart değil, normal hava şartlarında ne zaman onu giysem, az sonra üşümem geçer, ısındığımı, ciddi olarak, maddî anlamda ısındığımı hissedirim.

Deve tüyü renginde bir yünden, gevşek bir örnekle örülmüş bir cektir bu. Şöyle karşıdan baktığınızda ısıtacağına ihtimal vermezsiniz. Ama hayır, fevkalâde güzel ısıtır.

Zaman zaman düşünmüşümdür: Bu ceketin bu hassası yünün-den mi geliyor, ya da o örgünün ilmeklerini oluşturan şişleri idâre eden parmaklardan akan muhabbet hissinin motiflere karışmış olmasından mıdır?

Niye böyle düşünüyorum?

Şundan: Hazır alınmış, yünü de, örgüsü de çok çok güzel diğer ceketlerim beni bu kadar ısıtmıyor. Ki, hepsi tanınmış markaların örgüleri. Hayrettir!.. Kaynanamın ördüğü bu ceket başka!.. O zaman bu sıcaklığın sebebini o şişleri idâre eden parmaklardan akan muhabbette bulmak yersiz bir duygu değil.

Muhabbetten oldu Muhammed hâsıl

demişler.

Her halde kaynanam o ceketı örerken benim gibi bir dâmâdı olduğu için Rabbine hamdediyordu. Şaka şaka... Zannederim ateşim yükseldi. Ceketteki muhabbet beni şımarttı. Hoş rahmet olsun beni çok severdi. Bundan adım gibi emînim. Ama hamdedecek kadar olduğunu da sanmıyorum, zîra öyle bulunmaz hint kumaşı değilim. “*Kişi kendini bilmek gibi irfan olmaz!*” denmiştir. Şükür o kadarcık kendimi bilirim. Ah ah, söz yumağı gene yuvarlandı nerelere gitti!... Halbuki ben lâfı döndürüp dolaştırıp buralara kadar getirmişken sizlere biraz dilimin döndüğü kadar bu mübârek kadından, Zehra Anne’mden bahsetmek istiyordum.

Kaynanamdı. Ama kıt zekâlı kimselerin espiyi yapacağız diye çizdikleri kaynana portreleri ile örtüşen hiçbir tarafı yoktu. Ufak tefek, hani içinin güzelliğı dışına vurmuş derler ya, öyle nurlu yüzlü bir kadıncağızdı. Rumeli muhâcirlerindenmiş. Hayâtı boyunca çok çile çekmiş. Ben onu bizim yanımızda temelli ikâmet etmeğe başladıktan sonra iyice tanıma fırsatı buldum. Güngör’le evliliğimizin dokuzuncu senesiydi. O zamâna kadar iki defa açık kalp ameliyatı geçirmiş, son olarak doktorlar ,yorulmaz, üzülmez, çok çok iyi bakılırsa ancak daha beş sene yaşar dedikleri süreyi doldurup, uzatmaları yaşamaya başladığı zaman bize geldi. Ve daha altı sene yaşadı. Kalbin yanı sıra iki üç hastalığı daha vardı ama onları anlatıp da içinizi karartmayayım. Ne var ki “ Zehra Teyze” diyerek yanına gelen hiç kimse onun nelerle boğuştuğunu kâbil değil bilmezdi. Onu “Pamuk Prenses” gibi görür, güler söyler, dertlerini döker, şifâ olacak nasihatler alır, yanından mesut-bahtiyar, taptâze bir yaşama enerjisi yüklenmiş olarak gidecekleri yere ayrılırlardı. Her dâim bir şeyler örerdı. Tutagaçlar. Küçük para keseleri, bebek ceketleri, tulumlar, büyüklere yelekler, ceketler ve daha yün örgüsü olarak aklınıza ne gelirse. Ağır iş yaptırılmadığı için oyalansın diye kendini örgülere vermişti. Zaman zaman bana “Kemâlcığım yünüm kalmadı alır mısın !” der, Güngör’le Arap Hanı’na gider, oradan ucuz yünlerden

bir hayli yüklenir geliriz. O, onları İzmir’de bütün bir kış örer dururdu artık. Benim dert ortağımdı. Mektepten yorgun argın gelirim. Günün, bence mühim, ama başkasını katiyen ilgilendirmeyecek hâdiselerini ona anlatırım, Allah vergisi ferâsetiyle meselenin özünü görür, oradan sohbeti derinleştirir, oradan oraya, mevzudan mevzuya geçerek zamânın akıp gittiğinin farkına varmadan içimin boşaldığını, ferahladığımı hissederdim.

Lâfı uzatmaya ne gerek var, onun yanımızda kaldığı yıllar boyunca evimizin beti bereketi arttı, huzurumuza huzur eklendi.

Can emânetini eli elimde, başı dizimde sâhibine teslim ettiği anda yüzünde târif edemeyeceğim bir güzel tebessüm vardı.

Yirmi sekiz sene oldu. Hâlâ hasretle burnumun direği sızlar.

Mekânı cennet olmuştur inşallah!...

Aziz dâmât kardeşlerim! Bana inanın, sizin kaynanalarınız da sizleri çok seviyorlar. Bana öyle geliyor ki bu bir tabiat kânunu! Anne kızını dâmâdına teslim ettiği zaman bir erkek evlâda sâhip olduğunu düşünüyor ve sizi evlâdına eş bir sevgiyle sevmeye âmâde bulunuyor. İki kere iki dört eder, katiyetinde bir inanç bu bende!...

Sevgili kaynalar dâmâtlarınıza elinizle bir şeyler örün. Ceket, olmazsa kazak, kaşkol, eldiven olsun. Yeter ki sizin elinizden çıksın. Hazır alınan hediyeye bakmayın, onların en güzeli bile soğuk oluyor.

Çocuklarınızın, kızınızın ve dâmâdınızın, sevgi ile dokunmuş bir şeylere sarınmaya ihtiyaçları var. Dünya zaman zaman cidden çok soğuk oluyor. İnsanın içi hücrelerinin dibine kadar donuyor. İşte o anda sizlerden akan sevginin sıcaklığı çok iyi geliyor!

Lütfen dâmâtlarınıza bir şeyler örün. Örün, isterseniz başına çorap olsun, yeter ki muhabbetle olsun. Başa örülen çorap bile muhabbetle zaman içinde bere olur, onu muhalif rüzgârlardan korur. Gam çekmeyin.

Zehra Anneciğim, iyi ki bana o ceketi yirmi sekiz sene önce örüp sırtıma giydirmişsin. Bak, hiç eskimedi. Hâlâ ilk günkü gibi. Rengi de, örgüsü de, sevgisi de.

Rûhun şâd olsun!...

Hocaların Hocası

Bu ifâde pek çok hoca için kullanılmıştır.

Ama benim hocam bu sıfatı diğerlerinden daha fazla hak etmiştir: Çünkü o “BENİM HOCAMDİ!..” Elin gülü ele kokmaz derler. Öyle!..

Nazik Erik ismini bu köşenin okuyucularının çoğu bilir. Bilmeyenler için, bir cümle ile tanıtayım:” O bir terbiyeciydi. Asıl işi öğreticilik olmasına rağmen, öğretmek, öğrenmek onun indinde tâlî derecede kalırdı. Evet, o bir terbiyeciydi, hem de aslan terbiyecisi... En zor mîzaçları usanmadan, yorulmadan, bıkmadan yontar, fazlalıklarını ayıklar, eksiklerini tamamlar, cemiyetin hayrına hizmet edecek vasfı kazandırırdı.

Ben mi?

Ben aslan olmadığım için onun alâka sâhasının dışında kaldırdım. Ama aynı zamanda hocanın gizli hayranlarından idim...

Bir defâsında nasılsa yanına sokulup “Efendim, bütün bu öğrettiklerinizi niye yazmıyorsunuz?” dedim. Aldığım cevap: “Çocuk, anlatmaktan ve yapmaktan zaman kalmıyor ki...” olmuştu.

Ama artık yazıyor.

On seneden beri, belki biraz daha fazla zamandan beri yazıyor.

Konusu eğitim!

Döne döne eğitimi yazıyor.

Konusu insan!.. İnsan olmanın yollarını anlatıyor. “ İnsan sûretinde yaratılmış olmak, insan olmak için yeterli değil. Onun için insana, insanlığını, insanlık şerefine ne olduğunu, bildirmek gerekiyor.” diyordu.

Son çıkan *Varlıklar* adlı eserinde bakın bu konuya nasıl yaklaşmış:

“Büyükler, çocuğa (Emânetullah) derlerdi. Emânetullah, yâni Allah’ın emâneti... Komşudan sürâhi alsan ‘aman, emânettir, kırılmasın diye îtina edersin. Kaldı ki, bizi, kâinatı halk eden, rızkımızı, sağlığını, hayâtımızı, dahası, aklımızı, şuurumuzu, idâkimizi ih-san eden, bize insan olma şerefine lûtfeden Allâh’ımızın emânetidir.

Ona nasıl itina edilmez!...

Daha eşinin hamileliği döneminde erkek haramdan kaçınmaya, karısının helal lokma yemesine âzamî itina eder, asabileşmemesine, gördüğüne imrenmemesine, günün getirdiği hâdiselerin olumsuz etkisi altında kalmamasına, üzülmemesine bilhassa dikkat ederdi.

..... Basit gibi görünen ama bütün bunlar, çocuk yetiştirme ve eğitimde asırların sürüp getirdiği dikkatler, gelenek ve göreneklerdi.”¹⁸

Evet!... İşte böyle!.. Bunları söylüyor hocam.

Hocama, Hak’tan sağlık, âfiyet ile geçecek daha nice yıllar niyaz ederim.

Benim hocam gerçekten hocaların hocasıdır.

¹⁸ *Varlıklar-* Nazik ERIK, S. 116-117, (Eser Türkiye Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı tarafından basılmıştır. Adres: Ahmet Rasim Sokak, 8 H/ 3 Çankaya/ ANKARA. Telefon: (0312) 438 81 81- 438 79 26 Fax: 439 79 95.